

Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman arviointi

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:13

Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman arviointi

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:13

Arvioija:

Rauni Räsänen

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet

Kansainvälisten asiain sihteeristö / Internationella sekretariatet

PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/julkaisut/>

ISBN 978-952-263-028-5 (PDF)

ISSN-L 1799-0327

ISSN 1799-0335 (PDF)

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/

Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2011:13

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Julkaisun päivämäärä
4.3.2011

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Arvioija: Rauni Räsänen	Julkaisun laji Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä	
	Toimeksiantaja Opetus- ja kulttuuriministeriö	
	Toimielimen asettamispvm 26.5.2010	Dnro 59/040/2010
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman arviointi (Utvärdering av programmet Fostran till internationalism 2010)		
Julkaisun osat Muistio + liitteet		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opetus- ja kulttuuriministeriö antoi 26.5.2010 toimeksiannon Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman (Opetusministeriön julkaisuja 2007:11) kansallisesta arvioinnista professori emerita Rauni Räsäselä. Toimeksiannon mukaan tuli arvioida 1) ohjelmassa esitettyjen toimenpiteiden toteuttamisastetta ja toteutumista, 2) kansallisesta näkökulmasta Global Education Network Europe GENE -verkoston Suomen globaalikasvatuksen kenttää koskevan seurantaraportin (2011) tulokset ja suositukset, 3) opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan toimijoiden (mm. Opetushallitus, CIMO, Suomen Akatemia) toteuttamia toimenpiteitä ja realistisia mahdollisuuksia ohjelman tehokkaaseen toimeenpanoon, 4) kansainvälisyyskasvatuksen kentällä toimivien kansalaisjärjestöjen toimintaa ja toimintamahdollisuuksia, 5) hallinnonalojen keskinäistä työnjakoa ohjelman toteuttamisessa, sekä 6) esittää opetus- ja kulttuuriministeriölle ohjelman toteutukseen tarvittavat toimenpiteet.</p> <p>Kirjallisena aineistona arvioinnissa käytettiin politiikkalinjauksia, ohjelmia ja suunnitelmia, projektikuvauksia, globaalikasvatusmateriaaleja, selvityksiä ja arviointeja sekä kirjallisia lausuntoja, jotka kerättiin kyselykaavakkeen avulla. Näiden lisäksi tehtiin asiantuntijahaastatteluita. Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelmassa vastuutettuja toimijatahoja pyrittiin tavoittamaan mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti: ministeriöitä, toimikuntia ja neuvottelukuntia, korkeakouluja, tutkimusinstituutteja, järjestöjä, yhdistyksiä, liittoja, paikallishallinnon toimijoita, uskonnollisia yhdyskuntia sekä muita toimijoita, joiden katsottiin liittyvän keskeisesti ohjelman toteutukseen. Kirjallisen lausunnon tai haastattelun kautta arviointiin osallistui 53 organisaatiota. Kirjallinen raportointipyyntö lähetettiin 114 organisaatiolle, joista 41 kpl (36 %) palautti lausunnon. Haastatteluihin osallistui 70 asiantuntijaa 25 organisaatiosta.</p> <p>Arvioinnin perusteella todetaan, että Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman tunnettavuus ja vaikuttavuus on jäänyt vähäiseksi, mutta silti monella taholla toteutetaan globaalikasvatusta merkittävässäkin määrin. Vastaajat kokivat hyvin tärkeäksi, että kansallinen globaalikasvatusta ohjaava asiakirja oli luotu. Globaalikasvatus on laaja kokonaisuus, ja globaaliin vastuuseen ohjaavat tavoitteet ulottuvat elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti niin formaalin, informaalin kuin nonformaalinkin koulutuksen kentälle. Tämä ohjelman kokonaisvaltainen tulokulma koettiin lähes ainoaksi oikeaksi, mutta samalla tehokkaalle toimeenpanolle ja kohderyhmien tavoittamiselle erittäin haasteelliseksi. Ohjelman päätavoitteet nähtiin yhä ajankohtaisiksi, ja vastaajat näkivät tärkeimmäksi systemaattisen ja koordinoitun toimeenpanon ja prosessin ”haltuun ottamisen”.</p> <p>Arvioija on raportissaan esittänyt opetus- ja kulttuuriministeriölle kaksikymmentä suositusta jatkotoimenpiteiksi, joista tärkeimmät liittyvät ministeriöiden - etenkin opetus- ja kulttuuriministeriön, ulkoasiainministeriön, sisäasiainministeriön, ympäristöministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön - välisen vuoropuhelun tiivistämiseen ja roolien selkeyttämiseen, kansallisen koordinaatio- ja seurantamekanismin luomiseen sekä arviointijärjestelmän laatimiseen. Opetus- ja kulttuuriministeriöllä nähdään olevan keskeinen ohjausvastuu. Formaallilla koulutuksella on erityisen suuri rooli, ja etenkin opetussuunnitelmien uudistamisprosessiin ja opetusalan henkilöstön koulutukseen tulee kiinnittää huomiota. Laajan ja moninaisen kansalaisjärjestökentän rooli ja asiantuntemus, vapaan sivistystyön kentällä piilevä potentiaali sekä lukuisten kansainväliseen liikkuvuuteen ja -yhteistyöhön pyrkivien ohjelmien merkitys globaalikasvatuksen toteuttamisessa tulee myös tunnustaa. Lisäksi nostetaan tarve jatkaa terminologista vuoropuhelua globaalikasvatukseen liittyvien käsitteiden välillä, ja erityisesti tulee tarkastella globaalikasvatuksen ja kestävä kehitystä edistävän koulutuksen välistä suhdetta. Koska molemmat pyrkivät laajasti ymmärrettynä samoihin tavoitteisiin, on syytä pohtia, voitaisiinko globaalikasvatusta synergioiden hyödyntämiseksi kehittää kokonaisuudessaan kestävä kehitystä edistävän koulutuksen yhteydessä.</p>		
Avainsanat Kansainvälisyyskasvatus, strategia, arviointi		
Sarjan nimi ja numero Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:13	ISSN-L 1799-0327 ISSN 1799-0335 (PDF)	ISBN 978-952-263-028-5 (PDF)
Kokonaissivumäärä 117	Kieli suomi	Hinta Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja -		Kustantaja Opetus- ja kulttuuriministeriö

Presentationsblad

Utgivare
Undervisnings- och kulturministeriet

Utgivningsdatum
4.3.2011

Författare (uppgifter om organets namn, ordförande, sekreterare) Utvärderare: Rauni Räsänen		Typ av publikation Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar	
		Uppdragsgivare Undervisnings- och kulturministeriet	
		Datum för tillsättandet av organet 26.5.2010	Dnro 59/040/2010
Publikation (även den finska titeln) Utvärdering av programmet Fostran till internationalism 2010 (Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman arviointi)			
Publikationens delar Betänkande + bilagor			
<p>Sammandrag</p> <p>Den 26 maj 2010 gav undervisnings- och kulturministeriet i uppdrag till professor emerita Rauni Räsänen att utföra den nationella utvärderingen av programmet Fostran till internationalism 2010 (undervisningsministeriets publikationer 2007:11). Enligt uppdraget skulle utvärderingen gälla 1) läget för och genomförandet av åtgärderna som presenteras i programmet, 2) resultaten och rekommendationerna i Global Education Network Europe GENE-nätverkets uppföljningsrapport om global fostran i Finland (2011) ur ett nationellt perspektiv, 3) åtgärder som genomförts av aktörer inom undervisnings- och kulturministeriets förvaltningsområde (bl.a. Utbildningsstyrelsen, CIMO, Finlands Akademi) samt aktörernas realistiska möjligheter att genomföra programmet effektivt, 4) verksamheten och verksamhetsförutsättningarna hos icke-statliga organisationer som arbetar inom internationell fostran, 5) förvaltningsgrenarnas inbördes arbetsfördelning i genomförandet av programmet, samt 6) föreslå för undervisnings- och kulturministeriet vilka åtgärder som bör vidtas för att verkställa programmet.</p> <p>Som skriftligt material i utvärderingen användes politiska riktlinjer, program och planer, projektbeskrivningar, material för global fostran, utredningar och utvärderingar samt skriftliga utlåtanden som insamlades med hjälp av ett frågeformulär. Därtill genomfördes expertintervjuer. Bland de ansvariga aktörerna i programmet försökte man nå ett så täckande och mångsidigt urval som möjligt: ministerier, kommittéer och delegationer, högskolor, forskningsinstitut, organisationer, föreningar, förbund, aktörer inom lokalförvaltningen, religiösa samfund samt andra aktörer som ansågs ha en viktig roll i genomförandet av programmet. I utvärderingen deltog 53 organisationer genom skriftliga utlåtanden eller intervjuer. Begäran om skriftliga rapporter sändes till 114 organisationer, varav 41 svarade. I intervjuerna deltog 70 experter från 25 organisationer.</p> <p>Utgående från utvärderingen kan det konstateras att programmets synlighet och genomslagskraft stannat på en blygsam nivå, men trots det sysslar många aktörer med global fostran även i en betydande omfattning. Deltagarna ansåg det vara mycket viktigt att det skapats en nationell riktlinje för global fostran. Global fostran är en bred helhet och sträcker sig i enlighet med principen om livslångt lärande till såväl det formella, informella som nonformella utbildningsområdet. Denna breda syn på programmet ansågs vara nästan den enda rätta, men samtidigt ansågs den försvåra ett effektivt genomförande och nåendet av målgrupperna. Programmets främsta mål ansågs fortfarande vara aktuella och deltagarna ansåg att det viktigaste var att genomförandet sker systematiskt och samordnat och att processen är kontrollerad.</p> <p>I rapporten presenterar utvärderaren för undervisnings- och kulturministeriet tjugo förslag till vidare åtgärder, varav de viktigaste handlar om att intensifiera dialogen och förtydliga rollfördelningen mellan ministerierna – i synnerhet undervisnings- och kulturministeriet, utrikesministeriet, inrikesministeriet, miljöministeriet och arbets- och näringsministeriet, att skapa en nationell samordnings- och uppföljningsmekanism samt att bereda ett utvärderingssystem. Undervisnings- och kulturministeriet anses ha det största ansvaret för styrningen. Formell utbildning har en speciellt stor roll och uppmärksamhet bör fästas i synnerhet vid förnyelsen av läroplaner och utbildning av undervisningspersonalen. I genomförandet av global fostran är det också viktigt att beakta den roll och expertis som ett brett och mångfacetterat icke-statligt organisationsfält besitter, den dolda potentialen inom det fria bildningsarbetet samt betydelsen av otaliga program som eftersträvar rörlighet och samarbete på internationell nivå. Därtill betonas behovet av att fortsätta den terminologiska dialogen mellan begrepp inom global fostran. I synnerhet bör förhållandet mellan global fostran och utbildning som främjar hållbar utveckling studeras. Eftersom dessa båda i en vid bemärkelse strävar efter samma mål är det skäl att begrunda om man för att utnyttja synergieffekterna kan utveckla global fostran som helhet i samband med utbildningen som främjar hållbar utveckling.</p>			
Nyckelord fostran till internationalism, strategi, utvärdering			
Seriens namn och nummer Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2011:13		ISSN-L 1799-0327 ISSN 1799-0335 (Online)	ISBN 978-952-263-028-5 (PDF)
Sidoantal 117	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution -		Förlag Undervisnings- och kulturministeriet	

Description

Publisher
Ministry of Education and Culture

Date of publication
4.3.2011

Authors (If a committee: name of organ, chair, secretary) Rauni Räsänen	Type of publication Reports of the Ministry of Education and Culture, Finland		
	Contracted by Ministry of Education and Culture		
	Committee appointed on 26.5.2010	Dnro 59/040/2010	
Name of publication Evaluation of the Global Education 2010 programme			
Parts Memorandum + Appendix			
Abstract			
<p>On 26 May 2010 the Ministry of Education and Culture invited Professor emerita Rauni Räsänen to evaluate the Global Education 2010 programme (Publications of the Ministry of Education 2007:12). She was to assess (1) the degree of implementation of the programme, (2) the results and recommendations in the follow-up report (2011) on the Finnish global education field by the Global Education Network Europe GENE network, (3) measures taken by and realistic possibilities for operators in the Ministry's sector (i.a. the National Board of Education, the Centre for International Mobility, the Academy of Finland) to implement the programme efficiently, (4) the operation and prerequisites for operation of civic organisations working in the global education field, (5) the division of work between administrative sectors in implementation; and put forward recommendations for measures needed to implement the programme.</p> <p>The written materials consisted of policy papers, programmes, plans, project descriptions, global education materials, reviews and evaluations, and written statements collected by means of a questionnaire. In addition, experts were interviewed. Anffort was made to reach the operators and agencies who had been assigned responsibilities in the programme: ministries, advisory bodies, higher education institutions, research institutes, organisations, associations confederations, local operators religious communities and other operators regarded as making a significant contribution to the implementation of the programme; altogether 53 organisations submitted a written statement or responded to the interview. A request for a written report was sent to 114 organisations, 41 of which submitted a statement. Interviews were conducted with 70 experts from 25 organisations.</p> <p>The review found that awareness of the programme and its impact have remained modest but global education is being taught extensively. The respondents considered it valuable that a national document had been issued as a guideline for global education. Global education is an extensive whole. Aims guiding towards global responsibility have been incorporated into formal, informal and nonformal education in accordance with the principle of lifelong learning. The holistic approach in the programme was considered practically the only right one, but at the same time very challenging in terms of efficient implementation and of reaching the target groups. The main goals set in the programme were seen to be relevant and the most important of them was seen to be to bring about systematic and coordinated implementation and come to grips with the procedure.</p> <p>The report contains six recommendations for the Ministry. The most important measures are to clarify the roles and step up dialogue between the ministries concerned, notably the Ministry of Education and Culture, Ministry for Foreign Affairs, the Ministry of the Interior, the Ministry of the Environment, and the Ministry of Employment and the Economy; to create a mechanism for national coordination and monitoring; and to devise an evaluation system. The Ministry of Education and Culture is seen to have a key role in steering. Formal education is particularly important channel, attention must especially be paid to curriculum reform and to teacher training. The expertise and role of the extensive and varied civic organisation field, the potential inherent in the liberal adult education field and programmes seeking to promote international mobility and cooperation must also be recognised as contributing to global education. Moreover, it is necessary to carry on the terminological dialogue between global education terms and especially to examine the relationship between global education and education for sustainable development. The fact that both of these, widely understood, aim at the same goals warrants reflecting if it would be possible to develop global education entirely in connection with education for sustainable development with a view to optimising synergy.</p>			
Name and number of series Reports of the Ministry of Education and Culture, Finland 2011:13		ISSN ISSN-L 1799-0327 ISSN 1799-0335 (Online)	ISBN 978-952-263-028-5 (PDF)
Number of pages 117	Language Finnish	Price	Degree of confidentiality public
Distributed by		Published by Ministry of Education and Culture	

Opetusministeriölle

Opetus- ja kulttuuriministeriö antoi 26.5.2010 allekirjoittaneelle toimeksiannon Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman (Opetusministeriön julkaisuja 2007:11, myöhemmin KVK 2010) arvioinnista, mikä vastaa osaltaan ohjelmassa esitettyyn tavoitteeseen arvioida sen toteutuminen kokonaisuudessaan. Toimeksiannon mukaan tuli:

1. arvioida ohjelmassa esitettyjen tarvittavien toimenpiteiden toteuttamisastetta ja toteutumista
2. arvioida kansallisesta näkökulmasta *GENE Peer Review Follow up* -raportin tulokset ja sen toimenpide-ehdotukset
3. arvioida opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan toimijoiden (mm. Opetushallitus, CIMO, Suomen Akatemia) toteuttamia toimenpiteitä ja realistisia mahdollisuuksia ohjelman tehokkaaseen toimeenpanoon
4. arvioida kansainvälisyyskasvatuksen kentällä toimivien kansalaisjärjestöjen toimintaa ja toimintamahdollisuuksia
5. arvioida kansainvälisyyskasvatuksen kentällä toimivien hallinnonalojen keskinäistä työnjakoa KVK 2010 -ohjelman toimenpiteiden toteuttamisessa
6. esittää opetus- ja kulttuuriministeriölle ohjelman toteutukseen liittyvät tarvittavat toimenpiteet.

Raportissa on pyritty vastaamaan näihin toimeksiannon tavoitteisiin, minkä lisäksi osoittautui tärkeäksi tarkastella myös globaalikasvatuksen¹ käsitteistöä ja kansainvälistä viitekehystä, sekä koota vastaajien näkemyksiä globaalikasvatuksen tilasta Suomessa. *Global Education Network Europe* (GENE) -verkoston laatiman, Euroopan neuvoston Pohjoinen-Etelä -keskuksen (North-South Centre of the Council of Europe) vuoden 2004 Suomea koskevan

1 Tässä raportissa kansainvälisyyskasvatus ja globaalikasvatus ymmärretään synonyymeiksi toisilleen. KVK 2010 -ohjelman käsitteistön mukaisesti raportissa suositaa kansainvälisyyskasvatusta, mutta johtopäätöksissä ja loppusuosituksissa suositaa ilmaisua globaalikasvatus, sillä sen käyttö näyttää enenevässä määrin yleistyneen KVK 2010 -ohjelman toimintakauden aikana.

vertaisarvioinnin seurantaraportin tuloksia ei julkaistu käsillä olevan arvioinnin aikana, joten tätä koskevaa toimeksiannon tavoitetta ei voitu toteuttaa.

Kirjallisena aineistona arvioinnissa käytettiin politiikkalinjauksia, ohjelmia ja suunnitelmia, projektikuvauksia, globaalikasvatusmateriaaleja sekä selvityksiä ja arviointeja, joiden kerääminen ja läpikäyminen alkoi kesällä 2010 ja jatkui koko arviointiprosessin ajan. Syyskuussa 2010 lähetettiin kirjallinen lausuntopyyntö, jonka jakelua täydennettiin vielä joulukuussa. Kaikkiaan lausuntoa pyydettiin 114 organisaatiolta, jossa mukana oli ministeriöitä ja niiden hallinnonalaisia toimijoita, paikallishallinnon toimijoita, korkeakouluja ja tutkimusinstituutteja, kansalaisyhteiskunnan monia toimijoita kansalaisjärjestöistä ammatijärjestöihin ja uskonnollisiin yhdyskuntiin sekä muita toimijoita, kuten neuvottelukuntia ja toimikuntia, joiden katsottiin liittyvän keskeisesti ohjelman toteutukseen. Kirjallisen lausunnon palautti 41 organisaatiota, minkä lisäksi tehtiin 11.10.–20.12.2010 aikana haastatteluita, joihin osallistui 70 asiantuntijaa 25 organisaatiosta.

Arvioinnin yhteyshenkilöksi opetus- ja kulttuuriministeriö nimesi kansainvälisen vaihdon sihteerin Kati Anttalaisen (kansainvälisten asiain sihteeristöstä), joka avusti allekirjoittanutta muun muassa arvioinnin suunnittelussa, materiaalin hankinnassa ja haastattelujen järjestämisessä. Haluan kiittää häntä korvaamattomasta ja monipuolisesta työpanoksestaan, samoin kuin koko laajaa ja moninaista arviointiin vastanneiden joukkoa arvokkaista lausunnoistaan ja näkemyksistään.

On ilahduttavaa todeta, että globaalin vastuun edistämistä pidetään yhteiskunnassa tärkeänä, ja että monialaisen, sivistystä luovan työn merkitys ja potentiaali tässä on enenevässä määrin tunnustettu.

Suoritettuani minulle annetun toimeksiannon, luovutan kunnioittavasti opetus- ja kulttuuriministeriölle arviointiraporttini ja suositukseni jatkotoimenpiteiksi toivoen, että globaalikasvatus nähdään tulevaisuudessa yhä tärkeämmäksi – eräänä keinona osallistua globaalien haasteiden ratkaisuun, joista Suomi ei missään tapauksessa ole irrallaan, ja että hallinnonalojen keskustelua globaalikasvatuksen kehittämiseksi ja edelleenjäntevoittämiseksi jatketaan.

Helsingissä 4. maaliskuuta 2011

Rauni Räsänen

Kati Anttalainen

Sisältö

1	<u>Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman arvioinnin tavoitteet</u>	10
2	<u>Aineistot ja aineiston keruu</u>	12
3	<u>Kansainvälisyyskasvatuksen kansainvälinen viitekehys</u>	14
4	<u>Kansainvälisyyskasvatuksen ja lähikäsitteiden suhteesta</u>	17
5	<u>Ohjelman roolista, vahvuuksista ja heikkouksista</u>	22
	5.1 Ohjelmaa ei tunnettu, mutta se on tärkeä	22
	5.2 Laaja-alaisuus vahvuutena ja haasteena	24
	5.3 Ohjelman heikkoudet	25
6	<u>Ohjelman vaikuttavuus</u>	28
	6.1 Kansainvälisyyskasvatus poliittisissa linjauksissa	28
	6.2 Kansainvälisyyskasvatus koulutuksessa ja opetuksessa	43
	6.3 Tutkimus ja korkean asteen koulutus	59
	6.4 Kansainvälisyyskasvatus järjestötoiminnassa	65
	6.5 Kansainvälisyyskasvatuskumppanuudet	72
	6.6 Kansainvälisyyskasvatuksen resurssit	82
	6.7 Kansainvälisyyskasvatuksen arviointi ja seuranta	89
7	<u>Kansainvälisyyskasvatuksen tila Suomessa</u>	94
8	<u>Koonti ja suositukset arvioinnin pohjalta</u>	97
	<u>Hyödynnetyt lähteet</u>	102
	Liitteet:	
	Liite 1. Lausuntopyynnön kirje ja kirjalliset kysymykset	108
	Liite 2. Haastattelun teemat ja haastatteluun osallistuneet organisaatiot	112
	Liite 3. Kansainvälisyyskasvatus Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmassa 2007–2011	114

Lyhenteet

Allianssi ry = Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry

CIMO = Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus, Centre for International Mobility

ETMU ry = Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura

GENE = Global Education Network Europe

HEI ICI = Higher Education Institutions Institutional Cooperation Instrument

HERA = Helsinki Education and Research Area

KESU = Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2007–2012

Kehys ry = Kehitysyhteistyöjärjestöjen EU-yhdistys

Kepa ry = Kehitysyhteistyön palvelukeskus

KVK 2010 = Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelma

LANUKE = Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007–2011

LOPS = Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003

North-South-South = North-South-South Higher Education Institution Network Programme

OAJ = Opettajien ammattijärjestö

OKM = Opetus- ja kulttuuriministeriö, ohjelman laatimishetkellä vielä opetusministeriö

OPH = Opetushallitus

POPS = Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004

SAMOK ry = Suomen ammattikorkeakouluopiskelijakuntien liitto

SM = Sisäasiainministeriö

SOOL ry = Suomen opettajaksi opiskelevien liitto

STAKES = Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus

STM = Sosiaali- ja terveysministeriö

TEM = Työ- ja elinkeinoministeriö, ohjelman laatimishetkellä vielä työministeriö

THL = Terveystieteiden tutkimuskeskus

UM = Ulkoasiainministeriö

VASU = Varhaiskasvatussuunnitelma

YES = Yhdenvertaisuus Etusijalle -hanke

YM = Ympäristöministeriö

1 Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman arvioinnin tavoitteet

Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman (Opetusministeriön julkaisuja 2007:11, myöhemmin KVK 2010) taustalla on Euroopan neuvoston Pohjoinen-Etelä -keskuksen (North-South Centre of the Council of Europe) laatima vertaisarviointi *Global Education in Finland* (2004)², jossa eräänä suosituksena esitettiin kansainvälisyyskasvatusta ohjaavan strategian luominen keskeisten viranomaisten ja toimijoiden yhteistyönä.

Vertaisarvioinnin seurauksena opetusministeriö (toukokuusta 2010 alkaen opetus- ja kulttuuriministeriö, myöhemmin OKM) asetti kesäkuussa 2005 työryhmän laatimaan ehdotuksen Suomen kansalliseksi toimenpideohjelmaksi. Ehdotus valmistui vuoden 2005 lopulla (Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:4), ja siitä työstetty, Suomen ensimmäinen kansainvälisyyskasvatuksen kansallinen ohjelma, KVK 2010 hyväksyttiin vuonna 2007.

KVK 2010 -ohjelman haluttiin saavuttavan elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti kohderyhmät varhaiskasvatuksesta aikuiskasvatukseen, toisaalta ulottuvan formaalin lisäksi non- ja informaaliin koulutukseen. Ohjelmalla pyrittiin luomaan selkeyttä kansainvälisyyskasvatuksen laajalle kentälle avaamalla eri toimijoiden roolia, yhteistyötä ja tehtävänjakoa. Ohjelman tavoitteiden mukaan vuoteen 2010 mennessä tuli:

1. sisällyttää kansainvälisyyskasvatuksen näkökulma keskeisiin koulutus-, tutkimus-, kulttuuri, liikunta- ja nuorisopoliittisiin sekä yhteiskuntapoliittisiin linjauksiin
2. vahvistaa kansainvälisyyskasvatuksen toteuttamista käytännössä varhaiskasvatuksessa, kouluissa, oppilaitoksissa sekä opettajankoulutuksessa
3. tukea kansainvälisyyskasvatuksen tutkimusta ja korkean asteen koulutusta
4. tukea kansalaisjärjestöjä ja muita kansalaisyhteiskunnan toimijoita heidän tehtävässään kansainvälisyyskasvattajina
5. vahvistaa kumppanuutta julkisen hallinnon, yritysten, medioiden sekä kansalaisjärjestöjen ja muiden kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kesken

2 Raportissa käytetään *Peer Review*:sta käännöstä "vertaisarviointi", vaikka tavoite Euroopan arviointiprosesseissa on paljon laajempi: kentän kartoitus, katselmus, keskinäisen vuorovaikutuksen vahvistaminen ja impulssin antaminen kansalliselle kansainvälisyyskasvatuksen kehittämiselle, resurssoinnille ja vaikuttavuuden lisäämiselle. Katso tarkemmin luku 6.7. laadunarviointityöstä.

6. lisätä kansainvälisyyskasvatuksen kehittämiseen, edistämiseen ja levittämiseen tarvittavia voimavaroja ja rahoitusta
7. seurata systemaattisesti ja arvioida analyyttisesti kansainvälisyyskasvatuksen tuloksellisuutta Suomessa luomalla menettelytapoja laadun ja vaikutuksen arvioinnille.

OKM antoi toukokuussa 2010 professori emerita Rauni Räsäselle arvioinnista toimeksianton, jonka mukaisesti tuli:

7. arvioida ohjelmassa esitettyjen tarvittavien toimenpiteiden toteuttamisastetta ja toteutumista
8. arvioida kansallisesta näkökulmasta *GENE Peer Review Follow up -raportin*³ tulokset ja sen toimenpide-ehdotukset
9. arvioida opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan toimijoiden (mm. OPH, CIMO, Suomen Akatemia) toteuttamia toimenpiteitä ja realistisia mahdollisuuksia ohjelman tehokkaaseen toimeenpanoon
10. arvioida kansainvälisyyskasvatuksen kentällä toimivien kansalaisjärjestöjen toimintaa ja toimintamahdollisuuksia
11. arvioida kansainvälisyyskasvatuksen kentällä toimivien hallinnonalojen keskinäistä työnjakoa KVK 2010 -ohjelman toimenpiteiden toteuttamisessa
12. esittää OKM:lle ohjelman toteutukseen liittyvät tarvittavat toimenpiteet.

3 GENE (*Global Education Network Europe*) on eurooppalaisten ministeriöiden verkosto, jonka tavoitteena on eri muodoin tukea kansainvälisyyskasvatusta ja sen kehittämistä mm. tiedon jakamisen kautta. Verkostossa, joka aikaisemmin toimi osana Euroopan neuvoston Pohjoinen-Etelä -keskusta - on myös kehitetty vertaisarviointijärjestelmää vuodesta 2003 lähtien. Suomesta laadittiin vertaisarviointi *Global Education in Finland* vuonna 2004, toisena maana Kyproksen jälkeen. Vertaisarvioinnin seurantaraportti (*Follow-up Report*) valmistuu 2011, mutta sen tuloksia ei ehditty tämän arvioinnin puitteissa käymään läpi. Suomi osallistuu GENE-verkoston toimintaan UM:n ja OPH:n koordinoimana.

2 Aineistot ja aineiston keruu

Arvioinnissa käytettiin 1. kirjallista materiaalia⁴ (politiikkalinjauksia, ohjelmia ja suunnitelmia, projektikuvauksia, kansainvälisyyskasvatusmateriaaleja, selvityksiä ja arviointeja), 2. kirjallisia lausuntoja, jotka kerättiin kyselykaavakkeen⁵ avulla sekä 3. asiantuntijahaastatteluita⁶.

Kirjallisen lausunnon tai haastattelun kautta arviointiin osallistui 53 organisaatiota. Kirjallinen raportointipyyntö lähetettiin 114 organisaatiolle, joista 41 kpl (36 %) palautti lausunnon. Lisäksi 3 organisaatiota ei katsonut kyselyn aiheuttavan toimenpiteitä tai kuuluvansa kyselyn kohderyhmään. Arvioinnissa pyrittiin tavoittamaan KVK 2010 -ohjelmassa vastuutettuja toimijatahoja mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti: ministeriöitä, toimikuntia ja neuvottelukuntia, korkeakouluja, tutkimusinstituutteja, järjestöjä, yhdistyksiä, liittoja, paikallishallinnon toimijoita, uskonnollisia yhdyskuntia sekä muita toimijoita, joiden katsottiin liittyvän keskeisesti ohjelman toteutukseen.

Kirjallisilla lausunnoilla ja suullisilla haastatteluilla pyrittiin saamaan tietoa etenkin seuraavista:

1. KVK 2010 -ohjelman roolista ja merkittävydestä
2. KVK 2010 -ohjelman toteuttamisesta ja siihen liittyvistä haasteista
3. Tarvittavista toimenpiteistä kansainvälisyyskasvatuksen vaikuttavuuden lisäämiseksi Suomessa

Näiden lisäksi kirjallisissa lausunnoissa kartoitettiin näkemyksiä etenkin seuraavista ohjelman tavoite-alueista: koordinaatiosta ja yhteistyöstä hallinnonalojen ja toimijoiden välillä, laajoista toimijoiden välisistä kumppanuuksista julkishallinnon, yritysten, medioiden ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kesken sekä kansalaisjärjestöjen roolista. Kirjallinen kysely pyrittiin pitämään lyhyehkönä ja tiiviinä vastausprosentin nostamiseksi. Kohderyhmän moninaisuuden vuoksi kysymykset pyrittiin myös pitämään yleisinä ja avoimina. Vastaaminen lieenee sittenkin koettu työlääksi, sillä vastausprosentti jäi vaatimattomaksi (36 %).

4 Ks luettelo hyödynnetyistä lähteistä, s. 102

5 Lausuntopyynnön kirje ja kysymykset liitteessä 1

6 Haastattelun teemat ja haastatteluun osallistuneet organisaatiot liitteessä 2

Haastatteluihin, joilla pyrittiin syventämään ja täydentämään kyselyä, osallistui kaikkiaan 70 henkilöä 25 organisaatiosta. Haastatteluissa keskusteltiin ohjelman vahvuuksista ja heikkouksista, kansainvälisyyskasvatukseen linkittyvistä käsitteistä, kansainvälisyyskasvatuksen tilasta Suomessa, sekä kansainvälisyyskasvatuksen kansainvälisistä verkostoista ja kytkennöistä monenkeskisiin järjestöihin.

Aineistoa kertyi runsaasti ja monelta osin kuva ohjelman onnistuneisuudesta ja sen ongelmakohdista välittyi selvästi. Se, missä määrin ohjelma on tavoittanut toimijoita esimerkiksi kunta- tai koulutasolla, vaatisi oman perusteellisen tutkimuksensa. Alustavia viitteitä koulujen osalta saadaan Kaisa Pudaksen maisterin- ja väitöskirjatyön (2007 ja 2009) osana kouluille suunnatuista haastatteluista ja kyselyistä.

3 Kansainvälisyyskasvatuksen kansainvälinen viitekehys

YK ja Unesco

Kansainvälisyyskasvatuksen juuret ovat etenkin YK:n ja sen koulutus-, tiede- ja kulttuurijärjestön Unescon käsityksissä kasvatuksesta ihmisoikeuksien ja rauhan takaajana ja maailmansotien kaltaisten katastrofien estäjänä. YK:n yleiskokouksessa hyväksytyn Yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen (1948) mukaan opetuksen *on pyrittävä ihmisen täyteen kehittämiseen sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamiseen ja vahvistamiseen. Sen tulee edistää ymmärtämystä, suvaitsevaisuutta ja ystävyyttä kaikkien kansakuntien ja kaikkien rotu- ja uskontokuntien kesken sekä pyrkiä edistämään YK:n toimintaa rauhan ylläpitämiseksi.*

Unescon tehtävänä on vaikuttaa ihmisten asenteisiin rauhan rakentamiseksi ja ylläpitämiseksi yhä ajankohtaisen perusasetuksensa (1945) mukaisesti: ”Koska sodat syttyvät ihmisten mielissä, on myös ihmisten mielissä pyrittävä rakentamaan rauhaa.” Unesco on täsmentänyt kansainvälisyyskasvatuksen käsitettä monin suosituksin ja julistuksin, joista tunnetuimpia ovat vuoden 1974 suositus *Kasvatus kansainväliseen ymmärtämykseen, yhteistyöhön ja rauhaan sekä opetus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamisesta (Recommendation concerning education for international understanding, co-operation and peace and education relating to human rights and fundamental freedoms)* ja vuoden 1995 julistus *Kasvatuksesta rauhaan, ihmisoikeuksien kunnioittamiseen ja demokratiaan (Declaration and integrated Framework of Action on Education for Peace, Human Rights and Democracy)*. Unesco on laatinut lukuisia oppaita ja tutkimuksia esimerkiksi rauhankasvatuksesta ja rauhankulttuurista, kulttuurienvälisestä kasvatuksesta sekä demokratia- ja kansalaisuuskasvatuksesta.

YK:n Vuosituhattajulistus (2000) globaalina kehitysgendana luo viitekehysten myös kansainvälisyyskasvatuksen sisällöille. YK:n ihmisoikeusneuvosto *The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR)* koordinoi YK:n maailmanlaajuisia ihmisoikeuskoulutuksen ohjelmaa *World Programme for Human Rights Education WPHRE*, joka käynnistettiin vuonna 2005 *YK:n ihmisoikeuskoulutuksen vuosikymmenen 1995–2004* jatkoksi. Ohjelman toinen osa ulottuu vuoteen 2014.

On tärkeää muistaa, että kansainvälisyyskasvatuksen juuret ovat YK:n ja Unescon arvopohjassa ja niissä merkityksissä, joita kasvatukselle on sen pohjalta annettu. Maailman tilanne on joiltain osin muuttunut, joten käsitteiden sisältöjen uudelleen arviointi on myös paikallaan sekä YK:n ja Unescon monien prosessien että alueellisen ja globaalin kehityksen pohjalta.

Eurooppalaisia foorumeita

Tärkeä merkitys kansainvälisyyskasvatuksen määrittelyssä on ollut myös Euroopan neuvostolla ja erityisesti sen Pohjoinen-Etelä -keskuksella (*North-South Center of the Council of Europe*). Tavoitteiden, määritelmien ja toimenpiteiden selkiyttämisessä erityisen tärkeää on *The Global Education Programme of the North-South Centre of the Council of Europe* -ohjelma, jonka tavoitteena on kehittää, tukea ja selkiyttää kansainvälisyyskasvatuksen teoriaa ja käytäntöä ja tiivistää Euroopan neuvoston jäsenmaiden yhteistyötä sen arvioimiseksi ja edistämiseksi. Keskeisiä ovat olleet konferenssit ja verkostoyhteistyö; Ateenassa 1996 järjestetyn ensimmäisen konferenssin seurauksena julkaistiin *Global Education Charter* (1997), joka muodostui keskeiseksi yhteisen ymmärryksen ja tahdon ilmaukseksi kansainvälisyyskasvatuksen kehittämiseksi.

Maastrichtissa marraskuussa 2002 järjestetyssä Euroopan laajuisessa hallitusten, alue- ja paikallishallinnon sekä kansalaisjärjestöjen välisessä kansainvälisyyskasvatuksen konferenssissa (*Global Education Congress*) hyväksyttiin vuoteen 2015 ulottuvat suuntaviivat kansainvälisyyskasvatuksen kehittämiseksi *Maastrichtin globaalikasvatuksen julistuksessa (Maastricht Declaration on Global Education)*⁷. Sen pohjalta Pohjoinen-Etelä -keskus aloitti jäsenmaiden kansainvälisyyskasvatuksen vertaisarviointien laatimisen, ja GENE -verkosto on edelleen pyrkinyt kehittämään kansainvälisyyskasvatuksen vaikuttavuutta ja arviointia sekä Euroopan maiden ja niiden hallinnonalojen välistä vuoropuhelua. Pohjoinen-Etelä -keskus on tuottanut alan kehittämisen välineitä paitsi hallinnon toimijoille, myös kansainvälisyyskasvatuksesta kentällä vastaaville, kuten *Global Education Guidelines* (2008, uusittu 2010).

Kehityskasvatusta on käsitelty monilla foorumeilla. Yksi Euroopan laajuisista yhteistyöfoorumeista edellä mainittujen GENEn ja Pohjoinen-Etelä -keskuksen lisäksi on kehitysyhteistyöjärjestöjen kattojärjestö CONCORDin alainen työryhmä DARE Forum (*Development Awareness Raising and Education Forum*), jonka sihteeristönä toimii Euroopan komission tukema kansainvälisyysshanke DEEEP (*Developing Europeans' Engagement for the Eradication of Global Poverty*). DEEEP-hankkeen puitteissa järjestetään vuosittain kansalaisyhteiskunnan toimijoille suunnattu eurooppalainen kansainvälisyyskasvatuksen kesäkoulu, jonne on vuosittain lähetetty myös suomalaisia osallistujia. Kesäkoulu järjestetään vuonna 2011 Suomessa teemalla laatu ja vaikuttavuus kansainvälisyyskasvatuksessa ja sitä koordinoi Kehitysyhteistyöjärjestöjen EU-yhdistys Kehys ry. Kahdesti vuodessa kokoontuvaan DARE Forum -työryhmään kuuluu EU-maiden kansalaisjärjestöjen sekä kansainvälisten verkostojen edustajia. Suomessa Kehys ry toimii kanavana näille eurooppalaisille prosesseille tiedottaen järjestöjä ja tarjoten niille koulutusta Euroopan unionin kehityspolitiikasta ja rahoitusmahdollisuuksista. Kehys ry:n koordinoima kansalaisjärjestöjen ns. KVK-referenssiryhmä kokoontuu noin 4-5 kertaa vuodessa käsittelemään ajankohtaisia kansainvälisyyskasvatuskysymyksiä Suomessa ja EU:ssa.

Merkittävä eri sidosryhmiä yhdistävä eurooppalainen toimija on Multi-stakeholder-ohjausryhmä (*European Multi-stakeholder Steering Group*), joka perustettiin Helsingissä

⁷ Julistuksessa kansainvälisyyskasvatuksen määritelmäksi hyväksyttiin Euroopan neuvoston Pohjoinen-Etelä -keskuksen mukaisesti: "Gloaalikasvatus on toimintaa, joka avaa ihmisten silmät ja mielen maailman monille todellisuuksille ja herättää heidät toimimaan oikeudenmukaisemman ja tasa-arvoisemman maailman puolesta, jossa ihmisoikeudet toteutuvat kaikille. -- sisältää kehityskasvatuksen, ihmisoikeuskasvatuksen, kasvatuksen kestäväään kehitykseen, kasvatuksen rauhaan ja konfliktinratkaisuun sekä kulttuurienvälisen kasvatuksen, ja yhdessä nämä painotukset muodostavat kansalaiskasvatuksen globaalin ulottuvuuden".

2006 pidetyn kansainvälisyyskasvatuksen konferenssin tuloksena. Ryhmän toisena puheenjohtajana toimii Kehys ry:n pääsihteeri Rilli Lappalainen, ja siihen kuuluu kansainvälisyyskasvatuksen asiantuntijoita: EU-maiden hallitusten ja ministeriöiden virkamiehiä, EU-toimielinten (neuvosto, komissio, parlamentti) ja kansainvälisten organisaatioiden (mm. OECD) edustajia ja kansalaisyhteiskunnan toimijoita. Multi-stakeholder -ryhmä koontuu kahdesti vuodessa pohtimaan yhteisiä kehitysnäkymiä, käsitteitä, koordinoituja poliittisia linjauksia ja toiminnan tason määrittelyä. Merkittävimpiin saavutuksiin kuuluu vuonna 2007 hyväksytty EU-tason viitekehys *Euroopan kehityspolitiikkaa koskeva konsensus: kansainvälisyyskasvatus & tietoisuuden lisääminen (The European Consensus on Development: The Contribution of Development Education & Awareness Raising)*, jolla pyritään edistämään kansainvälisyyskasvatukseen liittyvää yhteistyötä ja kansallisten kansainvälisyyskasvatuksen strategioiden laatimista EU-jäsenmaissa. Multi-stakeholder-ryhmän toimesta laadittiin *European Development of Education Monitoring Report – "DE Watch"* (2010), jossa on pyritty vertaamaan kansainvälisyyskasvatuksen linjauksia, käytäntöjä ja resursointia EU-maissa ja Norjassa.

Euroopan komission DEAR-ohjelman (*Development Education and Awareness Raising*) tavoitteina on kehittää Euroopan kansalaisten tietoisuutta ja kriittistä ymmärrystä maailman keskinäisriippuvuuksista ja yksilön vastuista globalisoituneessa yhteiskunnassa, sekä kannustaa kansalaisten osallistumista yrityksiin poistaa köyhyyttä ja edistää ihmisoikeuksia ja kestävänsä kehityksen mukaista kulttuuria. Syksyllä 2010 komissio julkaisi ohjelman loppuraportin *DEAR in Europe - Recommendations for future interventions by the European Commission*. Raportti on monipuolinen tutkielma nykytilanteesta ja perusteellinen analyysi niistä toimenpiteistä, joita tarvittaisiin tavoitteiden saavuttamiseksi ja siitä, mikä olisi komission rooli näissä tehtävissä. Näissä eurooppalaisissa prosesseissa on painotettu myös etelän ja idän kanssa käytävän dialogin tärkeyttä kansainvälisyyskasvatuksen sisältöjen ja tavoitteiden määrittelyssä.

JOHTOPÄÄTÖS: Kansainvälisyys-/ globaali-/ kehityskasvatukseen liittyvää keskustelua käydään monilla foorumeilla kansainvälisesti ja Euroopan tasolla. Tässä Suomen on syytä olla edustettuna tai ainakin seurata keskustelua, jotta saavutettu tieto ja yhteydet ovat hyödynnettävissä kansallisessa ja kansainvälisessä yhteistyössä myös globaalivastuun näkökulmasta. Suomi on ollut aktiivinen toimija monenkeskisissä organisaatioissa. Sen tärkeys tulee huomioida tulevaisuudessakin.

4 Kansainvälisyyskasvatuksen ja lähikäsitteiden suhteesta

KVK 2010 -ohjelmassa kansainvälisyyskasvatus on ymmärretty niin YK:n, Unescon kuin Euroopan neuvostonkin perinteistä ja globalisaation haasteista ammentaen toiminnaksi, joka

- ohjaa yksilökohtaiseen globaaliin vastuuseen ja yhteisölliseen maailmanlaajuiseen vastuuseen; maailmankansalaisen etiikkaan, joka puolestaan perustuu oikeudenmukaisuuteen ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen
- tukee kasvua kriittiseksi ja mediakriittiseksi kansalaiseksi, jolla on tietoja ja taitoja toimia menestyksellisesti globalisoituvassa maailmassa osana omaa yhteisöään
- edistää kansallista ja kansainvälistä vuorovaikutusta, kulttuurien välistä vuoropuhelua ja toinen toisiltaan oppimista; kansainvälisyyskasvatus on prosessi, joka auttaa meitä ymmärtämään ja arvostamaan erilaisuutta ja erilaisia kulttuureja sekä tekemään kehitystä edistäviä valintoja
- auttaa hahmottamaan maapalloa luonnonresursseiltaan rajallisena kokonaisuutena, jossa voimavaroja on opittava sekä säästämään että jakamaan oikeudenmukaisesti, yhdenvertaisesti ja tasapuolisesti
- kasvattaa tietoja ja taitoja, joiden avulla voi ymmärtää globalisoituvaa taloutta ja vaikuttaa nopeasti muuttuvaan talouteen sekä sen sosiaalisiin ja kulttuurisiin seurauksiin
- edistää oma-aloitteisuutta, joka perustuu yksilöiden tahtoon toimia paremman maailman puolesta sekä toivoon sen toteutumisesta ja
- jonka osa-alueita ovat ihmisoikeuskasvatus, tasa-arvokasvatus, rauhankasvatus, mediakasvatus, kulttuurienvälinen ymmärrys, kehitys- ja oikeudenmukaisuuskysymykset sekä kasvatus kestävään kehitykseen.

Määrittelyssä esimerkiksi Unescon ja Euroopan neuvoston suosituksiin ja *Maastrichtin julistukseen* ei kuitenkaan viitattu KVK 2010 -ohjelmassa, vaikka työryhmä oli niitä ehdotuksessaan tarkastellut. Ohjelman ymmärrettävyyttä ja käsitteellistä selkeyttä olisi lisännyt, jos tavoitteiden lähtökohdat olisi tuotu selkeästi esille.

Kansainvälisyys-, globaali- ja kehityskasvatus

Kun määritelmien moninaisuus alkoi nousta esiin kyselyaineistosta, päätettiin haastatelluista kerätä näkemyksiä *kansainvälisyyskasvatuksen* suhteesta lähikäsitteisiin kuten *globaalikasvatus*, *kestävää kehitystä edistävä koulutus* ja *globaali vastuu*. Kansainvälisyyskasvatuksen synonyymina monet näyttivät käyttävän termiä globaalikasvatus, joka kuvannee paremmin ihmisten ja kansojen välisten suhteiden muodostumista yhä moninaisemmassa viitekehyksessä ja keskinäisriippuvuudessa, esimerkiksi suhteessa yhteisesti jaettaviin, rajallisiin luonnonvaroihin. Kansainvälisyyskasvatus -käsite muodostui 1970-luvulla, jolloin kansainvälisyys ymmärrettiin pitkälti kahdenvälisinä suhteina. Tässä raportissa kansainvälisyyskasvatus ja globaalikasvatus ymmärretään synonyymeiksi. KVK 2010 -ohjelman käsitteistön mukaisesti raportissa suositetaan kansainvälisyyskasvatusta, mutta johtopäätöksissä ja loppusuosituksissa on päädytty suosimaan ilmaisua globaalikasvatus, sillä sen käyttö näyttää enenevässä määrin yleistyneen KVK 2010 -ohjelman toimintakauden aikana.

Käsitteet vaihtelivat myös hallinnonaloittain. Koulutussektorilla käytettiin tavallisimmin kansainvälisyys- ja etenkin globaalikasvatusta. Ulkoasiainministeriön (myöhemmin UM) *Kehityspoliittisessa kansalaisyhteiskuntalinjauksessa* (2010) todetaan: *Osana poikkeallinnollista globaalikasvatuksen kenttää ulkoasiainministeriön vastuualueina ovat kehityskysymykset, kehitysviestintä ja -kasvatus*. Maastrichtin julistuksessa (2002) kehityskasvatus on määritelty kansainvälisyyskasvatuksen osa-alueeksi ihmisoikeuskasvatuksen, rauhankasvatuksen, kulttuurienvälisen kasvatuksen ja kestävän kehityksen kysymyksien tavoin. Toisaalta kansainvälisessä keskustelussa näkee myös julkaisuja, joissa kehityskasvatus on määritelty hyvin laajasti ja näyttäisi sisältävän koko kansainvälisyyskasvatuksen alueen (esim. *Development Education & Awareness Raising Project in Europe; Journal of Development Education and Global Learning*).

Globaali vastuu/ globaalivastuu

Monissa strategialinjauksissa keskeiseksi käsitteeksi on viime aikoina nostettu *globaali vastuu* tai *globaalivastuu*, jonka yksi keskeinen osa-alue on kasvu, oppiminen tai kasvatus globaaliin vastuuseen. Globaali vastuu/ globaalivastuu esiintyy mm. *Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiassa 2009–2015* (2009), *Opetushallituksen kansainvälisen toiminnan viitekehyksessä* (2010) ja CIMOn *Strategiassa 2020 – Suuntana aidosti avarakatseinen Suomi* (2010). KVK 2010 -ohjelman julkaisun jälkeen OKM:ssä aloitettiin keväällä 2007 *Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen* -projekti, jonka eräänä tehtävänä oli pyrkiä täsmentämään alan käsitteistöä. Tutkijoiden laatimasta kansainvälisyyskasvatuksen osa-alueiden analyysistä edettiin laajapohjaisessa verkostoyhteistyössä globaalivastuun käsitteeseen. Projektin loppuraportin mukaan kansainvälisyyskasvatuksen päämääränä on *kaikkien kansalaisten globaali vastuu hyvästä elämästä ja kestävästä tulevaisuudesta* (Kaivola Taina & Melen-Paaso Monica julkaisussa *Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen* 2010).

Globaalin vastuun käsite on joko sellaisenaan tai epäsuorasti löydettävissä myös monista aiemmista politiikka-asiakirjoista. Esimerkiksi UM:n omaa toimintaa linjaava strategia on *Suomen etu – Globaali vastuu* (2005). Valtioneuvoston kestävän kehityksen strategia *Koh-ti kestäviä valintoja* (2006) tarkastelee Suomea globaalina toimijana ja vastuunkantajana, ja *Kehityspoliittinen ohjelma* (2007) sekä *Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2007–2012* (2008) tarkastelevat Suomea globaaleihin haasteisiin vastaajana. Globaali vastuu on monella tavalla nostettu esiin myös Maabrändityöryhmän raportissa *Tehtävä Suo-*

melle (2010). Käsite on myös linjassa YK:n ja Unescon eettisesti velvoittavien julistusten ja sopimusten kanssa ja varsinkin YK:n vuosituhattavoitteiden kahdeksannen tavoitteen kanssa, jossa visioidaan globaalia kumppanuutta kehityksessä.

Kansainvälistyminen

Useissa vastauksissa kansainvälisyyskasvatuksen ymmärrettiin tarkoittavan myös samaa kuin kansainvälistyminen. Erityisesti korkeakoulut toivat esille, että tiede on aina ollut kansainvälistä ja raportoivat liikkuvuusohjelmista, ulkomaisista opettajista ja opiskelijoista, kansainvälisistä hankkeista sekä kieli- ja monikulttuurisuusopinnoista. Nämä ovat olennaisia kulttuurienvälistä ymmärrystä lisättäessä, mutta esimerkiksi liikkuvuusohjelmissa ei välttämättä tapahdu globaalin ymmärryksen avartumista; kaikki kansainvälinen toiminta ei automaattisesti toteuta kansainvälisyyskasvatuksen tavoitteita. Mikäli kansainvälisyyskasvatus katsottaisiin näin laajaksi, ei olisi mielekästä tarkastella koko käsitettä, sillä jokaisesta organisaatiosta löytyy kansainvälisyyttä lisääviä toimintoja. Kansainvälisyyskasvatukseen liitettiin myös erilaisia ilmiöitä kilpailukyvyistä koulutusvientiin ja kotikansainvälistymiseen.

KVK:ta ei ole erikseen koulutusohjelmien opinnoissa, mutta toisaalta tieteellinen toiminta on täysin kansainvälistä ja osa tutkijoista, opettajista ja opiskelijoista tulee ulkomailta. Näin ollen kansainvälisyyskasvatusta tapahtuu luontevasti esimerkiksi monikulttuurisissa suomalaisten ja ulkomaalaisten tutkinto- ja/tai vaihto-opiskelijoiden muodostamissa harjoitusryhmissä. (Tampereen teknillinen yliopisto)

Ammattikorkeakoulut tekevät yhteistyötä ulkomaisten korkeakoulujen kanssa edistäessään opiskelijoiden ja henkilökunnan kv-liikkuvuutta ja kehittäessään kv-tutkimusta. -- kansainvälistymistä edistäviin opintoihin kuuluvat laaja-alaiset kieliopinnot sekä monikulttuurisuusopinnot. (Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu)

Kestävää kehitystä edistävä koulutus

Toiset asettivat kansainvälisyys-/ globaalikasvatuksen tai globaalin vastuun kattokäsitteeksi muille, kuten kestävää kehitystä edistävälle koulutukselle, toisille yläkäsite oli ehdottomasti kestävä kehitys. Kestävällä kehityksellä on vahva sija suomalaisissa poliittisissa linjauksissa ja sille löytyy perustelut sekä kansallisista että kansainvälisistä ohjausasiakirjoista. Kestävän kehityksen ja kestävää kehitystä edistävän koulutuksen kansallisiin linjauksiin on pureuduttu tarkemmin luvussa 6.1. (Kansainvälisyyskasvatus poliittisissa linjauksissa).

Kansainvälisyyskasvatuksella ja kestävää kehitystä edistävällä koulutuksella on omat historiansa. Kansainvälisyyskasvatus kehittyi osana ihmisoikeusprosessia maailmansotien jälkeisessä tilanteessa tavoitteena erityisesti yksilöiden suoja yhteiskunnissa ja valtioiden välisissä kanssakäymisissä. Näin määriteltiin kansalaisten poliittisia, kulttuurisia, sosiaalisia ja taloudellisia oikeuksia pyrkien erityisesti huomioimaan ryhmät, joilta näitä oikeuksia puuttui. Lähtökohtana olivat humanistiset arvot ja antroposentrinen lähestymistapa sekä erityisesti ihmisen ja yhteiskunnan välinen suhde. Kestävän kehityksen käsite vakiintui viimeistään Brundtlandin komitean mietinnöstä vuodelta 1987. Vaikka lähtökohtana oli huoli luonnonympäristön tilasta, kestävään kehitykseen on sisällytetty ekosysteemin lisäksi myös sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävän kehityksen näkökulmat. Myös kansainvälisyyskasvatuksen näkökulmat ovat laajentuneet ja painopisteet jossain määrin vaihdelleet. Kehityksen tuloksena kansainvälisyyskasvatuksen ja kestävän kehityksen teemat ja kysymyksenasettelut menevät suurelta osin päällekkäin, mikäli niitä toteutetaan koko laajuudessaan.

Meillä käytetään ensisijaisesti termiä ympäristökasvatus, mutta käytännössä pidämme ympäristökasvatusta, kestävän kehityksen kasvatusta ja globaalikasvatusta käsitteinä läheisinä ja pitkälti päällekkäisinä. Kansainvälisyyskasvatus -käsitettä käytämme harvoin. GE-kasvatus [Global education] on luonnollisesti meidän toiminnassamme ympäristöpainotteista, mutta muitakin sisältöjä sen piiriin mahtuu -- Näkisin, että yhteistyöstä ja tiedonvaihdosta ympäristökasvatuksen, kestävän kehityksen kasvatuksen ja kansainvälisyyskasvatuksen toimijoiden kesken olisi varmasti kaikille hyötyä. Teemat ja tavoitteet ovat niin lähellä toisiaan, vain lähestymiskulmissa on eroa. (WWF Suomi)

Kestävän kehityksen ja globaalin vastuun tavoitteet ovat viime kädessä yhteneviä – maapallon rajallisia resursseja on opittava käyttämään vastuullisemmin ja oikeudenmukaisemmin. OPH:ssa on KVK 2010 -ohjelman valmistelussa ja toimeenpanossa lähdetty siitä, että kestävän kehityksen kasvatus sekä globaalikasvatus ovat toiminnallisesti toisiaan täydentäviä. (OPH)

Kestävästä kehityksestä keskusteltaessa vastaajat lähtivät yleensä liikkeelle hyvin laajasta määrittelystä, mutta käytännön toimia kuvatessaan nostivat esille pääasiassa ekologiset ja ympäristökysymykset. Myös erilaiset kestävän kehityksen työryhmät koostuivat usein etenkin ekologisen kestävyuden tradition edustajista. Tämä panee pohtimaan, miten kansainvälisyyskasvatus ja kestävän kehityksen kasvatus hoidettaisiin niin, että saavutettaisiin synergiaetuja ja opittaisiin eri alojen asiantuntijoilta, hukkaamatta tärkeitä alueita tai erityisasiantuntemusta. Kuten vastauksissa korostetaan, alueiden edustajien välille tarvittaisiin vuoropuhelua, jotta identifioitaisiin yhteiset ja erilaiset tavoitteet, teemat, lähestymistavat, tarvittavat tieteenalat ja maailmankuvat. Osa haastatelluista piti kestävästä kehityksestä parempana kestävästä tulevaisuudesta, koska kehitystä on määritelty niin monella tavalla (usein länsimaaisista lähtökohdista käsin) ja tulevaisuuteen viittaaminen lisää vastuuta tulevista sukupolvista. Molemmat termit ovat käsitteinä avoimia, missä piilee sekä niiden vetovoimaisuus että ongelmallisuus. Ellei niitä määritellä tarkemmin ne voivat merkitä lähes mitä tahansa sen mukaan mitä eri toimijat pitävät ”kestävinä”.

Yhdenvertaisuus ja monimuotoisuus

Sisäasiainministeriössä (myöhemmin SM) ja työ- ja elinkeinoministeriössä (myöhemmin TEM) kansainvälisyys- ja globaalikasvatus -käsitteet olivat suhteellisen vieraita, vaikka tämän alueen toimintoja hoidettiin näissä ministeriöissä. SM:stä hallinnoidaan paitsi maahanmuuttajiin ja etenkin (kaksisuuntaiseen) integraatioon liittyviä kysymyksiä myös monia yhdenvertaisuutta koskevia hankkeita. *Yhdenvertaisuus* olikin keskeisiä käsitteitä ja katto-termiksi esitettiin *monimuotoisuutta*. TEM:ssä käytettiin myös yhdenvertaisuuden ja moninaisuuden käsitteitä, esimerkiksi moninaisuusjohtamisen yhteydessä. Yksityisen sektorin toimijoiden yhteydessä viitataan toimijoiden *globaaliin- tai yhteiskuntavastuuseen*, joten globaalin vastuun yläkäsite ei liene poissuljettu TEM:ssäkään. Ihmisoikeudet, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ovat keskeisellä sijalla myös oikeusministeriön tulevaisuuskatsauksessa *Oikeudenmukaisuus ja luottamus kestävän yhteiskuntakehityksen perustana* (2010) sekä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön (myöhemmin STM) tulevaisuuskatsauksessa *Terve ja hyvinvoiva Suomi 2020* (2010).

Kansainvälisyyskasvatukseen viitattaessa *kasvatus* oli eräissä vastauksissa koettu omalle toimintasektorille vieraana. Tällöin kansainvälisyyskasvatus, ja kasvatus ylipäänsä, oli tullut hyvin kapea-alaisena, etenkin formaaliin kasvatukseen liittyvänä ja normatiivisena toimintana, joka katsottiin OKM:n hallinnonalaan kuuluvaksi. Kenties tästäkin johtuen KVK 2010 -ohjelma oli verrattain huonosti tunnettu muissa ministeriöissä, UM:ötä lukuunottamatta.

Toiset korostivat, että käsitteillä ei ole suurta roolia, kunhan niihin liittyvät asiat ja tehtävät hoidetaan, toiset totesivat käyttävänsä termiä tilanteen ja yhteistyökumppanin mukaan, jotta kommunikointi ja yhteinen ymmärrys saavutettaisiin. Käsitteillä kuitenkin viestitään ja rakennetaan ymmärrystä; niillä voidaan osallistaa tai sulkea tahoja tai asioita keskustelun ulkopuolelle. Analysoidun aineiston mukaan kansainvälisyyskasvatukseen liittyvät käsitteet ja niihin sisältyvät toiminnot voidaan ymmärtää hyvin eri tavalla ja siksi mahdollisimman suuri käsitteellinen selkeys auttaisi hahmottamaan toiminnan sisältöjä ja niihin liittyvää ohjaustoimintaa.

JOHTOPÄÄTÖS: Käsitteiden käytössä on epäselvyyttä ja kirjavuutta. Vaihtelu käsitteissä ei ole haitaksi, mikäli sisältö ymmärretään toimijoiden kesken samalla tavoin. Synergiaetujen ja koherenssin saavuttamiseksi kansainvälisyys-/ globaalikasvatuksen, globaalin vastuun ja kestävän kehityksen tai -tulevaisuuden suhdetta tulee selvittää (ilman että oleellista hukataan), ja alueiden edustajat saattaa keskustelemaan keskenään. Painotettaessa todella kestävän kehityksen sosiaalista ja kulttuurista näkökulmaa yhtä vahvasti kuin ekologista kestävyyttä, olisi mahdollista laajentaa kestävää kehitystä edistävän koulutuksen toimintoja myös kansainvälisyys-/ globaalikasvatuksen eri osa-alueille, kuten rauhan-, ihmisoikeus-, yhdenvertaisuus- tai kehityskasvatukseen. Kansainvälistymisen ja kansainvälisyyskasvatuksen suhde vaatii myös selkiyttämistä.

5 Ohjelman roolista, vahvuuksista ja heikkouksista

5.1 Ohjelmaa ei tunnettu, mutta se on tärkeä

KVK 2010 -ohjelma on saanut paljon myönteistä huomiota kansainvälisyyskasvatuksen ammatillisissa ja tieteellisissä konferensseissa, etenkin Euroopan neuvoston Pohjoinen-Etelä -keskuksen, GENE – verkoston sekä *Multi-stakeholder Steering Group* -ryhmän kautta. Suomi oli Kyproksen jälkeen toinen maa, jossa Pohjoinen-Etelä -keskuksen vertaisarviointi tehtiin ja ensimmäinen, jossa laadittiin kansallinen ohjelma. KVK 2010 -ohjelman merkittävyys ja tunnettavuus Suomessa sen sijaan vaihtelee suuresti hallinnonalasta ja organisaatiosta riippuen. Monilla arviointiin vastanneilla ei ollut aikaisempaa kosketusta siihen, vaikka organisaatiossa olisi ollut merkittäviäkin ohjelman mukaisia toimintoja - eri terminologian puitteissa. Ohjelman painoarvo näytti melko vähäiseltä jopa OKM:ssä, jota vastaajat pitivät luontevana koordinaattorina kasvatusta koskevalle ohjelmalle. Ohjelmaa tuntevien oli toisaalta vaikea sanoa, olivatko kehitysaskleet johtuneet nimenomaisesti ohjelmasta vai muista tekijöistä.

Suomen roolia ja vahvoja perinteitä kansainvälisyyskasvatuksen kehittämässä korostettiin: koettiin tärkeäksi, että KVK 2010 -ohjelma oli ensimmäinen laatuaan. Katsottiin myös, että Suomen koulutusjärjestelmän menestys mm. OECD:n vertailuissa on tuonut Suomelle uutta globaalia vastuuta. Kansainvälisyyskasvatuksen parissa keskeisesti toimivat kansalaisjärjestöt kokivat ohjelman erityisen tärkeäksi ja korostivat sen roolia työnjaon selkiyttäjänä, viitekehyksenä sekä yhteistyön lisääjänä. Opettajille ja kouluttajille ohjelma oli antanut konkreettisen välineen etenkin opetussuunnitelmatyöhön ja toiminut tukena ja oikeutuksena perusteltaessa kansainvälisyyskasvatusta paikallishallinnolle, rehtoreille ja oppilaitosten henkilökunnalle. Korkeakouluissa ohjelmaa ei pääosin tunnettu, mutta korostettiin *Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiaa 2009–2015*, jossa globaalin vastuun näkökulma on vahvasti esillä.

KVK2010 -ohjelma on ensimmäinen omassa lajissaan. Sen kohderyhmänä on koko Suomen väestö. Ehdotus ohjelmaksi valmisteltiin nopeassa aikataulussa, mutta laajassa sidosryhmäyhteistyössä. Prosessin aikana järjestettiin kuulemistilaisuus ja ylläpidettiin kansalaiskeskustelua verkossa. Valmistelu herätti kansallisesti ja kansainvälisesti laajaa mielenkiintoa. (OPH)

Ohjelman laadintaprosessi oli saavutus sinänsä: suositus kansallisen kansainvälisyyskasvatuksen toimintaohjelman laatimiseen oli annettu Euroopan neuvoston alaisen Pohjoinen-Etelä -keskuksen ja sen GENE -verkoston Suomen kansainvälisyyskasvatuksesta tekemässä vertaisarvioinnissa. (UM)

Erittäin tärkeä ajatellen globaaleja haasteita ja Suomea. (Oulun yliopisto)

Kehys ry pitää Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelmaa ehdottoman tarpeellisenä keskustelun avauksena. (Kehys ry)

KVK 2010 -ohjelma valmisteltiin aikanaan huolella ja suurella vaivalla ja siinä näkyy selvästi kentän eri tahoilla ja organisaatioissa toimivien näkemät priorisoinnit. Ohjelman valmistumista on pidetty erittäin tärkeänä ja sen tavoitteet ovat kunnianhimoiset. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko)

-- ohjelma on SOOLin mukaan tarpeellinen ja kattava kokonaisuus, jonka tavoitteisiin on helppo yhtyä. (SOOL ry)

Toiminta on saanut puhtia strategiasta, yhteistyötä on tiivistetty eri toimijoiden kesken KVK 2010 -ohjelman suuntaan. (Suomen Unicef)

KVK 2010 -ohjelman merkitys kansainvälisyyskasvatuksen tavoitteiden ja toiminnan linjaajana on ollut huomattava sikäli, että ensimmäistä kertaa tämän kentän eri toimijat ja tahot laativat kansainvälisyyskasvatukselle yhteisen viitekehyksen. -- Kansalaisjärjestöjen osalta ohjelma on sikäli toteutunut hyvin, että järjestöt ovat vielä aiempaa näkyvämmiin aktivoituneet kansainvälisyyskasvatuksessa ja pyrkineet vahvistamaan keskinäistä yhteistyötään niiltä osin kuin se on koettu tärkeäksi. (Suomen YK-liitto)

KVK 2010 toimi syksyllä 2006 jonkinlaisena katalysaattorina UM:n ja OPH:n yhteisen kolmivuotisen globaalikasvatuksen täydennyskoulutusohjelman käynnistämiseksi. -- Hankkeen aikana KVK 2010 osoittautui tavattoman arvokkaaksi työkaluksi, kun erilaisissa koulutuksissa oli perusteltava globaalikasvatuksen (joka näkyy OPS:ssa vain, jos osaa sitä oikein lukea) oikeutusta ja tarvetta yhteiskunnassa. Erityisesti rehtoreille suunnatuissa koulutuksissa ja koko koulun yhteisöä koskevissa prosesseissa oli mielekästä lähteä liikkeelle KVK 2010:n suosituksista. Vaikka se ei ole OPS:iin verrattava asiakirja sitovuudessaan, niin se antoi kuitenkin mielenkiintoisen näkökulman ja tuen globaalikasvatukselle osana OPS:ia ja sen aihekokonaisuuksia. (Educode Oy)

Tämä ohjelma ei ole suoranaisesti aiheuttanut toimenpiteitä, koska ohjelmasta ei laajasti ole oltu tietoisia. (Vaasan yliopisto)

Ne, jotka eivät pitäneet ohjelmaa erityisen merkittävänä, perustelivat näkemystään strategioiden runsaudella, päällekkäisyydellä tai ohjelmien ja toimintojen välisen koherenssin puutteella. Nähtiin myös, että kansainvälisyyskasvatus liittyy kaikkeen toimintaan ja tulisiikin sisällyttää olemassaoleviin linjauksiin ja toimintoihin. Erillistä ohjelmaa ei tällöin tarvita.

Olisiko mahdollista liittää kansainvälisyysohjelman tavoitteita muihin asiakirjoihin? Monet irralliset ohjelmat tahtovat jäädä irrallisiksi. (Savonia-ammattikorkeakoulu)

Oleellista on se, että kv-kasvatuksen tärkeys välittyy toimialalle käytössä olevien tiedonlähteiden, viestinnän ja hallinnon toimien kautta. Erillinen kv-kasvatusohjelma ei tässä ole toimialan kannalta välttämätön. (Nuorisoasiain neuvottelukunta)

Korkeakoulutuksen kansainvälistymisen ollessa keskeinen tavoite koko korkeakoulutussektorilla on vaikea mieltää KVK:ta omaksi ohjelmakseen. -- Korkeakoulutuksen kansainvälistyminen on keskeinen tavoite KKA:n toimintasektorilla, mutta ohjelman ja KVK:n rooli ei ole noussut merkittäväksi, vaan kansainvälistymisen edistämistä toteutetaan muilla tavoin. (Korkeakoulujen arviointineuvosto)

JOHTOPÄÄTÖS: Ohjelma koettiin urauurtavaksi, tarpeelliseksi ja tärkeäksi joskaan sitä ei tunnettu kovin hyvin. OKM:ötä pidettiin luontevana alueen kansallisesta ohjauksesta vastaavana ministeriönä.

5.2 Laaja-alaisuus vahvuutena ja haasteena

Elinikäisen oppimisen näkökulma ainoa oikea

KVK 2010 -ohjelma laadittiin OKM:ssä laajapohjaisen työryhmän esityksestä, mikä loi pohjan sille, että toimintakenttää pystytettiin tarkastelemaan monipuolisesti ja kokonaisvaltaisesti. Suunnittelussa lähdettiin siitä, että ohjelma tavoittaisi koko Suomen kansan. Lähtökohtana KVK 2010 -ohjelmassa on elinikäinen ja elämänlaajuinen oppiminen, joka käsittää paitsi formaalin kasvatuksen ja koulutuksen myös in- ja non-formaalit sivistys-, valistus- ja oppimisprosessit. Lähestyminen katsottiin lähes ainoaksi oikeaksi poikkihallinnollisessa ohjelmassa, jonka tulisi rakentaa yhteistyötä eri hallinnonalojen välille ja tukea poliittista koherenssia. Sisällöllisesti kansainvälisyyskasvatuksen katsottiin kuuluvan kaikille ikäryhmille. Hyväksi koettiin myös, että toimenpiteissä oli huomioitu mediaa, nuorisjärjestöjä, urheiluseuroja, yrityksiä ja uskonnollisia ja maailmankatsomuksellisia yhteisöjä, joilla katsottiin olevan perustoimintaansa sisäänrakennettuna kansainvälisyyskasvatukseen liittyvää toimintaa.

Kansainvälisyyskasvatuksen kansallisista tavoitteista todetaan: *Toimenpideohjelmalla pyritään luomaan selkeyttä kansainvälisyyskasvatuksen laajalle toiminta-alueelle avaten eri toimijoiden roolia ja tehtävänjakoa. Ohjelmassa pyritään ottamaan huomioon monipuolisesti kansainvälisyyskasvatuksen toimintakentän eri osa-alueet ja osapuolet. Ohjelmassa käydään läpi kansainvälisyyskasvatusta käytännön työn, hallinnon, koulutus-, kulttuuri-, nuoriso- ja yhteiskuntapolitiikan sekä yhteistyön ja arvioinnin kannalta. Lisäksi todetaan koulutusta ja opetusta linjattaessa: Kansainvälisyyskasvatuksen tulee muodostaa jatkumo päiväkodeista korkeakouluihin, sitä tulee kehittää sekä elinikäisen oppimisen että elämänlaajuisen oppimisen periaatteiden mukaisesti.*

Sen kohderyhmänä on koko Suomen kansa. Ehdotus ohjelmaksi valmisteltiin nopeassa aikataulussa, mutta laajassa sidosryhmätyössä. (OPH)

Ohjelma on laaja-alainen ja toteuttamiskelpoinen esitys, joka vaatii laaja-alaisen sitoutumisen ja resurssit toimenpiteiden läpiviemiseen. (Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu)

Ohjelman laatimiseen osallistuivat kansainvälisyyskasvatuksen keskeiset toimijat OKM:n vetovastuulla. Tämä antoi pohjan sille, että ohjelma kykeni tarkastelemaan kansainvälisyyskasvatuksen kenttää kokonaisvaltaisesti. (UM)

De nationella målen -- är förnunfiga. Det samma gäller åtgärder. Fostran till internationalism ska vara en obruten och kvalitativt högstående kedja från daghemmen till högskolorna. (Hanken)

(Tärkeää on) elinikäinen kansainvälisyyskasvatus – päiväkodista korkeakouluun ja siitä vielä työelämään. KVK:n tulisi olla mukana kaikessa toiminnassa ja kaikkien toimijoiden ymmärrystä (tulisi) lisätä näiltä osin -- (Jyväskylän ammattikorkeakoulu)

KVK:n tukeminen elinikäisenä ja elämänlaajuisena oppimisprosessina on tärkeää. Formaali koulutussektori on luonnollisesti tärkeässä asemassa (esim. opettajien työn tukeminen käytännössä, opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen tukeminen), mutta ohjelmassa voisi vahvistaa myös non-formaalin sektorin kansainvälisyyskasvatustavoitteita kuten nuorisotoimen ja suurelle yleisölle kohdistettujen hankkeiden tavoitteita. (Plan Suomi Säätiö)

Ohjelman pyrkimys saattaa suomalaiset toimijat monialaiseen yhteistyöhön on edelleen erittäin kannatettava. (Kepa ry)

SOOL on tyytyväinen siitä, että kansainvälisyyskasvatus nähdään koko koulutus- ja oppimiskaaren kattavana teemana --. (SOOL ry)

Haasteena toimeenpano

Kokonaisvaltaisuus nähtiin myös haasteena toteuttamiselle. Peruskysymykseksi muotoutuu, miten toimeenpanna niin laajaa ohjelmaa, jonka tavoitteet ja toimenpiteet pyrkivät kattamaan koko Suomen kansan varhaiskasvatuksesta tutkimukseen, kansalaisyhteiskuntaan, vapaaseen sivistystyöhön ja työssä oppimiseen, ja jossa vastuutettujen tahojen kirjo ulottuu ministeriöistä ja niiden hallinnonalaisista toimijoista työnantaja- ja työntekijäjärjestöihin, uskonnollisiin ja maailmankatsomuksellisiin yhteisöihin, medioihin ja eri sektoreiden kansalaisjärjestöihin. Miten tulisi ohjata ja hallinnoida, seurata ja arvioida aluetta, jonka sisällöllisessä käsitteistössäkin vallitsee melkoista vaihtelua?

Toteuttamiseksi tarvittaisiinkin ohjausta, koordinoitua, tiedonvaihtoa ja seurantaakin ennen kaikkea poliittista tahtoa, hallinnonalojen aitoa yhteistyötä ja resurssit jalkauttamiseen. Vastuun- ja tehtävienjaon on oltava selvät, jotta ”kaikkien vastuu” ei käänny ”ei-kenenkään -vastuuksi”. Toimenpiteitä tulisi mahdollisesti jakaa pienempiin osiin, jaksotella ja keskittyä muutamiin kerrallaan.

Kokonaisvaltaisuus on ansio, mutta käytännön toteutuksen kannalta myös haaste. Ohjelman tavoitteenasettelu on hyvin kunnianhimoinen ja kaikilla esitetyillä toimenpiteillä ei ole selkeää vastuutahoa eikä moniakaan ole tiettävästi resursoitu. (UM)

Ohjelman suurin haaste on se, ettei sen toimenpiteitä ja niistä vastaavia tahoja määritelty riittävän tarkasti. Aktiivisen seurannan ja seurantaryhmän puute on vaikuttanut ohjelman toteuttamiseen ja eri osapuolten sitoutumiseen siitä. Ohjelman toteuttamiseen ja koordinaatioon ei varattu riittäviä resursseja. (Kepa ry)

JOHTOPÄÄTÖS: Kasvatuksen tarkastelua koko elämänkaaren jatkuvana prosessina sekä KVK 2010 -ohjelman laaja-alaisuutta pidettiin oikeana lähestymistapana. Samalla tämä asettaa haasteen toimeenpanolle, johon olisi tarvittu tarkka ja konkreettinen toimeenpanosuunnitelma vastuutahoineen, seurantamekanismeineen ja resursointineen. Toimenpiteitä tulisi vaihteistaa ja fokusoida ja mahdollisesti keskittyä tietyille sektorille tai tietyyn tavoitealueeseen kerrallaan; koko yhteiskuntaa ei voi tavoittaa yhdellä asiakirjalla.

5.3 Ohjelman heikkoudet

Koordinaation, seurannan ja arvioinnin puute

Päällimmäiseksi epäkohdaksi nostettiin ohjelman toimeenpanon ja seurannan puutteellinen koordinaatio. Toisaalta ohjelmassa asetetut tavoitteet ovat niin mittavat, että kolme vuotta on aivan liian lyhyt aika niiden toteuttamiselle. Konkreettinen toimeenpanosuunnitelma olisi ollut olennaista siksikin, että KVK 2010 -ohjelman viitekehys on paikoin hyvin julistuksenomainen. Ehdotuksessaan kansainvälisyyskasvatuksen kansalliseksi toimeenpano-ohjelmaksi työryhmä oli esittänyt koordinoivan työryhmän perustamista, jonka tehtävinä olisi ollut kansainvälisyyskasvatuksen tilan, toiminnan ja toimintaedellytysten seuraaminen Suomessa, sekä arviointitiedon kerääminen ja hyödyntäminen kehittämisessä. Tätä työryhmää ei kuitenkaan sisällytetty KVK 2010 -ohjelmaan. Arvioinnin ja seurannan toimenpiteitä on tarkasteltu luvussa 6.7., mutta tässä yhteydessä voidaan todeta, että koordinaation ja seurannan lisäksi vastaajat kokivat merkittäväksi puutteeksi myös sen, että arvioinnin työkaluja ei ole kehitetty. Lisäksi puuttuu suunnitelma eri toimenpiteiden resursoinnista.

KVK 2010 -ohjelma antoi selkärankaa ja inspiraatiota kansainvälisyyskasvatukseen sitoutuneille toimijoille, mutta OPH:n näkökulmasta ohjelman koordinointi oli melko vähäistä.-- Mahdollisen uuden ohjelman kaudella sen toimeenpanon ohjaus pitäisi harkita uudelta pohjalta. -- Pitäisikö myös kansainvälisyyskasvatus ottaa tulosohjauksen piiriin? (OPH)

Kansalaisjärjestökentällä vallitsee melko yleisesti näkemys, jonka mukaan KVK 2010 on periaatteessa hyvä ohjelma, mutta sen toimeenpano on ollut puutteellista. Vaikka monet yksittäiset toimenpiteet ovat toteutuneet, ohjelman keskeisiä tavoitteita ei ole (täysipainoisesti) toteutettu, joten toimeenpanon strategisuuteen ja kokonaisvaltaisuuteen ei ole panostettu riittävästi. (Suomen YK-liitto)

KVK 2010 -ohjelmasta olisi kenties ollut hyödyllistä tehdä jo aiemmin väliarviointi, jossa olisi käsitelty siihen mennessä havaittuja haasteita toimeenpanossa ja pohdittu mahdollisia korjaavia toimenpiteitä. (Suomen YK-liitto)

Tavoitteiden etenemisen aktiivinen seuranta on olennaista. Tätä tarkoitusta varten tulisi perustaa asiantuntijaryhmä, johon kuuluu eri tahojen, kuten ministeriöiden, yliopistojen, median ja kansalaisjärjestöjen edustajia. -- Vaikuttavuuden lisääminen vaatisi systemaattista tiedon keräämistä eri toimijoiden hankkeista ja ohjelmista sekä kansainvälisyyskasvatukseen liittyvän tutkimuksen tukemista. (Kehys ry)

Ohjelman kannalta erityisen tärkeitä tavoitteita ovat -- analyttinen ja systemaattinen seuranta ja arviointi kansainvälisyyskasvatuksen tuloksellisuudesta Suomessa. -- Ohjelmaa pitäisi edelleen tarkentaa ja hakea muutama avaintoimenpide, johon suunnataan rajalliset niin rahakuin henkilöstöresurssit. Onnistuneen ohjelman taustalla on mahdollisimman tarkoin määritellyt mitattavat tavoitteet sekä riittävä resurssointi. (Saimaan ammattikorkeakoulu)

Kuten KVK 2010 -ohjelmassa todetaan, kansainvälisyyskasvatuksen tavoitteiden sisällyttäminen keskeisiin ohjausasiakirjoihin ja linjauksiin on olennaisen tärkeää. Ulkoasiainministeriölle tässä mielessä ensisijainen asiakirja tulee olemaan seuraavan hallituksen kehityspoliittinen ohjelma. Maininnat keskeisissä linjauksissa ja KVK 2010 -ohjelman tapainen kokonaisvaltainen tavoitteenasettelu eivät yksin riitä. Niiden rinnalle tarvitaan selkeitä, resursoituja osatavoitteita, joihin organisaatio on sitoutunut sekä vuosisuunnitelmien tasolla että henkilötöyökuukausia jaettaessa – vieläpä yli osasto- ja yksikkörajojen. Tämä edellyttää tavoitteiden priorisointia ja jaksottamista; kaikkea on mahdotonta edistää yhdellä kertaa. (UM)

Puuttuvia näkökulmia, epämääräisiä toimenpiteitä ja vastuutahoja

Kritiikkiä esitettiin myös ehdotuksen laatineen työryhmän kokoonpanoon, josta puuttuivat mm. vapaan sivistystyön, kulttuurin ja taiteiden, yliopistojen (paitsi opettajankoulutuksen) sekä eri uskontokuntien edustajat; kuitenkin KVK 2010 -ohjelmaan nostettiin näitä sektoreita tai toimijoita koskevia toimenpiteitä. Aidon ja vuorovaikutukseltaan toimivan poikkihallinnollisuuden ja omistajuuden saavuttamiseksi olisi ollut tärkeää saada kaikki ohjelmassa vastuutetut ministeriöt osallistumaan suunnitteluun.

Vastaajat olivat pääosin tyytyväisiä KVK 2010 -ohjelman seitsemään päätavoitteeseen, mutta toimenpiteitä pidettiin osittain sattumanvaraisina sekä konkreettisuustasoltaan hyvin vaihtelevina ja osin liian laajoina. Vastuutahot on osin nimetty epäselvästi tai ylimalkaisesti (kuten ministeriöt, kunnat, koulutuksen järjestäjät, uskonnolliset ja maailmankatsomukselliset yhteisöt), mikä on heijastunut epäselvyyksiin myös työnjaossa.

Ohjelmaa ei myöskään lähetetty laajemmalle lausuntokierrokselle, vaan se ilmestyi vastaajien mukaan ”aivan yllättäin” uusissa kansissa, vuosi siitä, kun työryhmä oli jättänyt esityksensä. Tämä on osaltaan saattanut vaikuttaa siihen, että KVK 2010 -ohjelma tunnettiin

huonosti, toisaalta lausuntojen turvin ohjelmaa olisi toimenpiteiden osin voitu mahdollisesti vielä hioa.

Ohjelman tavoitteenasettelu on hyvin kunnianhimoinen ja kaikilla esitetyillä toimenpiteillä ei ole selkeää vastuutahoa eikä moniakaan ole tiettävästi erikseen resursoitu. Ohjelma on kuitenkin osoittanut myös toteuttamiskelpoisuutensa ja osa tavoitteista on toteutunut. (UM)

Ohjelman OPH:n vastuulle nimetyistä toimenpiteistä osa on konkreettisia ja toteuttamiskelpoisia (opetussuunnitelmat, materiaalipankki, täydennyskoulutus), mutta joukossa on myös epätarkasti muotoiltuja toimenpiteitä (uskontojen ja maailmankatsomusten välinen vuoropuhelu, uussuomalaiset). Monikielisyys toimenpide on vastuutettu pelkästään opetusministeriölle. (OPH)

Ohjelman tulee olla selkeämpi toimenpideohjelma, jossa tavoitteet ovat konkreettisia ja niiden toteuttamisesta vastuussa olevat tahot on kirjattu riittävän tarkasti. Tavoitteiden etenemistä tulisi seurata aktiivisesti monialaisen arviointiryhmän toimesta. (Kepa ry)

Lisäksi katsottiin, että non- ja informaaliin- sekä aikuis- ja ammatilliseen koulutukseen tulisi jatkossa kiinnittää enemmän huomiota. Korkeakoulujen ja tutkimuksen, samoin kuin CIMOn rooli todettiin raportissa liian vähäiseksi. Myöskään paikallishallintoa ei ollut huomioitu riittävästi, ottaen huomioon sen, kuinka paljon formaalin, in- ja nonformaalin sektorin kasvatus- ja koulutustoiminnoista käytännössä toimeenpannaan kunnan tasolla. Kulttuurisektorin toimijoita tai toimintoja ei ollut huomioitu ohjelmassa lainkaan – luukuunnottamatta ensimmäistä päätavoitetta sisällyttää ”kansainvälisyyskasvatuksen näkökulma keskeisiin koulutus-, tutkimus-, kulttuuri- ja yhteiskuntapoliittisiin linjauksiin”. Esille nousi myös tarve huomioida nykyteknologia ja etenkin sosiaalinen media.

On myös huomattava, että käsitteellisesti moninaisuutta tai monimuotoisuutta ei tule lähestyä vain etnisen moninaisuuden kautta, vaan yhdenvertaisuuden tai syrjimättömyyden näkökulmasta, ja huomioida tavoitteenasettelussa ja toimenpiteissä myös sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautuneisuuteen, uskontoon tai maailmankatsomukseen, vammaisuuteen tai ikään kohdistuva moninaisuus.

Tavoitteisiin tulisi sisällyttää aikuiskoulutus/vapaa sivistystyö yhtenä tärkeänä kansainvälisyyskasvatuksen toteuttajana. (Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö)

Toimenpideohjelmaan tulisi lisätä lapsinäkökulmaa ja erityisesti lasten osallisuutta. Ohjelma voisi antaa suuntaviivoja sille, miten lapset tulisi ottaa osallisiksi eri toimenpiteisiin ja myös eri ohjelman vaiheisiin. Lapset tulisi ottaa myös osaksi ideointia ja arviointia, ja heidän palautteensa tulisi näkyä osana arviointia. (Suomen Unicef)

Korkeakoulujen asema kansainvälisyyskasvattajana on jäänyt ohjelmassa suppealle huomiolle -- tulisi olla vahvemmin esillä kansainvälisyyskasvatuksen toteuttajina. Globaalin vastuun teema, joka on keskeinen korkeakoulujen kansainvälistymisstrategian tavoitteissa, ei näy juuri ohjelman tavoitteissa. -- CIMO toimii useiden liikkuvuutta ja kansainvälistymistä tukevien -- ohjelmien kansallisen toimistona -- hallinnoi useita kansallisin varoin rahoitettuja harjoittelu- ja vaihto-opiskeluohjelmia yhdessä muiden toimijoiden kuten korkeakoulujen, UM:n ja Finnpron kanssa. (CIMO)

JOHTOPÄÄTÖS: Seitsemää päätavoitetta pidettiin edelleen onnistuneina ja kannatettavina, mutta toimenpiteiden ja vastuutahojen määrittelyssä on onnistuttu vaihtelevasti. Suurimpana heikkoutena pidettiin toimeenpanon koordinaation, seurannan ja arvioinnin sekä kokonaisvaltaisen ohjauksen puutteita tai puuttumista. Lisäksi puuttuu toimenpiteiden resusointi.

6 Ohjelman vaikuttavuus

Seuraavassa tarkastellaan ohjelman vaikuttavuutta sen seitsemän päätavoitteen ja niille asetettujen toimenpiteiden kautta.

6.1. Kansainvälisyyskasvatus poliittisissa linjauksissa

Tavoite: ”Sisällyttää kansainvälisyyskasvatuksen näkökulma keskeisiin koulutus-, tutkimus-, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopoliittisiin sekä yhteiskuntapoliittisiin linjauksiin.”

Tässä paneuduttiin erityisesti KVK 2010 -ohjelman toimenpiteissä mainittuihin asiakirjoihin *Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2007–2012* (KESU, 2008), *Lapsi- ja nuorisopoliitiikan kehittämisohjelma 2007–2011* (LANUKE, 2007) ja kestävä kehityksen asiakirjoista kansalliseen kestävä kehityksen strategiaan *Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi* (2006) sekä kestävä kehitystä edistävän koulutuksen strategioihin (2006). Ohjelman esiin nostamien linjausten lisäksi rajaamista vaikeuttaa (epämääräinen) ilmaisu ”yhteiskuntapoliittiset linjaukset”. Tämä edellyttäisi huomattavan laajaa ja perusteellista tarkastelua, mutta tähän arviointiin on nostettu ministeriöiden strategioita ja tulevaisuuskatsauksia, kansalaisyhteiskuntalinjauksia ja kansainvälistymisohjelmia. Keskiössä ovat olleet ministeriöt, jotka olivat KVK 2010 -ohjelman alkuunpanijoita: OKM ja UM, mutta yhtymäkohtia on resurssien puitteissa pyritty etsimään myös muiden ministeriöiden vastaavista asiakirjoista etenkin SM:n, TEM:n sekä YM:n osin. Tarkastelun pohjaksi on paneuduttu myös *Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelmaan* (2007). Tarkempi luettelo luetuista asiakirjoista löytyy lähdeluettelosta.

Koska poliittiset linjaukset muodostavat viitekehyksen käytännön työlle, on KVK 2010 -ohjelman ensisijaisena tavoitteena nähty kansainvälisyyskasvatuksen huomioiminen kansallisissa linjauksissa. Poliittisen tuen ja hallinnon sitoutumisen merkitys korostuu, ja vastanneiden mukaan keskeiset tavoitteet tulisikin saada sisällytettyä mahdollisimman korkean tason poliittisiin linjauksiin. Koherenssin saavuttamista kuitenkin vaikeuttaa linjausten ja ohjelmien, neuvottelukuntien ja löyhempien työryhmien suuri määrä. Hallinnonaloittain vaihteleva käsitteistö asettaa omat haasteensa. KVK 2010 -ohjelman lähtökohtana on, että kansainvälisyyskasvatus koskettaa useita hallinnonaloja. Sitä suuremmalla syyllä, laajempi ministeriöiden edustus olisi ollut tarpeen jo ohjelman laatimisvaiheessa.

Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelma

Hallitusohjelmassa kansainvälisyyskasvatukseen liittyvät teemat ovat esillä maahanmuuttoon, tasa-arvoon, syrjimättömyyteen, yhdenvertaisuuteen, ihmisoikeuksiin, kansainvälistymiseen, ympäristöuhkiin ja globalisaatioon liittyvien kysymysten tarkastelussa. Arvoiksi on määritelty ihmisen ja luonnon tasapaino, vastuu ja vapaus, välittäminen ja kannustaminen sekä sivistys ja osaaminen. Globaaleja haasteita on kuvattu mm. ilmastonmuutoksesta maailmanlaajuisiin kehityskysymyksiin, kansainväliseen turvallisuuteen, pakolaisuuteen ja maastamuuttoon ja ne nähdään kansojen ja kansalaisten keskinäisen riippuvuuden lisääjinä: *Vastaamalla näihin haasteisiin Suomi voi sekä menestyä että kantaa vastuunsa globaalien ongelmien ratkaisijana* (Hallitusohjelma 2007, 3–4).

Ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikan osalta *Suomi toimii aktiivisesti osana kansainvälistä yhteisöä kantaen osansa maailmanlaajuisesta yhteisvastuusta ja huolehtien omista vaikutusmahdollisuuksistaan*. Kehityspolitiikassa tärkein tavoite on YK:n vuosituhattavoitteiden saavuttaminen. Samoin mainitaan Suomen pyrkivän edistämään ihmisoikeuksien kunnioittamista maailmanlaajuisesti, nostamaan kehitysyhteistyömäärärahat 0,7 prosenttiin YK:n suositusten mukaisesti sekä painottavan vahvemmin ympäristö- ja ilmastokysymyksiä, kriisien ennaltaehkäisyä ja rauhanprosessien tukemista. (Hallitusohjelma 2007, 7–8.)

Oikeuspolitiikan ja sisäisen turvallisuuden tarkastelussa pohditaan maahanmuuttoa ja kulttuurivähemmistöjen asemaa. Saamelaisille turvataan oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan perustuslaissa säädetyn kulttuuri-itsehallinnon pohjalta ja maahanmuuttopolitiikan osin halutaan ottaa täysipainoisesti huomioon niin työvoiman tarve, maahanmuuttajien moninaiset lähtökohdat kuin kansainväliset velvoitteetkin. Erityisesti asetetaan tavoitteita työperustaiselle maahanmuutolle, kotouttamiselle ja kielikoulutukselle, turvapaikka- ja oleskelulupajärjestelmän kehittämiseksi, kansalaisuuden saavuttamisen prosessille sekä ulkomaisten tutkintojen tunnustamiselle. Erikseen mainitaan laittoman maahanmuuton ja ihmiskaupan torjuminen sekä lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä: -- *pyritään vaikuttamaan siihen, että EU-maiden maahanmuuttopolitiikka pystytään sovittamaan entistä paremmin yhteen kehitys- ja ihmisoikeuspolitiikan ja EU-maiden oman työvoimapolitiikan tarpeisiin*. (Hallitusohjelma 2007, 18–22.)

Koulutus-, tiede- ja kulttuuripolitiikan tavoitteissa ei ole mainittu kansainvälisyys- tai globaalkasvatusta, mutta tähän liittyviä asioita tarkastellaan ja ensimmäiseksi todetaan, että koulutusjärjestelmää kehitetään kokonaisuutena siten, että se vastaa globaaleihin haasteisiin. Opiskelijoiden, opettajien ja tutkijoiden kansainvälistä liikkuvuutta pyritään lisäämään, ympäristö- ja yrittäjyyskasvatuksen sekä taide- ja taitoaineiden asemaa vahvistetaan ja maahanmuuttajien ja syrjäytymisvaarassa olevien aikuisten sivistysmahdollisuuksia tuetaan. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan kehittämisessä tavoitteena on alueellinen ja sukupuolten välinen tasa-arvoisuus, myös saavutettavuudessa. Lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksia ja kuulemista edistetään. (Hallitusohjelma 2007, 28–32.)

JOHTOPÄÄTÖS: Hallitusohjelmassa kansainvälisyys- tai globaalkasvatusta ei mainita, mutta siihen liittyviä teemoja on esillä. Suomi nähdään globaalisti vastuullisena toimijana.

Toimenpide: Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2007–2012 (KESU)

- o *Kansainvälisyyskasvatuksen näkökulma otetaan selkeästi huomioon seuraavaan Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmaan.*

Toteuttamisvastuu: OKM

HAVAINNOT: Valtioneuvoston neljän vuoden välein hyväksymässä *Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa 2007–2012* (KESU), kansainvälisyyskasvatuksen näkökulmat eivät ole kovin vahvasti esillä. Painopisteiksi on nostettu tasa-arvoiset koulutusmahdollisuudet, koulutuksen korkean laadun ja työvoiman saatavuuden varmistaminen, opettajavoimien turvaaminen ja korkeakoulujen kehittäminen, joiden kuvauksissa korostuvat laatu, tehokkuus ja tuottavuus, huippuosaaminen ja työelämän tarpeiden lähtökohtaisuus. Globaalit haasteet, kestävä kehitys ja etenkin ympäristöuhkat tunnustetaan KESUn lähtökohdissa, ja korostetaan globaalin yhteistyön merkitystä niiden ratkomisessa, mutta pääosan tarkastelussa saavat kansalliset ikä- ja väestörakenteen muutokset. Myös kansainvälistymistä on lähestytty pääasiallisesti kilpailukyvyyn lisäämisen edellytyksenä ja tarkastelussa painottuvat koulutuksen laatu, liikkuvuus, kielitaito, yhteisohjelmat ja -tutkinnot.

Kansainvälisyyskasvatuksen lähtökohdat nousevat maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi esille, sillä myös valtaväestön monikulttuurisuustaitoihin on kiinnitetty huomiota: *Yhteiskunnan monikulttuuristumisen myötä myös tarve monikulttuurisuustaitojen hallitsemiseen on kasvanut. Ihmis- ja lastenoikeudet, viestintätaidot, suvaitsevaisuus- ja demokraatiakasvatus sekä vähemmistöihin liittyvät asiat ovat olennainen osa monikulttuurisuustaitojen kehittymistä.* Toimenpiteinä esitetään monikulttuurisuustaitojen opetuksen syventämistä esi- ja perusopetuksessa sekä ammatillisessa ja lukiokoulutuksessa. Erityisesti painotetaan opettajien valmiuksia kohdata moninaisuutta ja opettaa erilaisista taustoista tulevia lapsia. Maahanmuuttajien koulutusta tuetaan peruskoulutuksesta aikuiskoulutukseen samoin kuin valmistavan opetuksen, oman äidinkielen sekä suomi/ruotsi toisena kielenä opetuksen tasa-arvoista tarjontaa. (KESU 2007–2012, 42–48.)

Myös kestävä kehitys edistävän koulutuksen vahvistaminen on hallitusohjelman mukaisesti nostettu kehittämistavoitteisiin, ja kestävä kehitys tai kestävä elämäntapa nähty ”sekä luonnon, että ihmisen näkökulmasta”: *tavoitteena on oppilaiden kestävä elämäntavan omaksumiseen tarvittavien tietojen, taitojen, valmiuksien ja arvojen kehittyminen.* Mediakasvatusta ja -lukutaitoa edistävien materiaalien ja toimintamallien kehittämistä esitetään yleissivistävän koulutuksen kehittämisessä: *Vastuullinen ja sosiaalinen internetin käyttö, mediasisältöjen kriittinen arviointi, kaupallisen ja ei-kaupallisen viestinnän erottaminen toisistaan, median hyöty- ja viihdekäytön erottaminen, oppimispelien hyödyntäminen ja median käytön muiden avaintaitojen hankinta edellyttävät hyviä mediataitoja.* (KESU 2007–2012, 59–60.)

Lisäksi lasten ja nuorten kasvuympäristön muutosten tarkastelussa korostetaan paitsi tiedollisia tavoitteita myös lasten hyvinvoinnin, tunne-elämän sekä sosiaalisten, eettisten ja esteettisten taitojen merkitystä. (KESU 2007–2012, 10–14.)

JOHTOPÄÄTÖS: KESUn painotuksissa globaalikasvatuksella ei ole kovin suurta roolia, vaikka yhtymäkohtia on maahanmuuttajien kotoutumisen ja koulutuksen tukemisessa, monikulttuurisuustaitojen oppimisessa, kestävä kehitys edistävän koulutuksen lisäämisessä, kieliopintojen, liikkuvuuden ja mediataitojen tukemisessa. Yhtymäkohtia olisi voinut löytyä enemmänkin jos KESUssa olisi lähdetty liikkeelle arvopohjasta ja sen perusteella johdetuista nimenomaan kasvatukselle, koulutukselle ja tutkimukselle asetetuista tavoitteista ja toimenpiteistä. KESUn merkittävyyden vuoksi globaalikasvatuksen näkökulmia tulisi korostaa seuraavaa suunniteltaessa ja laadittaessa.

Toimenpide: Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007–2011 (LANUKE)

- o *Kansainvälisyyteen kasvaminen otetaan huomioon vuonna 2007 laadittavassa lapsi- ja nuorisopoliittisessa kehittämisohjelmassa*

Toteuttamisvastuu: OKM

HAVAINNOT: Ensimmäinen *Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007–2011* (LANUKE) hyväksyttiin 2007, ja uuden nuorisolain (72/2006) mukaisesti se tullaan jatkossa laatimaan joka neljäs vuosi, linjaten tavoitteet, painopisteet ja käytännön toimet lasten ja nuorten hyvinvoinnin lisäämiseksi. Valmistelusta vastasi OKM laajapohjaisessa työryhmässä, jossa edustettuina olivat kaikki ministeriöt ja pysyvinä asiantuntijoina lapsi- ja nuorisotutkimuksen, lapsi- ja nuorisojärjestöjen ja nuorisotoimen paikallishallinnon edustajia sekä lapsiasiainvaltuutettu. (LANUKE 2007, 6–7.)

Kehittämisohjelmassa on paljon kansainvälisyyskasvatuksen tavoitekentän mukaisia aineksia. Lähtökohtina ovat mm. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, ihmisoikeussopimukset sekä Suomen perustuslain lapsille ja nuorille takaamat oikeudet. KVK 2010 -ohjelmaa ei ole mainittu, mutta kansainvälisyys- ja suvaitsevaisuuskasvatus on nostettu omaksi tavoitealueekseen moninaisuutta ja yhdenvertaisuutta käsittelevässä ensimmäisessä tavoitekokonaisuudessa: *Kansainvälisyys- ja suvaitsevaisuuskasvatus ovat sisällöllisesti ja menetelmällisesti monimuotoinen kokonaisuus, joka sisältää globaali-, ihmisoikeus-, monimuotoisuus-, kehitys- ja rauhankasvatuksen näkökulmia.* Yhdenvertaisuuden painoarvoa korostaa, että se on valittu ensimmäiseksi tavoitteeksi ja huomioitu läpileikkaavasti koko asiakirjassa. Erilaisuuden kohtaamiseen liittyvät taidot on nostettu keskiöön, ja kansalaistaitoja tarkastellaan vastuullisen maailmankansalaisuuden näkökulmasta, joka rakentuu *ihmisoikeuksien kunnioittamisen ja ympäristömme suojelemisen pohjalle.* (LANUKE 2007, 8–10; 25).

JOHTOPÄÄTÖS: LANUKKEEN tavoitteet ja toimenpiteet heijastavat vahvasti KVK 2010 -ohjelman arvopohjaa, tavoitteita ja toimenpiteitä.⁸

Kulttuuripolitiikan strategia 2020

HAVAINNOT: *Kulttuuripolitiikan strategia 2020* (2009) on ensimmäinen kulttuurialan ohjausta yhtenäistävä asiakirja. Lähtökohdaksi on asetettu, että *kulttuuripolitiikan toimintalue, toimintamuodot ja -tavat monipuolistuvat nykyisestä. Uusia painopisteitä nousee esiin kuten kulttuurin sosiaaliset vaikutukset taloudellisten vaikutusten rinnalla, kestävän kehityksen vaatimukset ja monikulttuurisuus.* Tavoitteiksi on nostettu luovuuden, moninaisuuden ja osallisuuden edistäminen ja todetaan käsityksen kulttuurista laajentuneen 2000-luvulla hyvän elämän edellytysten vahvistajana sekä kulttuurin talouden, yrittäjyyden ja kulttuuri- viennin tulleen osaksi sen toimialaa.

Strategian mukaan kulttuuripolitiikkaa ohjaavat perusoikeudet sekä taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin perusoikeuksiin kuuluvat kulttuuriset oikeudet. Keskeisesti nostetaan esille myös tasa-arvoon ja kulttuuristen palvelujen saatavuuteen liittyvät kysymykset. Tavoitteiden asettelussa tullaan lähelle kansainvälisyyskasvatusta: *Kansalaisten arvoissa tapahtuu muutoksia, ja mm. eettiset ja ekologiset kysymyksen asettelut nousevat painokkaammmin yhteiskuntakeskustelun ja -politiikan kohteiksi. Tässä ilmastonmuutos on keskeinen asia. Sen vaikutukset on huomioitava mm. rakennetun ja muun kulttuuriympäristön suojelussa. Kestävä kehitys edellyttää globaalia sosiaalista vastuullisuutta. Kulttuurisesti kestävä kehitys merkitsee luovuuden ja kulttuurisen moninaisuuden kunnioitusta sekä vuorovaikutuksen edistämistä kulttuurien sisällä ja niiden kesken. Se asettaa haasteita kaikille yhteiskunnan toiminnoille, kuten yhdyskunta- ja ympäristösuunnittelulle ja alueelliselle kehittämistyölle. -- Kulttuurit kehittyvät, kun ihmiset, kulttuuripalvelut ja kulttuuriset tuotteet liikkuvat, ja vaihdetaan merkityksiä,*

⁸ Liitteeseen 3 on koottu esimerkkejä LANUKKEEN kokonaisvaltaisuudesta kansainvälisyyskasvatuksen näkökulmien huomioimisessa.

kokemuksia ja näkemyksiä. (Kulttuuripolitiikan strategia 2020, 1-12; 18–19.) Saamelais-kulttuurin merkitystä on painotettu alkuperäiskansan kulttuurina. Monikulttuurisuuden rikastavaa vaikutusta, tutkimuksen tärkeyttä sekä kansainvälisen toiminnan painopisteitä on tarkasteltu.

JOHTOPÄÄTÖS: Kansainvälisyys-/ globaalikasvatusta ei ole mainittu, mutta strategia heijastaa monipuolisesti globaalikasvatuksen tavoitteita ja periaatteita etnosentrismistä välttämällä ja korostaen yhteistyötä, jakamista, kulttuurivaihtoa ja globaalia vastuuta.

Toimenpide: Kestävä kehitys

- o *Kansainvälisyyskasvatus tulee ottaa huomioon kestävää kehitystä edistävää koulutusta kehitettäessä luotujen strategioiden mukaisesti*

Toteuttamisvastuu: Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto, OKM, OPH, YM, kansalaisjärjestöt

HAVAINNOT: Verrattuna kansainvälisyyskasvatukseen, kestävän kehityksen koordinaattorilla on Suomessa vahva asema ja selkeät rakenteet. Hallitus perusti jo vuonna 1993 Suomen kestävän kehityksen toimikunnan edistämään hallinnonalojen yhteistyötä. Sen tavoitteina on edistää kestävän kehityksen strategisten tavoitteiden sisällyttämistä kansalliseen politiikkaan ja hallintoon, tukea ja edistää yhteiskunnan eri toimijatahojen kestävän kehityksen työtä, vuoropuhelua ja verkottumista sekä toimia aloitteellisesti kansainvälisessä kestävän kehityksen yhteistyössä. Toimikunta on ministerivetoinen ja siinä on 43 jäsentä, jotka edustavat laajasti hallitusta, kansanedustuslaitosta, hallintoa, elinkeinoelämää, kuntia ja maakuntia.

On yllättävää, että KVK 2010 -ohjelman toimenpidealueessa ei ole mainittu kansallista kestävän kehityksen strategiaa (2006) eikä kestävää kehitystä edistävän koulutuksen linjauksia, joita tarkastellaan seuraavassa.

Kohti kestäviä valintoja – kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi

Kansallinen kestävän kehityksen strategia on valtioneuvoston kanslian julkaisema, ja siinä kestävä kehitys on ymmärretty laajasti: *Selvänä kehityssuuntana kestävän kehityksen politiikassa voidaan pitää sitä, että kestävän kehityksen sosiaaliset, kulttuuriset ja taloudelliset näkökohdat ovat nousseet aikaisempaa vahvemmin ympäristönäkökohtien rinnalle. Niiden keskinäistä, toisiaan tukevaa vuorovaikutusta edellytetään politiikkatoimien suunnittelussa. Voidaan sanoa, että aika on kypsä kestävän kehityksen eri ulottuvuudet tasapuolisesti huomioon ottavan strategian laadinnalle.* (Kansallinen kestävän kehityksen strategia 2006, 9.)

Strategian visiona on hyvinvoinnin turvaaminen luonnon kantokyvyn rajoissa kansallisesti ja globaalisti: Suomen kannalta kestävän kehityksen merkittävimmät kehitystrendit liittyvät *ilmastonmuutokseen, sopeutumiseen maailmantalouden nopeisiin muutoksiin ja väestörakenteen muutokseen. Globaalisti merkittävimmät haasteet liittyvät ilmastonmuutoksen lisäksi globaaliin köyhyyteen ja eriarvoisuuteen sekä väestön kasvuun. Globaalit haasteet heijastuvat myös Suomeen. Kansallisten ja globaalien haasteiden ratkaiseminen kestävästi edellyttää samanaikaisia ja toisiaan tukevia lyhyen ja pitkän tähtäimen politiikkatoimia kansallisesti, EU-tasolla ja globaalisti.* (Kansallinen kestävän kehityksen strategia 2006, 15.) Strategiassa tarkastellaan Suomea globaalina toimijana ja vastuunkantajana. Samoin tuodaan esille yhteiskuntien monikulttuuristuminen, ihmisoikeuksien kunnioituksen ja oikeudenmukaisuuden sekä jatkuvan arvokeskustelun merkitys eettisesti kestävien yhteiskunnallisten ratkaisujen tekemiseksi.

Strategia tarkastelee erikseen myös kasvatusta ja koulutusta ja viitekehykseen on nostettu YK:n kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmen 2005–2014, Itämeren maiden opetusministereiden vuonna 2002 hyväksymä, kestävästä kehitystä edistävää koulutusta koskeva *Baltic 21E* -ohjelma, sekä sen pohjalta OKM:ssä laadittu kansallinen, koko koulutusjärjestelmän kattava *Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa* (2006). Myös *Ehdotus kansalliseksi kansainvälisyyskasvatuksen toimenpideohjelmaksi* (2006) mainitaan.

Kestävästä kehitystä edistävää koulutusta on purettu seuraavasti: *Kestävän tulevaisuuden rakentajilla tulee olla näkemys muutostarpeiden mittavuudesta ja eettinen vastuu kansallisesta ja globaalista tasa-arvosta ja hyvinvoinnin jakautumisesta sekä osaamista erilaisten intressien yhteensovittamiseen ja muutoksentekoon. -- Koulutusjärjestelmän tulee antaa valmiudet maailmankansalaisuuteen ja avartaa näkemystä ympäristö- ja kehityskysymyksiin sekä hyvinvoinnin oikeudenmukaisemman jakautumisen tarpeisiin ja mahdollisuuksiin.* (Kansallinen kestävä kehityksen strategia, 2006, 119.)

Kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen kansalliset linjaukset

Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa

YK:n kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen 2005–2014 lisäksi aluetta on kehitelty myös Euroopan ja Pohjoismaiden tasolla tapahtuvassa yhteistyössä. Merkittäväksi muotoutui Itämeren neuvoston opetusministerien kokous Tukholmassa vuonna 2000 ja sitä seurannut koulutusta koskeva *The Agenda 21 for Education in Baltic Region Baltic 21E*, jonka pohjalta Suomi laati kansallisen Baltic 21E -ohjelman käynnistysuunnitelman (2002), johon pohjautui OKM:ssä laadittu kansallinen ohjelma *Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa* (2006). Ohjelma muodostaa samalla kansallisen strategian YK:n kestävästä kehitystä edistävää vuosikymmentä varten, jolle on asetettu seuraavat keskeiset tavoitteet (2006, 58–59):

1. Kestävän kehityksen edistäminen kasvatuksessa ja koulutuksessa huomioidaan yleissivistävässä ja ammatillisessa koulutuksessa, ammattikorkeakouluissa, yliopistoissa ja vapaassa sivistystyössä.
2. Institutionaalinen sitoutuminen politiikan, ohjauksen ja käytännön toiminnan tasoilla.
3. Eettinen ja integroitu lähestymistapa: kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologinen, taloudellinen ja sosiaalis-kulttuurinen ulottuvuus tasapainoisesti toisiaan tukevinä ulottuvuuksina.
4. Läpäisevyys: Kestävyyden näkökulma on sisällytettävä kaikkeen toimintaan. Lähtökohtana on, että yhteiskunta tarvitsee sekä kestävä kehityksen yleiset periaatteet hallitsevia kansalaisia, että alan erikoisosaajia.
5. Henkilökunnan koulutuksen avulla tuetaan opetushenkilökunnan kestävä kehityksen osaamista kaikilla koulutusasteilla.
6. Oppilaitoksia kannustetaan poikkitieteelliseen toimintaan kestävä kehitykseen liittyen.
7. Tietoa levitetään muun muassa yleisöluennoin sekä opetusmateriaaleja, koulutusohjelmia ja verkkopalveluja kehittämällä.
8. Muodostetaan poikkitieteellisiä yhteistyö- ja asiantuntijaverkostoja paikallisella, kansallisella, alueellisella ja kansainvälisellä tasolla sekä tuetaan myös koululaisten, opiskelijoiden ja tutkijoiden liikkuvuutta.

9. Edistetään kansalaisvaikuttamista muun muassa laajentamalla oppimisympäristöä ympäröivään yhteiskuntaan ja työelämään.
10. Edistetään kestävän kehityksen tutkimusta tutkimus-, jatko- ja täydennyskoulutusohjelmia kehittämällä.
11. Hyödynnetään kestävää kehitystä tukevien innovaatioiden käyttöä opetuksessa.

Ohjelmassa kestävä kehitys on nostettu läpäisyperiaatteena kaikille formaalin koulutuksen tasoille ja huomioidaan vapaan sivistystyön kautta myös non- ja informaalisissa koulutuksissa. Ohjelmassa todetaan, että kestävästä kehityksestä ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää, mutta se on asiakirjassa ymmärretty Suomen kestävän kehityksen toimikunnan määrittelyn mukaisesti *maailmanlaajuisesti, alueellisesti ja paikallisesti tapahtuvaksi jatkuvaksi ja ohjatuksi yhteiskunnalliseksi muutokseksi, jonka päämääränä on turvata nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet*. Kestävää kehitystä edistävällä koulutuksella puolestaan pyritään siihen, että kaikilla kansalaisilla on valmiudet tukea kehitystä, jolla voidaan vastata nykyhetken tarpeisiin vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuuksia vastata omiin tarpeisiinsa. (Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa 2006, 13 ja 57.)

Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia 2006–2014

Kestävän kehityksen toimikunnassa toimi 2004–2007 OPH:n ja OKM:n esityksestä (aloite Ympäristökasvatuksen Seuralta) koulutusjaosto⁹, jonka tehtäviksi määriteltiin mm. kartoittaa kestävän kehityksen edistymistä koulutussektorilla, osallistua YK:n kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen kansalliseen seurantaan ja työstää erillinen teema toimikunnan työohjelmaan kestävän kehityksen koulutuksesta ja kasvatuksesta. Toimikunta hyväksyi koulutusjaoston laatiman *Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategian 2006–2014* maaliskuussa 2006, eli lähes samaan aikaan kuin OKM:ssä hyväksyttiin kansallinen ohjelma kestävän kehityksen edistämiseksi koulutuksessa.

Molempia strategioita valmisteltiin laajapohjaisissa ja poikkihallinnollisissa työryhmissä ja molemmat lähtevät siitä, että kestävällä kehityksellä on ekologisen ulottuvuutensa lisäksi yhteiskunnallinen, kulttuurinen ja taloudellinen ulottuvuus. Käsitteen määrittelykään ei suuresti poikkea toisistaan, sillä *Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategiassa* katsotaan, että kestävästä kehitystä edistävä koulutus *tähtää kestävästä elämäntavan omaksumiseen tarvittavien tietojen, taitojen, valmiuksien ja näkemysten kehittämiseen ja tulevaisuuden rakentamiseen kestävyiden perusedellytykset ymmärtävien kansalaisten voimin* ja molemmissa strategioissa visiona on *kestävään elämäntapaan sitoutuneet kansalaiset, joiden tietoja, taitoja ja motivaatiota kartutetaan kaikkeen kasvatukseen ja koulutukseen sisäänrakennetulla kestävästä kehityksen kasvatuksella*. (Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia 2006–2014, 14–20.)

Epäselväksi jää linjausten ja niitä laatineiden työryhmien dialogi. Tavoitteenasettelussa ne ovat hyvin samansuuntaisia paitsi keskenään, myös KVK 2010 -ohjelman tavoitteiden kanssa. Jatkossa prosessien välistä suhdetta olisikin hyvä tarkastella synergioiden ja tiiviimmän vuoropuhelun näkökulmasta – siitäkin huolimatta, että niiden historia ja näkökulmat ovat alun perin erilaiset (ks. luku 3). KVK 2010 -ohjelmassa kestävän kehityksen linjauksiin viitataan hyvin ylimalkaisesti – vaikka olemassaolevat asiakirjat olisi ollut syytä tuoda eksplisiittisesti esille.

⁹ Toimikautensa päättymisen jälkeen jaosto on jatkanut epävirallisena verkostona, jota koordinoidaan OKM:stä.

On valitettavaa, että vuoropuhelu kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen sekä kansainvälisyyskasvatuksen edustajien välillä on ollut suhteellisen vähäistä. Useat kestävän kehityksen parissa työskentelevät pohtivat KVK 2010 -ohjelman arviointiin osallistuessaan ensimmäistä kertaa yhteneväisyyksiä ja näkökulmien eroja. Huolimatta siitä, että kestävän kehityksen monissa kansainvälisissä ja kansallisissa asiakirjoissa painotetaan kestävän kehityksen merkitsevän niin sosiaalisesti, taloudellisesti, kulttuurisesti kuin ekologisestikin kestävää kehitystä, toimenpiteissä ja käytännön toiminnassa korostuu ekologinen kestävyys. Tämä todettiin myös *Kansallisen kestävän kehityksen strategian (2006) arvioinnissa: Ympäristöön ja erityisesti ilmastonmuutokseen ja luonnonvarojen kestävään käyttöön liittyvät teemat ovat lyöneet laajasti läpi hallinnonalojen tavoitteenasettelussa.* -- *Laaja-alainen kestävän kehityksen näkökulma on harvinainen (Kansallinen kestävän kehityksen kokonaisarviointi 2009, 3).* Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaoston ja sitä seuranneen verkoston kokoonpanossakin ympäristökasvatuksen näkökulma on painottunut. Tällaisessa kokoonpanossa rauhan, ihmisoikeuksien, demokratian, yhdenvertaisuuden, monikulttuurisuuden ja moninaisuuden näkökulmat jäävät helposti paitsioon.

Kestävän kehityksen kokonaisarvioinnissa (2009) todetaan myös, että pääosa ministeriöistä käsittelee kestävän kehityksen teemoja strategioissaan vähintään kohtuullisesti, mutta eri tavoitteiden välisiin ristiriitoihin ei kiinnitetä huomiota, ja näin lähes kaikenlainen toiminta voidaan lukea kestävää kehitystä edistäväksi. Tarkemman analyysin tuloksena eri toimijoilla saattaisi olla hyvinkin erilainen tulkinta kestävän kehityksen kansallisen strategian sisällöstä. Samaa ristiriitaisuutta ja analysoinnin puutetta esiintyy myös kansainvälisyyskasvatukseen ja varsinkin kansainvälistymiseen liittyen; samassa yhteydessä saatetaan puhua kansainvälisestä kilpailukyvyystä, kansainvälisestä yhteistyöstä sekä globaalista vastuusta ja kumppanuudesta.

Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen -projekti

Erityishuomion OKM:n kansainvälisyyskasvatukseen ja kestävään kehitykseen liittyvistä toimenpiteistä ansaitsee myös ministeriön vuonna 2007 aloittama *Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen* -projekti (2007–2009). Hankkeen tavoitteena oli selkiyttää kansainvälisyyskasvatuksen käsitettä ja kehittää edelleen KVK 2010 -ohjelmassa esitettyjä tavoitteita ja toimenpiteitä. Käsitteitä purettiin etenkin julkaisussa *Education for global responsibility – Finnish perspectives* (Opetusministeriön julkaisuja 2007:31). Projektissa tuotettiin useita julkaisuja ja järjestettiin lukuisia seminaareja, mikä toi monipuolisesti alan tutkijoita ja toimijoita yhteen. Varsinkin kansainvälisyyskasvatuksen ja kestävän kehityksen suhteiden pohtiminen ja globaalivastuun määrittely on ollut merkityksellistä.

Lisäksi hankkeen tavoitteina oli *muodostaa globaalin kasvatuksen ja sen avainkäsitteiden osalta Suomen visio eli tahtotila sekä laatia tavoitteet sisältävä strategia, esittää perusteltu näkemys toimintalinjauksista ja -periaatteista sekä ehdotuksia toimenpiteiden toteuttamisesta, seurannasta ja arvioinnista sekä esittää näkemys globaalikasvatuksen nykytilanteesta ja kehittämistarpeista Suomessa.* Tässä tehtävänannossa on ilmeisiä päällekkäisyyksiä KVK 2010 -ohjelman kanssa, jossa kansalliset tavoitteet oli jo luotu. Sinänsä hyvin tuotteliaan projektin suhde KVK 2010 -ohjelmaan ja sen toteuttamiseen vaikutti jääneen monelle vastaajalle epäselväksi. Osa tuntui odottaneen, että hankkeen avulla olisi ryhdytty koordinoimaan KVK 2010 -ohjelman toimeenpanoa.

JOHTOPÄÄTÖS: Globaalikasvatuksen ja kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen välillä on asiakirjojen mukaan enemmän yhteneväisyyttä kuin eroja – ja siten myös päällekkäisyyttä. Kestävän kehityksen käytännön toteutuksessa painottuu usein ekologisesti kestävä kehitys ja kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen toteutuksessa ympäristökasvatus, mikä ei globaalikasvatuksen näkökulmasta ole riittävä lähestymistapa. *Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen* -projekti, jolle asetettiin monialainen ohjausryhmä, jatkoi globaalikasvatuksen ja kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen suhteiden määrittelyä nostaen globaali-vastuun yläkäsitteeksi. Projektin suhde KVK 2010 -ohjelman toimeenpanoon oli monille vastaajille epäselvä.

Toimenpide: Euroopan komission ohjelmat ja teemavuodet

- o *Euroopan kansalaisyhteiskunnan tärkeä rooli tunnustetaan ja unioni kiinnittää erityistä huomiota kansainvälisyyskasvatukseen ja kansalaisvalistukseen*

Toteuttamisvastuu: Suomi EU:n jäsenenä hyödyntäen Kansalaisten Eurooppa -teemakautta 2007–2013 sekä Kulttuurienvälinen vuoropuhelu -teemavuotta 2008.

HAVAINNOT: Euroopan komission laaja *Kansalaisten Eurooppa* -ohjelma (2007–2013) tukee aktiivista kansalaisuutta, yhteistä eurooppalaista identiteettiä ja kansalaisten keskinäistä ymmärrystä edistävää toimintaa ja sen kansallisesta hallinnosta vastaa CIMO. EU:n teemavuodet tarjoavat mahdollisuuden pitää esillä kansainvälisyyskasvatuksen teemoja. Vuoden 2007 *Euroopan yhdenvertaisten mahdollisuuksien* teemavuodesta vastasi työministeriö, *Kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuotta 2008* koordinoitiin Valtion taidemuseosta. *Luo-vuuden ja innovatiivisuuden teemavuotta* vietettiin 2009, ja *Euroopan köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen* torjunnan teemavuotta 2010 koordinoi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos ja se fokuoitiin osallisuuteen ja yhteenkuuluvuuteen. *Vapaaehtoistyön teemavuotta 2011* koordinoitiin Suomen nuorisoyhteistyö – Allianssi ry:stä.

On ehkä hämmästyttävää, että KVK 2010 -ohjelma ei ole nostanut teemavuosien hyödyntämisessä YK:ta viitekehikseen. YK:n *Kulttuurienvälisen lähentymisen teemavuotta 2010* koordinoitiin YK-liitosta, ja eräänä päätapauksena oli toukokuussa 2010 Hanasaaren ruotsalais-suomalaisessa kulttuurikeskuksessa järjestetty korkean tason seminaari. Parhailaan vietetään *YK:n nuorten vuotta*, jossa eräänä painopisteenä on kulttuurienvälisen ymmärryksen lisääminen. YK:n ja EU:n teemavuosia tulee jatkossakin hyödyntää kansainvälisyyskasvatuksen esillä pitämiseen, mutta teemavuosien runsauden vuoksi näkyvyys saattaa jäädä heikoksi. Teemavuosien suunnitteluun ja toteutukseen tulisi resursoida riittävästi ja pyrkiä tässäkin synergioihin.

JOHTOPÄÄTÖS: Suomi on hyödyntänyt EU:n *Kansalaisten Eurooppa* -ohjelmaa ja teemavuosia monipuolisesti. Myös YK:n teemavuosia tulee hyödyntää. Teemavuosien runsauden vuoksi tulee kiinnittää huomiota toteutuksen resursointiin ja hakea synergioita.

Opetus- ja kulttuuriministeriön strategia 2020

HAVAINNOT: *Opetus- ja kulttuuriministeriön strategiassa 2020* (2010) perustehtäväksi on asetettu tulevaisuuden osaamis- ja luovuusperustasta vastaaminen, jossa keskitytään seuraaviin: 1. Sivistyksen tulevaisuus, 2. Alueellinen eriytyminen ja erilaistuminen, 3. Yhteiskunnan jakautuminen, monikulttuurisuus ja uusi yhteisöllisyys ja 4. Elinkeinorakenteen ja työn muutos. Strategiassa painotetaan, että *yleissivistyksessä korostuvat tulevaisuudessa globaali- ja*

ympäristövastuu, ymmärrys kulttuurista ja siihen liittyvä osaaminen, arvot, etiikka, elämänhallintataidot, yksilöiden terveys- ja hyvinvointikäyttäytyminen, sosiaaliset taidot ja kommunikatiovalmiudet, tietomassojen hallinta ja oppimisvalmiudet, medialukutaito ja teknologinen oppiminen. Strategiassa on siten paljon aineksia, jotka liittävät sen kansainvälisyyskasvatukseen.

Toisaalta jokaisen strategian kohdalla on oma kysymyksensä, mikä on näiden asioiden painoarvo asiakirjan kokonaisuudessa. Monissa asiakirjoissa tuodaan juuri haasteiden ja toimintaympäristön muutosten kuvauksessa esille globaalisiaatio, kansainvälistyminen ja lisääntynyt monikulttuurisuus yhteiskunnassa. Johtopäätökset siitä, mitä se tarkoittaa, voivat erota tai olla moninaisia eivätkä aina helposti yhteen sovitettavia. Globaali vastuu on nostettu käsitteenä esiin monissa, etenkin uudemmissa poliittisissa asiakirjoissa. Olisi tärkeää purkaa auki tätä käsitettä eri hallinnonaloilla ja toimintakentillä.

JOHTOPÄÄTÖS: Strategiassa painotetaan globaali- ja ympäristövastuuta, kulttuurista ymmärrystä, medialukutaitoa sekä arvoja ja etiikkaa tulevaisuuden yleissivistyksen keskeisinä osatekijöinä. Lisäksi tuodaan esille yhteiskunnan jakautumisen, monikulttuurisuuden ja uuden yhteisöllisyyden tuomat muutokset.

Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015

HAVAINNOT: Strategia on kansainvälisyyskasvatuksen näkökulmasta tarkasteltuna huomattavasti monipuolisempi kuin aiemmat vastaavat korkeakoulutuksessa. Korkeakoulujen kansainvälistymisen tavoitteiksi linjataan: 1. Aidosti kansainvälinen korkeakoulu yhteisö, 2. Korkeakoulujen laadun ja vetovoiman lisääminen, 3. Osaamisen viennin edistäminen, 4. Monikulttuurisen yhteiskunnan tukeminen ja 5. Globaalin vastuun edistäminen. Korkeakoulujen kansainvälistymisen tarvetta perustellaan mm. seuraavasti: *Kansainvälistyminen edistää yksilön henkistä kasvua ja globaalin vastuun ymmärtämistä, ja Globaalien ongelmien ymmärtäminen edellyttää kansainvälistä yhteistyötä* (Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015, 17).

Globaalin vastuun tavoitteessa edellytetään osallistumista koko maailmaa koskevien ongelmien ratkaisuun ja kehitysmaiden osaamis pohjan vahvistamiseen mm. kehitysmaissa tapahtuvan tilauskoulutuksen, *Higher Education Institutions Institutional Cooperation Instrument* (HEI ICI) -instrumentin¹⁰ ja *North-South-South Higher Education Institution Network Programme* -ohjelman¹¹ avulla. Korkeakoulujen tulee huomioida eettiset lähtökohdat ja kestävä kehitys myös koulutuksen sisällöissä: *Suomalaiset korkeakoulut käyttävät tutkimustaan ja asiantuntemustaan globaalien ongelmien ratkaisemiseen ja kehitysmaiden oman osaamisen vahvistamiseen. Korkeakoulujen toiminta rakentuu eettisesti kestäväälle pohjalle ja tukee opiskelijoiden valmiuksia toimia globaalissa ympäristössä ja ymmärtää oman toiminnan globaaleja vaikutuksia.* -- *Korkeakoulujen toiminta perustuu vastuullisuuteen, kestävään kehitykseen sekä erilaisuuden ymmärtämiseen ja arvostamiseen korkeakoulu yhteisössä.* -- *Korkeakouluopiskelijat*

¹⁰ Higher Education Institutions Institutional Cooperation Instrument -instrumentin avulla tuetaan suomalaisten ja kehittyvien maiden korkeakoulujen institutionaalista yhteistyötä ja pyritään vahvistamaan kehittyvien maiden korkeakoulujen hallinnollista ja pedagogista kapasiteettia sekä tukea kehittämisohjelmien laatimista. http://www.cimo.fi/ohjelmat/hei_ici

¹¹ North-South-South Higher Education Institution Network Programme on kehitysmaiden ja suomalaisten korkeakoulujen välinen yhteistyöohjelma korkeakoulujen kapasiteetin vahvistamiseksi. Pääpaino on opiskelija- ja opettajaliikkuvuudessa, mutta se voi sisältää myös verkostotapaamisia ja intensiivikursseja. North-South-South -ohjelma tukee osaltaan YK:n vuosituhatjulistuksen ja Suomen kehityspoliittisten tavoitteiden saavuttamista köyhyyden vähentämiseksi ja kestävä kehityksen edistämiseksi. <http://www.cimo.fi/ohjelmat/north-south-south>

tarvitsevat valmiuksia ymmärtää globaaleja ongelmia sekä nähdä omat vaikutusmahdollisuudet maailmanlaajuisen oikeudenmukaisuuden ja kestävä kehityksen edistämiseksi. Tässä keskeistä on paitsi globaalien kokonaisuuksien hahmottaminen myös oman alan mikrotason vaikutusten ymmärtäminen. Korkeakouluilla ja opiskelijajärjestöillä on keskeinen rooli tuettaessa näiden valmiuksien kehittymistä. Koulutuksen sisältöjä on arvioitava tätä tavoitetta vasten. (Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015, 11 ja 49–50.)

Monikulttuurisen yhteiskunnan rakentamisen tavoitteessa korostetaan monikielisyyteen ja maahanmuuttajuuteen liittyviä seikkoja, joita on tuotu esille myös KVK 2010 -ohjelmassa. Se on myös linjassa *Hallituksen maahanmuuttopoliittisen ohjelman* (2006) sekä *Opetusministeriön maahanmuuttopoliittisten linjausten* (2009) kanssa, joissa painotetaan integraatioprosessin kaksisuuntaisuutta. Maahanmuuttajat ja kansainvälinen henkilökunta nähdään tärkeinä, mutta huonosti hyödynnettynä voimavarana korkeakouluille. (Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015, 46–47.)

Strategia oli myös korkeakoulutoimijoiden parissa hyvin tunnettu.

Korkeakoulujen Kansainvälistymisstrategia 2009–2015 on mielestämme korkeakouluja ohjaava ja linjaava asiakirja, joka on huomioitu Savonian opetuksen ja oppimisen ohjelmassa sekä TKI-ohjelmassa. (Savonia-ammattikorkeakoulu)

Ammattikorkeakoulusektorin yksi painoalue on kansainvälistymisen edistäminen vrt. uusi strategia. (Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu)

Globaalin vastuun teema, joka on keskeinen korkeakoulujen strategian tavoitteissa, ei näy juuri ohjelman tavoitteissa. (CIMO)

Korkeakoulujen kansainvälistyminen nousee usein esiin korkeakoulujen arvioinneissa, koska se on sisällytetty osaksi korkeakoulujen omaa strategiaa. Sen edistämiseen annetaan suosituksia raporteissa. Sen sijaan yksittäiselle sisältöalueelle, kuten kansainvälisyyskasvatus, ei KKA:ssa luoda arviointikriteerejä. (Korkeakoulujen arviointineuvosto)

JOHTOPÄÄTÖS: *Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015* tunnettiin hyvin ja siihen oltiin yleensä tyytyväisiä. Se sisältää runsaasti yhtymäkohtia KVK 2010 -ohjelmaan. Strategian pohjalta olisi hedelmällistä jatkaa keskustelua globaalikasvatuksen ja kansainvälistymisen välisestä suhteesta ja siitä, mitä globaali vastuu ja kestävä kehitys tarkoittavat korkeakoulujen näkökulmasta. Monipuolinen strategia tarjoaa mahdollisuudet kansainvälisyyden ja globaalikasvatuksen arvioinnin kehittämiseksi.

Suomen Akatemian kansainvälisen toiminnan strategia vuosille 2007–2015

HAVAINNOT: Suomen Akatemia on merkittävä perustutkimuksen rahoittaja, ja kansainvälistyminen on sen toiminnassa voimakkaasti korostettu piirre. *Suomen Akatemian kansainvälisen toiminnan strategiassa vuosille 2007–2015* (2007) globaali vastuu ei painotu, vaan tutkimuksen korkea laatu ja kansainvälinen kilpailu: *Suomalaisen tutkimuksen on kilpailtava yhä kovemmin säilyttääkseen asemansa maailman uuden tutkimustiedon tuottajana ja hyödynnettäjänä. Merkittävien tiedemaiden tieteellinen etumatka säilyy lähivuosina. Uudet tiedemaat lisäävät tukimustaan erittäin nopeasti. Myös kehittyvien maiden merkitys kasvaa tulevaisuudessa. Kansainvälisen tutkimusjärjestelmän voimasuhteita pyritään muuttamaan mm. kehittämällä Euroopan tutkimusympäristöjä.* Toiminnan keskeisiksi tehtäviksi on asetettu uusien edellytysten luominen kansainvälisesti korkealaatuiselle tutkimukselle, tutkijakoulutukselle sekä houkutteleville tutkimusympäristöille. Kansainvälinen kilpailu ja kilpailukyky nousevat vahvasti esille myös muissa kuin Suomen Akatemian strategioissa, mikä herättää pohti-

maan käsitteen keskeisyyttä korkealaatuiseen tutkimukseen pyrkimisessä. Yhteistyö saattaisi kuvata työskentelyä hedelmällisemmin, sillä yksinhän ei huipputuloksia saavuteta. Kansainvälinen tutkimusyhteistyö ja tutkijaliikkuvuus useimmiten (joskaan ei välttämättä) kehittävätkin myös kulttuurisen vuorovaikutuksen kompetensseja ja lisäävät ymmärrystä globaaleista kysymyksistä.

Suomen Akatemia on 1970-luvulta lähtien suunnannut rahoitusta myös kehitystutkimukseen, ja vuodesta 1990-lähtien rahoitus on perustunut Suomen Akatemian ja UM:n yhteistyölle. Tutkimuksen temaattiset painopisteet noudattavat Suomen kehityspoliittisia tavoitteita ja kantavana periaatteena on kehityksen ymmärtäminen ja selittäminen. Kehitystutkimus kuvaa ja tulkitsee kehityksen ulottuvuuksia, auttaa ymmärtämään kehityksen esteitä ja etsii keinoja näiden esteiden poistamiseksi. *Kehitystutkimuksen strategiassa* (2006) tavoitteita kuvataan: *Kehitystutkimus sijoittuu tiede- ja yhteiskuntapolitiikan risteyskenttään. Strategian mukaan tutkijoilla tulee olla mahdollisuus hyödyntää ja kehittää osaamistaan kehitystavoitteiden toteuttamiseksi. Viime kädessä päämääränä on YK:n vuosituhannen kehitystavoitteiden mukaisesti puolittaa köyhyys maailmassa ja luoda aikaisempaa terveellisempi ja virikkeellisempi elinympäristö maapallon kaikille ihmisille. Uusin konkreettinen tavoite on aikaisempaa syvempi yhteistyö pohjoisen ja etelän välillä ja kehitysmaiden omien voimavarojen rakentaminen ja vahvistaminen.* (Kehitystutkimuksen strategia. Suomen Akatemia 1/06.)

JOHTOPÄÄTÖS: Suomen Akatemian *Kansainvälisen toiminnan strategiassa vuosille 2007–2015* (2007) globaalikasvatuksen kenttään kuuluvia teemoja ei esiinny. Kehitystutkimukselle on laadittu oma strategiansa, ja siinä kosketuspinnat globaalikasvatukseen ovat ilmeiset.

CIMOn Strategia 2020 – Suuntana aidosti avarakatseinen Suomi

HAVAINNOT: Vastaajat nostivat vahvasti esille CIMOn roolin eri ikäryhmien ”kansainvälisyyskasvattajana”. CIMOn *Strategiassa 2020 – Suuntana aidosti avarakatseinen Suomi* (2010), joka valmisteltiin laaja-alaisena sidosryhmäyhteistyönä, todetaan, että CIMO tukee *Opetus- ja kulttuuriministeriön 2020* -strategian pyrkimystä tehdä Suomesta osaamisen, osallistumisen ja luovuuden kärkimaa kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön avulla. Tulevaisuuden menestystekijöiksi nähdään yksilön kyky avarakatseisuuteen: kyky ymmärtää laajoja kokonaisuuksia, avoimuus uudelle, erilaisuuden näkeminen rikkautena, ennakkoluulojen tiedostaminen ja valmius olla vuorovaikutuksessa erilaisten ihmisten kanssa. Painopisteiksi on nostettu 1. Kansainvälinen osaaminen, 2. Globaalivastuu, 3. Uudistuva vuorovaikutus ja 4. Suomalainen osaaminen ja kulttuuri. Kansainvälinen liikkuvuus ja yhteistyö hahmotetaan osaamisen ja kielitaidon kehittäjänä, maailmankuvan avartajana, kansainvälisten verkostojen luojana ja kulttuurienvälisten kompetenssien vahvistajana. Tavoitteena on myös säilyttää eriarvoistuvassa yhteiskunnassa kansalaisten yhdenvertaiset mahdollisuudet liikkuvuuteen.

Strategian selkein yhtymäkohta KVK 2010 -ohjelmaan löytyy Globaalivastuu-painotusalueesta: *Globaalivastuun perustana on ymmärrys oikeudenmukaisesta ja ihmisoikeuksia kunnioittavasta maailmasta ja sen toteuttamisesta. Siihen liittyy vahva painotus kaikille kuuluvien ihmisoikeuksien sekä oikeudenmukaisemman ja tasa-arvoisemman maailman puolesta. Globaalivastuu pyrkii maailmanlaajuisien ongelmien ratkaisemiseen, eettisesti kestävään toimintaan ja ymmärrykseen toiminnan globaaleista vaikutuksista. Se sisältää myös kehitysmaiden tieto- ja osaamispuheen vahvistamisen. Tämän painopisteen avulla tunnistetaan keinoja edistää globaalivastuuta osana liikkuvuuden ja yhteistyön avulla tapahtuvaa kansainvälistymistä.* (Strategia 2020, 7. CIMO 2010)

JOHTOPÄÄTÖS: CIMOn Strategia 2020 yhdistää globaalikasvatuksen ja KVK 2010 -ohjelman tavoitteet erinomaisesti CIMOn tehtäviin ja toimintaan. Globaalivastuu on eräs strategian poikkileikkaavista teemoista. Strategia laadittiin huomattavan laajassa sidosryhmäyhteistyössä, mikä tukee organisaation täysipainoista sitoutumista toimimaan strategian mukaisesti.

Opetushallituksen kansainvälisen toiminnan viitekehys

HAVAINNOT: OPH julkaisi syksyllä 2010 *Opetushallituksen kansainvälisen toiminnan viitekehysten* linjaamaan ja jäsentämään OPH:n kansainvälistä toimintaa, mm. suhteessa sen laissa määriteltyihin tehtäviin. Viitekehys muodostaa ”linssin”, jonka kautta kansainvälistä toimintaa tarkastellaan. Suomella nähdään olevan erityinen globaali vastuu laadukkaasta koulutusjärjestelmänsä puolesta: *Suomeen kohdistuu kansainvälisesti erityisen voimakas koulutuspoliittinen intressi. Koulutuksen huippuosaajana Suomi on haluttu yhteistyökumppani. Suomella pohjoismaisena hyvinvointivaltiona on velvollisuus edesauttaa oikeudenmukaista ja rauhanomaista kehitystä maailmassa.*

OPH:n kansainvälistä toimintaa ohjaa kolme periaatetta: 1. Kilpailukyky, 2. Monikulttuurisuus, ja 3. Globaali vastuu. Viitekehyksessä analysoidaan monikulttuurisuuden vaikutuksia yhteiskuntaan ja OPH:n toimialaan sekä ennen kaikkea sen tuomiin mahdollisuuksiin ja vaatimuksiin virkamiesten ammattitaidolle. Globaali vastuu on nähty ymmärrykseksi siitä, miten globalisaatiokehitys muuttaa maailmaa ja miten OPH voi osaltaan kantaa vastuuta tässä prosessissa. Viitekehyksessä todetaan myös, että kansainvälisyyskasvatus on kuulunut 1970-luvun peruskoulu-uudistuksesta saakka yleissivistävän koulutuksen opetussuunnitelmiin, kuitenkin muuttaen muotoaan ajan myötä. Käsitteistöön otetaan kantaa toteamalla, että tällä hetkellä yleistynyt käsite on globaalikasvatus. Koulutuksen merkitystä painotetaan tietoisuuden lisäämisessä ja uusien ratkaisujen kehittämisessä. Opetussuunnitelmien perusteista päätettäessä tehdään arvovalintoja, mikä OPH:ssa tiedostetaan hyvin.

JOHTOPÄÄTÖS: Globaalikasvatus on tunnettu ja vahvasti tunnustettu alue OPH:n kansainvälisen toiminnan viitekehyksessä.

Ulkoasiainministeriön kansainvälisyyskasvatusta koskevat linjaukset

KVK 2010 -ohjelman pohja luotiin OKM:n ja UM:n yhteistyönä, OKM:n vetovastuulla. Siksi on tarkasteltava myös UM:n asiakirjoja, jotka liittyvät kehitysviestintään ja kehityskasvatukseen. Tarkasteluun on valittu UM:n strategia *Suomen etu – Globaali vastuu* (2005), Kehityspoliittinen ohjelma *Kohti oikeudenmukaista ja kestävää ihmiskuntapolitiikkaa* (2007), *Suomen opetusalan kehitysyhteistyön linjaus* (2006), ja UM:n tulevaisuuskatsaus *Ulkopolitiikka 2020* (2010). Kehityspoliittista kansalaisyhteiskuntalinjausta (2010) tarkastellaan myöhemmin.

HAVAINNOT: UM:n strategia *Suomen etu – Globaali vastuu* (2005) otettiin tarkasteluun paitsi UM:n toiminnan painotusten tarkastelun vuoksi, myös siitä syystä, että ”globaali vastuu” ja ”globaalivastuu” -käsitteet näyttävät yleistyneen myöhemmissä asiakirjoissa. UM:n toiminta-ajatuksena on *edistää Suomen ja suomalaisten turvallisuutta ja hyvinvointia sekä toimia turvallisen ja oikeudenmukaisen maailman hyväksi. -- UM tukee demokratian, hyvän hallinnon, ihmisoikeuksien, tasa-arvon, oikeusvaltioperiaatteen, toimivan markkinatalouden ja kestävä kehityksen toteutumista. Lisääntyvän keskinäisen riippuvuuden maailmassa UM edis-*

tää inhimillistä turvallisuutta ja vähentää köyhyyttä. Tavoitteet luovat ennen kaikkea sisältöjä kehityskasvatukselle.

Kehityspoliittinen ohjelma 2007. Kohti oikeudenmukaista ja kestävää ihmiskuntapolitiikkaa (2007) korostaa kestävästä kehityksestä kehitysyhteistyön perustana. Ihmiskuntapolitiikalla viitataan sellaiseen yhteisten asioiden hoitamiseen, jolla on vaikutusta ihmiskunnan tulevaisuuteen. Tavoitteiden kärjessä ovat YK:n vuosituhattavoitteet. Koulutus nähdään kestävästä kehityksestä perusedellytykseksi, jossa naisten ja tyttöjen koulutuksella on erityinen merkitys: *Kehityksellisten voimien voima on sivistyksessä, jonka tulee nojautua kansakunnan omaan kulttuuri-perintöön ja ihmisoikeuksien kunnioitukseen. Koulutuksen ja sivistyksen tulee ulottua kaikkiin väestöryhmiin. Tämä on maailmanlaajuisen Koulutus kaikille ohjelman (Education for All) tavoite.* Kehityskasvatusta ja laaja-alaista tiedottamista kouluille ja muille viiteryhmille kerrotaan lisättävän. Globaalin kehityksen kysymyksiä tarkastellaan kouluissa ja muualla yhteiskunnassa, mikä edellyttää hyvää yhteistyötä UM:n, muiden viranomaisten, kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ja elinkeinoelämän kanssa. (Kehityspoliittinen ohjelma 2007, 14 ja 36.)

Koulutuksella on verrattain vähäinen rooli *Kehityspoliittisessa ohjelmassa 2007*. Koulutuksen kehityspoliittinen perusta on hahmoteltu *Suomen opetusalan kehitysyhteistyön linjauksessa* (2006), jossa viitekehyksenä nähdään paitsi kansainväliset sitoumukset ja sopimukset, *Kehityspoliittinen ohjelma* myös kansallinen *Koulutus kaikille -toimintaohjelma* (Unesco-toimikunnan julkaisu no. 81, 2004). Keskeiseksi kehityspolitiikan tavoitteeksi asetetaan YK:n vuosituhattavoitteiden mukaisesti köyhyyden poistaminen ja koulutuksella nähdään olevan siinä ratkaiseva rooli. Linjauksessa todetaan opetussektorin olevan eräs Suomen kehitysyhteistyön painopistealueista, ja korostetaan perusopetuksen turvaamista kaikille, tyttöjen koulunkäynnin edistämistä, opetuksen laadun ja oppimistulosten parantamista, koulutuksen kysynnän lisäämistä ja inklusiivista opetusta.

UM:n tulevaisuuskatsauksessa *Ulkopolitiikka 2020* (2010) tarkastellaan ulkopoliittisen toimintaympäristön muutoksia. Köyhyyden poistaminen ja kestävä kehitys ovat yhä kehityspolitiikan keskiössä, ja kehityksessä on pyrittävä huomioimaan entistä selkeämmin ympäristölliset ja yhteiskunnalliset ulottuvuudet. YK:n vuosituhattavoitteisiin rakentuvaa kehitysapua ei enää nähdä riittäväksi, vaan tarvitaan uusi kestävästä kehityksestä paradigma, joka huomioi tasapainoisemmin kehityksen taloudelliset, luonnontaloudelliset ja yhteiskunnalliset ulottuvuudet. Kehitysyhteistyömäärärahoissa 0,7 prosentin saavuttaminen bruttokansantuotteesta vuoteen 2015 mennessä nähdään entistä välttämättömämmäksi, ja hallitusten on etsittävä uusia keinoja sekä julkisten että yksityisten resurssien mobilisoimiseksi. (Ulkopolitiikka 2020, 31.)

JOHTOPÄÄTÖS: Kehityskasvatusta käsittelevillä kokonaisuuksilla on suhteellisen pieni osuus UM:n linjauksissa, mutta niillä on kuitenkin oma selkeä paikkansa. UM:n linjaukset tuovat ennen kaikkea sisältöjä globaalikasvatukselle kehityskasvatuksen osin. Toisaalta koko ministeriön toimintaa linjaa globaali vastuu. Kestävälle kehitykselle toivotaan uutta paradigmaa, jossa sen ekologiset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset ulottuvuudet ovat tasapainossa.

Hallinnonalojen sisäinen ja niiden välinen yhteistyö

Useissa tarkastelluissa ministeriöiden strategioissa ja asiakirjoissa korostetaan poikkihallinnollisen yhteistyön välttämättömyyttä. Haastattelujen ja kirjallisten raporttien mukaan kansainvälisyyskasvatuksen osin yhteistyö on rajoittunut lähinnä OKM:n ja UM:n hallinnonalojen vuoropuheluun, keskittyen UM:n, OPH:n ja CIMOn väliseen yhteistyöhön.

KVK 2010 -ohjelma rakentui vahvasti OKM:n ja UM:n yhteistyölle. UM, OPH ja

CIMO näkevät yhteistyön yhä tärkeäksi ja tuovat esille sen edelleen kehittämisen, mutta on huomattava, että OKM:ssä ei vaikuta olevan järjestelmällisiä seurantamekanismeja ja ”koti-tyesää” tälle yhteistyölle ja sen kehittämiseksi. Olisi kuitenkin tärkeää, että myös OKM:ssä seurattaisiin ja vaikutettaisiin esimerkiksi GENE -verkoston toimintaan. Tulisi pohtia seuraamista myös muiden ministeriöiden – etenkin SM:n, YM:n, STM:n ja TEM:n osin. Olisi syytä käydä myös käsitteellistä keskustelua sen selkiyttämiseksi, missä määrin tavoitteenasettelultaan kasvatuksellinen työ on muiden kuin OKM:n tehtäväkenttään kuuluvaa. Kansainvälisyyskasvatus on laaja kokonaisuus, jonka osa-alueilla on yhtymäkohtia eri ministeriöiden tehtäviin ja toimenkuvaan, ja esimerkiksi syrjimättömyyden osin yhteistyötä tehdäänkin mm. SM:n koordinoimassa *Yhdenvertaisuus etusijalle YES* -hankkeessa¹².

Poikkihallinnollinen työnjako, kansainvälisyyskasvatuksen asema ja eri ministeriöiden osuus kansainvälisyyskasvatuksen kentässä olisi syytä tarkoin määritellä. Samalla on syytä todeta, että yhteistyö UM:n, CIMOn ja OPH:n osalta on ollut hedelmällistä ja tiivistä monien yhteistyömuotojen osalta. Yhteistyötä on tehty mm. globaalikasvatushankkeen, GENE -verkoston, North-South-South -ohjelman ja HEI ICI -instrumentin sekä kansainvälisyyskasvatuksen hyvien käytänteiden levittämisen parissa. Mielenkiintoinen on myös OPH:n toteuttama *Maailmankansalaisena Suomessa* -projekti, jolla on tarkoitus kartoittaa mm. opetus suunnitelmatyötä varten maailmankansalaisen tarvitsemia kompetensseja 2020-luvulla. Hanke toteutetaan vuoden 2011 aikana UM:n rahoituksella.

OPH on tehnyt yhteistyötä UM:n kanssa globaalikasvatuksen vahvistamiseksi vuodesta 1995. UM:n rahoittama OPEKOn vuosina 2007–2009 toteuttama globaalikasvatushanke rakensi keskeisesti toimijoiden verkostoa. Ohjelmakaudella OPH:n oma osaaminen hankeohjauksessa vahvistui.-- OPH näkee myös, että sen keskeisenä toimijana opetussektorilla tulee olla mukana edistämässä kehityspoliittisen johdonmukaisuuden edistämisyhtymyksiä eri ministeriöiden kanssa sekä kantamassa vastuuta maailmanlaajuisesta kehityksestä. Tämä on jo 2000-luvulla näkynyt konkreettisesti OPH:n ja UM:n viranomaisyhteistyönä. (OPH)

CIMO tekee jatkuvasti hyvää yhteistyötä kansallisesti ministeriöiden, eri viranomaisten ja oman asiakaskuntansa kanssa. Lisäksi CIMO on aktiivisesti mukana oman toimialansa verkostoissa myös kansainvälisesti (Pohjoismaat, EU ja muut kansainväliset organisaatiot). Esimerkkinä North-South-South-South -ohjelmassa yhteistyö CIMOn, OKM:n ja UM:n sekä korkeakoulujen kanssa on sujunut erinomaisesti. Ohjelman ohjausryhmä koostuu molempien ministeriöiden edustajista, korkeakoulujen rehtorien edustajista sekä opiskelijajärjestöistä. (CIMO)

UM ja OPH ovat tehneet pienimuotoista yhteistyötä koulujen kansainvälisyyskasvatuksen tukemiseksi vuodesta 1995 alkaen. Viime vaiheessaan yhteistyö on keskittynyt opettajien täydennyskoulutukseen sekä globaalikasvatuksen hyvien käytäntöiden kokoamiseen ja levittämiseen. Tämänkin tasoinen hallinnonalojen välinen käytännön yhteistyö on eurooppalaisittain myönteinen esimerkki ja kotimaassa tärkeä virike globaalikasvatuksen edistämiseksi. -- UM on osallistunut OKM:n käynnistämän ”kasvaminen globaaliin vastuuseen” -projektin ohjausryhmään. Projektin aikana työn painopiste on siirtynyt kirjallisempaan ja käsitteellisempään suuntaan Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman käytännönläheisemmistä lähtökohdista. Samalla työ on etäännytynyt UM:n tukeman globaalikasvatuksen ja kehitysviestinnän maailmasta ja hallinnonalojen yhteistyölle on jäänyt vähemmän pohjaa. -- Tiedon vaihto erilaisista asioista olisi tärkeää ja voisi entisestään vahvistaa yhteisiä pyrkimyksiä. Yksikön näkökulmasta yhteistyö esimerkiksi OPH:n kanssa on mutkatonta ja ilmenee mm. GENEn jäsenyyteen liittyvässä yhteistyössä. (UM)

¹² Yhdenvertaisuus etusijalle YES-hanke on kansallinen syrjinnän vastainen toimintaohjelma, jonka tavoitteena on kasvattaa tietoisuutta ja valmiuksia yhdenvertaisen kohtelun ja syrjimättömyyden toteutumisesta sekä edistää monimuotoisuuden hyväksymistä yhteiskunnassa. http://www.yhdenvertaisuus.fi/yes-yhdenvertaisuus_etusijalle/

SM ja sen eri toimialat kehittävät jatkuvasti yhteistyötään eri viranomaisten ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden kuten kansalaisjärjestöjen kanssa. – Ohjelmalla tavoiteltavan suvaitsevaisuuden, syrjimättömyyden ja yhdenvertaisuuden edistäminen yhteiskunnassa koskee ministeriötä ja sen hallinnonalan toimintaa jo lainsäädännöllisten velvoitteidenkin kautta. (SM)

Haasteena on järjestönäkökulmasta ollut osin se, että viranomaisten yhteistyö eri hallinnonaloilla ei ole ollut kovin näkyvää, vaikka sitä olisi ollut. Lisäksi on ollut haasteellista saada läpi järjestökentän kansainvälisyyskasvatukseen liittyviä aloitteita viranomaistahoille (esimerkkinä laatukriteeristö). (Plan Suomi Säätiö)

Aluehallinnon uudistuminen tuo oman haasteensa hallinnonalojen yhteistyön ja kansainvälisyyskasvatuksen sijoittumisen pohtimiselle.

Vuoden 2010 alusta voimaan tullut aluehallintouudistus on tuonut uutta haastavuutta myös opetustoimen henkilöstökoulutuksen hallintoon.-- Aluehallintavirastojen aloittaminen vuoden 2010 alusta uusina organisaatioina asettaa paineita ko. virastojen, mukaan lukien sivistystoimen yksiköiden henkilöstö- ja muihin resursseihin, joista viime kädessä riippuu myös valtionavustusprosessien tyydyttävä hoitaminen. (Opetustoimen henkilöstökoulutuksen neuvottelukunta)

JOHTOPÄÄTÖS: Hallinnonalojen välinen yhteistyö globaalikasvatuksen osin vaatii kehittämistä. Esimerkkejä erinomaisesti toimivasta yhteistyöstä kuitenkin myös on.

6.2 Kansainvälisyyskasvatus koulutuksessa ja opetuksessa

Tavoite: ”Vahvistetaan kansainvälisyyskasvatuksen toteuttamista käytännössä varhaiskasvatuksessa, kouluissa, oppilaitoksissa sekä opettajankoulutuksessa.”

Koska kansainvälisen vuorovaikutuksen taitoja tarvitaan nykyään lähes kaikilla aloilla, monikulttuurisuusopinnot pitäisi saada osaksi paitsi yleissivistävää myös aikuis- ja ammatillista koulutusta. Siksi kansainvälisyyskasvatuksen tulisi jatkua läpi koulutuksen eri asteilla, olla tasa-arvoisesti kaikkien saatavilla ja sisällöllisesti rikasta ja laaja-alaista. Suunnitelmallisuus, analyttisyys ja systemaattisuus ovat olennaisia toteutukselle. On huomioitava oppilaitosten opetussuunnitelmat, pedagogiset menetelmät, arviointi ja koko toimintakulttuuri. Opetussisällöt avaavat eri näkökulmia ja opetusmenetelmin voidaan vaikuttaa yhteistoiminnalliseen, demokraattiseen, rauhaa rakentavaan ja ihmisarvoa kunnioittavaan toimintaympäristöön. Kansainvälisyyskasvatuksen hyvinä menetelminä mainitaan esimerkiksi vierailijoiden ja yhteistyö- ja liikkuvuus-ohjelmien hyödyntäminen.

On muistettava, että kansainvälisyyskasvatukseen liittyvää koulutusta järjestetään myös mm. laajan kansalaisjärjestökentän (ml. nuoriso- ja liikuntajärjestöjä), seurakuntien ja SM:n hankkeissa.

Toimenpide: Elinikäinen ja elämänlaajuinen oppiminen

- o *Kansainvälisyyskasvatuksen tulee muodostaa jatkumo päiväkodeista korkeakouluihin sekä formaalin että nonformaalin koulutuksen osalta*
- o *Selkeytetään yhteistyötä OKM:n, UM:n, OPH:n, STM:n, STAKESin (THL:n), TEM:n ja muiden hallinnonalojen välillä.*

Toteuttamisvastuu: OKM ja UM ensisijaisesti

HAVAINNOT: Elinikäisen ja elämänlaajuisen oppimisen huomioivaa lähestymistä on tarkasteltu aiemmin luvussa 5.2. (Laaja-alaisuus vahvuutena ja haasteena), jossa todettiin, että lähestymistapaa pidettiin oikeana ja tärkeänä, mutta samalla toteuttamisen kannalta haastavana. Olennaista on politiikkakoherenssi ja hallinnonalojen yhteistyö, jota tulisi selkeyttää tarkalla toimenpanosuunnitelmalla. Formaalin koulutuksen lisäksi vapaalla sivistyöllä, kansalaisjärjestöillä ja muilla kansalaisyhteiskunnan toimijoilla on keskeinen rooli elinikäisen ja elämänlaajuisen oppimisen varmistajina. OKM:llä on keskeinen rooli ohjauksessa, mutta myös muilla ministeriöillä tulisi olla osuutensa eri osa-alueiden asiantuntijoina ja toimijoina.

Vapaan sivistystyön osalta on syytä muistaa lainmuutos, jossa vapaan sivistystyön tarkoitukseksi ja tavoitteeksi todetaan: *Vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta. Vapaana sivistystyönä järjestettävän koulutuksen tavoitteena on edistää ihmisten monipuolista kehittymistä, hyvinvointia sekä kansanvaltaisuuden, moniarvoisuuden, kestävän kehityksen, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden toteutumista. Vapaassa sivistystyössä korostuu omaehtoinen oppiminen, yhteisöllisyys ja osallisuus.* (Vapaata sivistystyötä koskeva lainmuutos 2010, § 1.) Vapaan sivistystyön lausunnossa muistutetaan, että vapaan sivistystyön laitoksilla on kosketuspinta noin miljoonaan opiskelijaan joten niillä on erinomainen mahdollisuus lisätä väestön kansainvälistymistä ja heidän tietoisuuttaan globaalista vastuusta.

JOHTOPÄÄTÖS: Elinikäinen ja elämänlaajuinen lähestymistapa on oikea mutta toteutukselle haastava. Hallinnonalojen välistä yhteistyötä tulisi yhä jäsentää ja kehittää. Vapaan sivistystyön merkitystä tulisi korostaa globaalikasvatuksen toimijakentässä.

Toimenpide: Opetussuunnitelmat

- o *Kansainvälisyyskasvatuksen näkökulma otetaan mukaan kansallisiin opetushallinnon ohjausasiakirjoihin ja päätöksiin.*
- o *Kansainvälisyyskasvatus tulee sisällyttää kaikkien oppilaitosmuotojen ja kouluasteiden sekä taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin ja tutkintojen perusteisiin niitä uudistettaessa.*
- o *Kehitetään kansainvälisyyskasvatuksen opetussuunnitelmia, sisältöjä, menetelmiä ja materiaaleja siten, että kansainvälisyyskasvatus muodostuu suunnitelmalliseksi näkökulmaksi, joka läpäisee kaikkea opetusta.*

Toteuttamisvastuu: OPH ja lääninhallitukset.

HAVAINNOT: Opetussuunnitelmat ja tutkintojen perusteet ovat keskeiset asiakirjat opetushallinnon ohjausjärjestelmässä, koska ne ovat lähes ainoa normatiivinen instrumentti koulujen ja oppilaitosten työn kehittämiseksi. Vastanneet korostivatkin opetussuunnitelmien merkitystä kansainvälisyyskasvatuksen toteutumisessa.

Kansainvälisyyskasvatus tulee saada osaksi opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteita sekä taata tarvittava opettajankoulutus ja täydennyskoulutus - eli ei erillisenä horisontaalisena tavoitteena vaan kirjattuna oppiaineisiin tai oppiainekokonaisuuksiin. (CIMO)

Meneillään olevien ja tulevien opetussuunnitelmauudistusten osalta tulisi huolehtia siitä, että kansainvälisyyskasvatuksen näkökulma sisältyy selkeästi opetussuunnitelman sisältöihin. (Plan Suomi Säätiö)

Globalisoituneessa maailmassa maailmankansalaisen osaamiselle on kova tarve. Kansainvälisyyskasvatuksen vaikuttavuuden edellytykset syntyvät sen käsitteellisestä selkeydestä ja systemaattisesta integroinnista opetusohjelmiin ja -materiaaleihin sekä keskeisten toimijoiden, erityisesti opettajien osaamisesta ja sitoutumisesta. (OPH)

Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus kuuluu STM:n hallinnonalaan (STAKES, myöhemmin THL) joskin kuntatasolla se on entistä useammin koulutoimen alaisuudessa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (VASU, 2005), jotka ohjaavat valtakunnallisesti varhaiskasvatuksen sisällöllistä toteuttamista, eivät juuri käsittele kansainvälisyyskasvatuksen tematiikka, mutta korostavat lapsen ja perheiden kielen ja kulttuurin merkitystä lapsen kasvussa ja hyvinvoinnissa sekä eri kieli- ja kulttuuritaustaisten lasten asemaa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen arvopohja perustuu keskeisiin kansainvälisiin lasten oikeuksia määritteleviin sopimuksiin, kansallisiin säädöksiin ja muihin ohjaaviin asiakirjoihin: *Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen arvoista keskeisin on lapsen ihmisarvo. Tähän perusarvoon liittyneenä sopimus kattaa neljä yleisperiaatetta, jotka ovat: Syrjintäkielto ja lasten tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, lapsen etu, lapsen oikeus elämään ja täysipainoiseen kehittymiseen sekä lapsen mielipiteen huomioon ottaminen. (VASU 2005, 12.)*

Varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet johdetaan Suomen perusoikeussäännöksistä, muusta oikeussääntelystä ja asiakirjainformaatiosta, joita ovat lapsen oikeus turvallisiin ihmissuhteisiin, turvattuun kasvuun, kehittymiseen ja oppimiseen, turvattuun ja terveelliseen ympäristöön, jossa voi leikkiä ja toimia monipuolisesti, tulla ymmärretyksi ja kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti, saada tarvitsemaansa erityistä tukea sekä oikeus omaan kulttuuriin, äidinkieleen ja uskontoon tai katsomukseen (VASU 2005, 12).

Sisällöllistä eettistä orientaatiota sekä uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota kuvaavat kokonaisuudet ovat lähinnä kansainvälisyyskasvatusta. Eettinen orientaatio tuo esille arvojen ja normien keskeisen merkityksen lapsen elämässä ja niiden yhteyden jokapäiväiseen elämään: *Lasten jokapäiväinen elämä sisältää tilanteita ja tapahtumia, joita voidaan pohtia ja tarkastella oikean ja väärän, hyvän ja pahan, totuuden ja valheen näkökulmista. Myös oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon, kunnioituksen ja vapauden kysymyksiä voidaan käsitellä luontevasti päivittäisten tapahtumien yhteydessä. (VASU 2005, 28–29.)*

Uskonnollis-katsomuksellisessa orientaatiossa puolestaan todetaan: *Lapsen oman uskonnon tai katsomuksen perinteeseen sekä tapoihin ja käytäntöihin perehdytään. -- Lapsia lähellä olevien erilaistenuskontojen ja katsomusten tapoihin tutustutaan. -- sovitaan vanhempien kanssa uskonnollis-katsomuksellisen orientaation lapsikohtaisesta sisällöstä. (VASU 2005, 29.)*

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet tarjoavat etenkin arvopohjansa sekä eettisen että uskonnollis-maailmankatsomuksellisen orientaation puolesta tilaa kansainvälisyyskasvatukselle, mutta sisältökokonaisuuksien väljästä muotoilusta johtuen toteuttaminen riippuu henkilökunnan orientaatiosta ja valmiuksista.

Esiopetus

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet uusittiin 2010 (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010. Opetushallituksen määräykset ja ohjeet 2010: 27). Kielille on annettu suuri huomio, ja kieli- ja kulttuuriryhmistä käsitellään erikseen saamenkielisiä, romanikielisiä, viittomakielisiä, maahanmuuttajia sekä erityiseen maailmankatsomukselliseen tai kasvatusopilliseen järjestelmään perustuvaa esiopetusta. Maahanmuuttajien osalta tuodaan esille,

että *lasten taustat otetaan huomioon, vaikka opetuksessa toteutetaan esiopetuksen yleisiä kasvatus- ja opetustavoitteita. -- Kulttuuria tukevan esiopetuksen päämääränä on omanarvontuntoisen, kulttuuristaan, taustastaan ja kielestään ylpeä, yhteiskuntaan integroitunut kaksikielinen ja -kulttuurinen aikuinen, joka kykenee siirtämään omaa kulttuuriperintöään lapsilleen.* (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 50.)

Perusaste

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (POPS 2004) monet kansainvälisyyskasvatuksen näkökulmat on huomioitu suhteellisen hyvin. Moninaisuuden ja ihmisoikeuksien suurempi tiedostaminen näkyy mm. rakenteessa, joka sisältää useiden äidinkielten oppimääriä ja useita uskonnon opetuksen vaihtoehtoja.

Arvopohjaksi on määritelty *tasa-arvo, demokratia, luonnon monimuotoisuuden ja ympäristön elinkelpoisena säilyttäminen sekä monikulttuurisuuden hyväksyminen. Perusopetus edistää yhteisöllisyyttä, vastuullisuutta sekä yksilön oikeuksien ja vapauksien kunnioittamista. -- Opetuksessa on otettava huomioon kansalliset ja paikalliset erityispiirteet sekä kansalliskielet, kaksi kansankirkkoa, saamelaiset alkuperäiskansana ja kansalliset vähemmistöt. Opetuksessa otetaan huomioon suomalaisen kulttuurin monipuolistuminen, myös eri kulttuureista tulevien maahanmuuttajien myötä. Opetuksen avulla tuetaan oppilaan oman kulttuuri-identiteetin rakentumista sekä hänen osallisuuttaan suomalaisessa yhteiskunnassa ja globalisoituvassa maailmassa. Sen avulla edistetään myös suvaitsevaisuutta ja kulttuurien välistä ymmärtämystä.* (POPS 2004, 14.)

Kansainvälisyyskasvatuksen teemoja on käsitelty lähes kaikissa poikkileikkaavissa aihekokonaisuuksissa. Etenkin monikulttuurisuus, kansainvälistyminen, aktiivinen kansalaisuus ja kestävä kehitys näkyvät aihekokonaisuuksissa *Ihmisenä kasvaminen, Kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys, Viestintä- ja mediataito, Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys* sekä *Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta*. Aihekokonaisuuksien sisällöt tulisi sisällyttää sekä yhteisiin että valinnaisiin oppiaineisiin, ja niiden tulisi näkyä koulun koko toimintakulttuurissa. (POPS 2004, 38–43.) Aihekokonaisuuksien keskinäistä suhdetta ja yhteyksiä arvopohjaan ei kuitenkaan ole selkeästi tuotu esiin. Siksi opettajan on, kuten kirjallisissa lausunnoissa tuotiin esille, vaikeaa nähdä, miten hän saisi poikkileikkaavat kokonaisuudet sovitettua opetusstyöhönsä. Aihekokonaisuuksien sisällyttäminen kaikkeen koulutyöhön on kannatettavaa, mutta ilman koulutusta käytännön toteuttamisesta, ”kaikkien asia” kääntyy lopulta helposti ”ei-kenenkään asiaksi”. Myös oppiaineiden välillä on suuria eroja kansainvälisyyskasvatuksen aihealueiden huomioimisessa, mikä saattaa johtaa siihen, että kansainvälisyyskasvatuksen käsittely katsotaan vain tiettyihin aineisiin sidotuksi, eikä koko koulun toimintakulttuurin läpäiseväksi. Hyvä lähde eri oppiaineiden tarkasteluun monikulttuurisuuskasvatuksen näkökulmasta on Jouko Jokisalon ja Raisa Simolan toimittama *Monikulttuurisuus luokanopettajakoulutuksessa* (Joensuun yliopisto, 2009).

Perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteita ollaan parhaillaan uudistamassa, ja OPH:n johtamana tuntijakotyöryhmä jätti OKM:lle keväällä 2010 raporttinsa keskustelun pohjaksi. *Perusopetus 2020 – yleiset valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako* (Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:1) sisältää kansainvälisyyskasvatuksen näkökulmasta monipuolisen ja perusteellisen analyysin toimintaympäristön muutoksista sekä niiden vaikutuksista osaamisvaatimuksiin ja koulutyöhön. Lisäksi Suomea tarkastellaan kansainvälisessä kontekstissa ja käytetään hyväksi kansainvälisiä vertailutuloksia. Oppimisen ympäristöjen laajenemisesta todetaan, että *lapset ja nuoret elävät globalisoituvassa, monikulttuurisessa ja myös sosiaalisilta rakenteiltaan entistä monimuotoisemmassa maail-*

massa, jossa teknologia on läsnä kaikessa tekemisessä ja jossa huoli maapallon kohtalosta painaa mieltä. Keskeiseksi kysymykseksi sanotaan nousevan sen, miten nähdä ja määritellä tarkemmin toimintaympäristön muutoksen sekä osaamiseen ja identiteettiin kohdistuvien vaatimusten vaikutus perusopetukselle asetettaviin tavoitteisiin ja opetus- ja oppimisprosesseihin. (Perusopetus 2020, 31–45.)

Ehdotetuissa uusissa painotuksissa on runsaasti kansainvälisyyskasvatukseen liittyviä painotuksia, kuten 1. Tietoisuus omasta identiteetistä, itseluottamus ja vastuunotto omasta tulevaisuudesta, 2. Vuorovaikutus ja työskentely yhdessä erilaisten ihmisten kanssa, 3. Erilaisten tapojen, kielten ja kulttuurien ymmärtäminen globalisoituvassa maailmassa, 4. Kestävän kehityksen haasteiden ymmärtäminen ja vastuunotto tulevaisuudesta, globaali ymmärrys erilaisista yhteiskunnista ja yhteisöistä, osallistumisen ja vaikuttamisen taidot (Perusopetus 2020, 43–44). Ehdotuksessa on siis runsaasti aineksia, miltä pohjalta kansainvälisyyskasvatuksen onnistunut jalkauttaminen opetettavien aineiden sisältöihin olisi mahdollista. Tavoitteissa tarkastellaan erikseen myös maahanmuuttajien valmistavan opetuksen tavoitteita sekä kielenopetusta kokonaisuudessaan myös vahemmistöryhmien osalta.

Lukio

Lukion opetussuunnitelman perusteet (ns. LOPS 2003) jatkavat perusopetuksen opetus- ja kasvatustehtävää. Lukio-opetuksen tehtäväksi on määritelty laaja-alaisen yleissivistyksen antaminen. Arvopohja rakentuu suomalaiseen sivistyshistoriaan osana pohjoismaista ja eurooppalaista kulttuuriperintöä. Lukio-opetuksen lähtökohtana ovat ihmisoikeuksien ja elämän kunnioitus, ja sivistysihanteena pyrkimys totuuteen, inhimillisyyteen ja oikeudenmukaisuuteen. Lukiokoulutuksen tulisi edistää avointa demokratiaa, tasa-arvoa ja hyvinvointia. (LOPS 2003, 12.) Aihekokonaisuudet antavat mahdollisuuksia kansainvälisyyskasvatuksen toteutukseen: Aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjäyys, Hyvinvointi ja turvallisuus, Kestävä kehitys, Kulttuuri-identiteetti ja kulttuurien tuntemus, Teknologia ja yhteiskunta sekä Viestintä ja mediaosaaminen. Lukion tehtäviksi katsotaan myös:

Opiskelijan tietoisuutta ihmisen toiminnan vaikutuksista maailman tilaan tulee kehittää. Lukion tulee kehittää opiskelijan taitoa tunnistaa ja käsitellä yksilöllisiä ja yhteisöllisiä eettisiä kysymyksiä. Opiskelijan tulee saada tilaisuuksia pohtia erilaisia vaihtoehtoja, tehdä valintoja ja tiedostaa valintojen välittömiä seurauksia. Lukion tulee pyrkiä siihen, että opiskelijalle kehittyy halu ja kyky toimia demokraattisessa yhteiskunnassa vastuullisesti huomioiden oma ja muiden hyvinvointi. (LOPS 2003, 24.)

Kansainvälisyyskasvatuksen osa-alueisiin kuuluva ihmisoikeuskasvatus sai lisää painoarvoa, kun syksyllä 2010 perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmien perusteisiin tehtiin täydennys, jossa keskeisten kansainvälisten ihmisoikeusasiakirjojen, holokaustin ja muiden kansanvainojen käsittely tuotiin eksplisiittisesti esille.

Ammatillinen koulutus

Vuosina 2008–2010 uudistetuissa *Ammatillisen koulutuksen perustutkinnoissa* elinikäisen oppimisen avaintaidoista moni liittyy kestävän kehityksen ja globaalin vastuun näkökulmaan. OPH:n mukaan ammatitaitoa täydentävien (yhteisten) opintojen valinnaisiin lisäopintoihin sisältyy ympäristötiedon opintoja ja kestävä kehitys on mukana ammattiosaamisen näytöissä. Tavoitteena on, että jokainen opiskelija omaksuu tarvittavat arvot, tiedot ja taidot ollakseen aktiivinen, demokraattinen ja vastuullinen kansalainen sekä osallistuakseen päätöksentekoon yksilön ja yhteiskunnan tasolla, myös globaalisti. Lähtökohtana on työelä-

mälähtöisyys ja näiden tavoitteiden sisäistäminen ammatillisessa toiminnassa. Kansainvälistyminen on tärkeä osa ammattiosaamisen kehittämisessä ja tässä mm. CIMOn hallinnoimat liikkuvuus- ja yhteistyöohjelmat ovat keskeisiä. Vuonna 1995 alkaneella *Leonardo*-ohjelmalla on ollut merkittävä rooli ammatillisen koulutuksen kansainvälistymisessä. Ammatillinen koulutus on tärkeää ammatillisten kansainvälisten kompetenssien saavuttamiseksi sekä maahanmuuttajien kotoutumisen ja työllistymisen kannalta. *Opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset* (2009) antavat runsaasti tavoitteita maahanmuuttajien ammatillisen osaamisen hyödyntämiseksi ja lisäämiseksi. Kehittämistavoitteet koskevat muun muassa ammatilliseen koulutukseen pääsemistä, koulutuksen tarjontaa, koulutuksen sisältöjä ja menetelmiä, aikaisemman osaamisen tunnustamista sekä ohjaus- ja neuvontapalveluja. (Opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset 2009, 20.)

JOHTOPÄÄTÖS: Niin varhaiskasvatuksen, esiopetuksen, perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelman perusteet kuin ammatillisen koulutuksen tutkintojen perusteetkin tarjoavat runsaasti mahdollisuuksia globaalikasvatuksen toteuttamiseen. Normatiivisina instrumentteina opetussuunnitelmissa on suuri painoarvo ja siksi globaalikasvatuksen toteutumisen kannalta on tärkeää, miten sen sisällöt on kirjattu seuraaviin opetussuunnitelman perusteisiin. Uudet opetussuunnitelmat vaativat tehokkaan opettajien ja opettajankouluttajien täydennyskoulutuksen – valmiudet aihekokonaisuuksien opettamiseen ovat olleet hyvin vaihtelevat.

Toimenpide: Oppiaineet ja teemat

- o *Kuntien, koulujen ja oppilaistosten opetussuunnitelmissa määritellään, miten kansainvälisyyskasvatus näkyy eri oppiaineissa muistaen, että opetussuunnitelman keskeiset arvot koskevat koko toimintakulttuuria.*
- o *Kansainvälisyyskasvatuksen teemoja opintojen ohjaukseen, oppilaskuntien toimintaan, nuorisoparlamentin toteutukseen, koulujen aamu- ja iltapäivätoimintaan, koulun kerhotoimintaan, sekä kodin ja koulun yhteistyöhön.*

Toteuttamisvastuu: opetuksen ja koulutuksen järjestäjät, koulut ja oppilaitokset, kansalaisjärjestöt

HAVAINNOT: Edellä on arvioitu laajasti kansainvälisyyskasvatuksen näkökulman huomioidusta opetussuunnitelmien perusteissa eri asteilla. Vaikka kansainvälisyyskasvatuksella on oppiaineittain vaihteleva painotus, on kuitenkin tärkeää, että se on vahvasti esillä arvopohjassa ja poikkileikkaavissa teemoissa. Mutta jos aihekokonaisuuksia ei integroida opetettaviin aineisiin riittävän laajasti, ne jäävät helposti yksittäisten opettajien ja teemaviikkojen varaan ilman, että ne näkyvät laajemmin koulun arvoissa ja toimintakulttuurissa. Koulujen opettajilla ja johtajilla on keskeinen rooli kansainvälisyyskasvatuksen toteutumisessa eri opetettavissa aineissa, mutta myös esimerkiksi opintojen ohjauksessa, oppilaskuntien toiminnassa, koulujen aamu- ja iltapäivätoiminnassa sekä kodin ja koulun yhteistyössä. Katri Kuukka on väitöskirjassaan *Rehtorin eettinen johtaminen monikulttuurisessa koulussa* (2009) tarkastellut erityisesti rehtorien roolia koulun toimintakulttuurissa ja *Monikulttuurisuus luokanopettajakoulutuksessa* tarkastelee eri oppiaineiden roolia (toim. Jokisalo & Simola 2009).

Suomen YK-liitto on tehnyt kevyen kartoituksen kansainvälisyyskasvatuksen sisältöjen ilmenemisestä eri oppiaineiden opetussuunnitelmissa ja oppikirjoissa. Kartoitukseen sisältyi myös aineopettajajärjestöille suunnattu kysely siitä, miten opettajat toteuttavat kansainvälisyyskasvatusta työssään. Tuloksista käy ilmi mm., että kansainvälisyyskasvatus näkyy

opetuksen arvopohjassa (ja aihekokonaisuuksissa), mutta ei niinkään oppiainekohtaisissa tavoitteissa ja oppikirjojen sisällöissä. Samoin opettajat tuovat esille, että näiden teemojen opettaminen kasautuu muutamille opettajille ja muutamiin aineisiin. (Janne Savolainen 2009.) Kansainvälisyyskasvatuksen teemat näyttävät perinteisesti istuvan erityisesti yhteiskunnallisten aineiden ja kielten opetukseen. Esimerkiksi kielten opetussuunnitelmat sisältävät kursseja kulttuurin, kielen ja identiteetin suhteesta, kansainvälistymisestä ja yhteisestä maailmasta. Yhteiskuntaoppi ja yhteiskuntafilosofia tarkastelevat yhteiskuntien rakenteita ja kansalaisten taitoja. Historian opetussuunnitelmassa on kursseja mm. ihmisen, ympäristön ja kulttuurin suhteesta, kulttuurien kohtaamisesta ja kansainvälisistä suhteista. Useissa kursseissa tarkastelun näkökulma on Eurooppa-keskeinen.

Vastuutetut tahot on tässä toimenpiteessä niin väljästi ja laajasti määriteltä, että sillä tuskin on ollut mitään merkitystä toteuttamisen kannalta. Tähän olisi vaadittu tarkempi toimeenpanosuunnitelma.

JOHTOPÄÄTÖS: Globaalikasvatuksen sisällöt näkyvät vaihtelevasti eri oppiaineiden opetussuunnitelmissa ja oppimateriaalissa. Kaikkia mahdollisuuksia ei tässä ole hyödynnetty. Globaalikasvatuksen sisällyttäminen ainekohtaisiin oppisisältöihin on tavoitteiden toteuttamisen kannalta olennaista samoin kuin johtajien koulutus koko toimintakulttuuriin vaikuttamisen kannalta. Oppimateriaalien opetussisällöt vaatisivat tarkempaa tutkimista globaalikasvatuksen näkökulmasta.

Toimenpide: Uskontojen ja maailmankatsomusten välinen vuoropuhelu

- o *Eri uskontojen ja katsomusten vertaileva opetussisältö huomioidaan yleissivistävässä uskonnon ja elämäntutkimuksen opetuksessa*

Toteuttamisvastuu: OPH, opetuksen järjestäjät

HAVAINNOT: Uskonnonvapaus on turvattu perustuslailla. Uskonnonvapauslakia (11.2.2003) uudistettaessa säädöksiä uskonnon opetuksesta muutettiin siten, että uskonnon opetuksen käsite korvattiin oman uskonnon opetuksen käsitteellä. Tämä ei edellyttänyt muutoksia opetussuunnitelmiin, sillä ”oman uskonnon opetus” ei perustuslakivaliokunnan mukaan ole perustuslaissa tarkoitettua uskonnon harjoittamista. Perusopetukseen on vahvistettu 13 uskonnon valtakunnalliset opetussuunnitelmien perusteet. Suomessa opetetaan pääsääntöisesti luterilaista, ortodoksista, katolista ja islamilaista uskontoa. Uskontojen ja katsomusten moninaisuus on kuitenkin enenevässä määrin huomioitu koulutuspoliittisissa asiakirjoissa – esimerkiksi *Opetusministeriön maahanmuuttopoliittisissa linjauksissa* (2009), Perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien perusteissa (2004 ja 2003) sekä tuntijakotyöryhmän esityksessä *Perusopetus 2020* (2010).

Eri uskontojen opetussuunnitelman perusteet sisältävät kaikille yhteisen osuuden, jossa veloitetaan perehdyttämään omaan uskontoon ja suomalaiseen katsomusperinteeseen mutta myös tutustuttamaan muihin uskontoihin, minkä katsotaan auttavan ymmärtämään uskontojen kulttuurista ja inhimillistä merkitystä sekä kasvattavan eettisyyteen ja ymmärtämään uskontojen eettistä ulottuvuutta. POPS:n (2004) mukaan uskonnon opetuksen tehtävänä on antaa eväitä uskontojen vuoropuheluun ja eri katsomusten edustajien keskinäiseen ymmärtämiseen. Monikulttuurisessa ja moniarvoisessa yhteiskunnassa toimiminen vaatii vahvaa itsetuntoa, tietoa omasta ja ympärillämme vaikuttavista erilaisista kulttuureista ja katsomuksista. Uskonnon ja katsomusten opetuksessa tulisi siis pyrkiä siihen, että oppilas kunnioittaa ihmisiä, joilla on erilainen vakaumus ja pystyy toimimaan eri kulttuureista tu-

levien ja eri tavoin ajattelevien kanssa. (Perusopetus 2020, 139–140.)

Elämäkatsomustiedon tavoitteet ja sisällöt niveltävät selvästi kansainvälisyyskasvatukseen. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2004) mukaan tehtävänä on kasvattaa itsenäisiä, suvaitsevaisia, vastuullisia ja arvostelukykyisiä yhteisöjen jäseniä ja tukea kasvua täysivaltaiseen demokraattiseen kansalaisuuteen. Tämän sanotaan edellyttävän globalisoituvassa ja nopeasti muuttuvassa maailmassa eettisen ajattelu- ja toimintakyvyn kehittymistä, siihen liittyviä laaja-alaisia tietoja ja taitoja sekä katsomuksellisen ja kulttuurisen yleissivistyksen kehittymistä. Perusteiden mukaan opetusta ohjaa käsitys oppilaiden mahdollisuudesta kasvaa vapaiksi, tasa-arvoisiksi ja kriittisiksi hyvän elämän rakentajiksi. Kansainvälisyyskasvatus tulee hyvin selvästi esille myös elämäkatsomustiedon sisällöissä, jotka sisältävät muun muassa tutustumisen ihmisoikeuksiin, suvaitsevaisuuteen, oikeudenmukaisuuteen, maailman rikkauteen ja köyhyyteen sekä kestävä kehityksen periaatteisiin. Samoin korostetaan tarvetta oppia kantamaan vastuuta itsestä, toisista ihmisistä, yhteisöistä ja luonnosta.

Paitsi oppiaineiden sisällöissä myös valtakunnallisissa ylioppilaskirjoituksissa on kiinnitetty huomiota katsomusten väliseen dialogiin. Lähes kaikkiin filosofian ja elämäkatsomustiedon reaalikokeiden tehtäväsarjoihin on sisällytetty pohdintaa katsomusten yhteneväisyyksistä ja erilaisuudesta. Tavoitteena on ollut auttaa ymmärtämään inhimillistä yhteisyyttä ja hyväksyä erilaisuutta. (OPH:n lausunto.)

OPH korostaa myös Unesco-kouluverkon toimintoja uskontojen ja maailmankatsomusten välisen vuoropuhelun edistämässä. Unescon vuonna 1953 käynnistämän ASP-kouluverkko-hankkeen (*UNESCO Associated Schools Network Project*)¹³ tavoitteena on Unescon periaatteiden mukaisesti edistää koulujen toiminnoissa rauhaa ja sitä, että oikeudenmukaisuutta, laillisuutta, ihmisoikeuksia sekä perusvapauksia kunnioitettaisiin maailmanlaajuisesti riippumatta ihon väristä, sukupuolesta, kielestä tai uskonnosta. Globaali verkosto toimii 180 maassa, ja siihen kuuluu yli 8500 koulutusalan instituutiota esiopetuksesta opettajan koulutukseen. Suomessa on yli 70 Unesco-koulua, ja näissä kokeillaan uusia lähestymistapoja, testataan Unescon aineistoja ja levitetään hyviä käytänteitä, jotka liittyvät globaaleihin kysymyksiin, YK-järjestelmään, ihmisoikeuksiin, demokratiaan sekä kulttuuriperintöön, kulttuurienväliseen oppimiseen ja ympäristönsuojeluun.

Myös maailmanperintöopetuksen opettajille suunnattujen koulutustilaisuuksien teemana on ollut katsomusten kohtaaminen. Näitä tilaisuuksia on vuodesta 2007 lähtien järjestetty kuusi, joista kaksi Tallinnassa yhteistyössä Viron Unesco-toimikunnan kanssa. Holokausti on toinen teema, jota esimerkiksi elämäkatsomustiedon opetuksessa on käsitelty paneutuen katsomusten vastakkainasettelun vaaroihin. Vuonna 2009 Suomen Unesco-kouluverkko kutsui kahdesti kulttuuriasiantuntijoita Israelista ja Palestiinasta Suomeen. He kiersivät kouluissa kertoen kulttuurien törmäyksestä sekä mahdollisuudesta väkivallattomaan vuoropuheluun. Tilaisuuksiin osallistui 2000 koululaista. Ohjelmaa tuki Anna Lindh-säätiö. Unesco-kouluverkon sivuilta löytyy lisäksi runsaasti materiaalia kansainvälisyyskasvatuksen eri osa-alueiden opetukseen.

Uskontojen välisessä dialogissa tulee huomioida myös kirkkojen ja seurakuntien tekemä työ.

Kirkon toiminnan perustavana piirteenä on pyrkimys edistää erilaisten ihmisten vuorovaikutusta sekä lähellä että kaukana. Käytännössä tämä ilmenee mm. kirkkojen välisenä ekumeenisena toimintana, uskontodialogina, lähetystyönä, kansainvälisenä diakoniana sekä erilaisina seurakuntien toimintamuotoina, joilla edistetään erilaisista kulttuureista tulevien ihmisten vuo-

13 <http://www03.edu.fi/oppimateriaalit/ihmisenamaailmassa/>

rovaikutusta (mm. maahanmuuttajatyö, kansainväliset seurakunnat jne). (Suomen evankelis-luterilainen kirkko)

Ortodoksinen kirkko on osallistunut Suomen Ekumeenisen Neuvoston kautta moniin kansainvälisyyskasvatuksen seminaareihin osajärjestäjänä (Uskontojen välinen vuoropuhelu kasvatuksessa – tienä rauhaan 2008). (Suomen ortodoksinen kirkko)

Kirkkohallitusten raporteissa on runsaasti kuvauksia koulutustoiminnasta kansainvälisyyskasvatuksen alueella. Esimerkkejä on annettu materiaaleista, projekteista, kampanjoista, henkilökunnan kouluttamisesta sekä kirkkojen vastuuviiikoista ja -vuosikymmenistä (*Rauha ja oikeudenmukaisuus, Ihmiskaupan torjuminen, Pyri sopuun – rakenna rauhaa!, Väkiavallasta sovintoon*). Monikulttuurisuus- ja osallisuuskasvatuksen kehittämisprojektissa *MONESA – monenlaisia ja samanarvoisia* on mm. kehitetty kasvattajille arkitason uskontodialogiin sekä kansainvälisyys- ja monikulttuuriseen kasvatukseen sopivaa koulutusta, toimintamalleja, materiaaleja ja vaikuttamisen välineitä. Samalla on toteutettu lasten ja nuorten osallisuuteen tähtääviä ja kulttuurirajat ylittäviä seurakuntien toiminnallisia pilottihankkeita, jotka on suunnattu erityisesti 7–14-vuotiaalle.

Erityisen tunnetuksi on tullut Pohjoismaissa laajasti käytetty kansainvälisyys-, monikulttuurisuus- ja yhdenvertaisuuskoulutuksen *MOD (Moninaisuus, oivallus, dialogi)* -koulutusohjelma¹⁴, jota toteutetaan laajapohjaisella yhteistyöllä ja talkootyypisesti. Vuodesta 2004 ohjelma on mahdollistanut n. 90 kurssia eri puolilla Suomea. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko.) Mielenkiintoinen on myös Suomen ortodoksisen kirkkomuseon ja monikulttuurisen Kalevalan koulun yhteistyöprojektit, joihin osallistui useiden eri maiden nuoria useita uskontoja edustaen. Kaksi eri projektia toteutettiin (2007 ja 2008) Kirkkomuseon tiloissa nimikkeellä ”Kuva yhteisenä kielenä”.

JOHTOPÄÄTÖS: Uskonnonvapauslaki turvaa perustuslaissa säädetyn uskonnonvapauden. Sitä uudistettaessa perusopetuslain säädöksiä muutettiin niin, että tunnustuksellinen uskonnon opetus korvattiin oman uskonnon opetuksen käsitteellä. Uskonnon ja elämäntietämisen opetuksen tavoitteena on eri katsomusten ymmärtäminen, kunnioitus ja vuoropuhelu. OPH on etenkin Unesco-koulujen kautta tukenut hankkeita, joissa katsomusten välinen dialogi on ollut keskeisenä teemana. Unesco-koulujen roolia tulisi entisestään vahvistaa ja pohtia keinoja niiden vaikuttavuuden lisäämiseksi kouluverkon ulkopuolelle. Myös kirkot ja seurakunnat vastaavat uskonnonopetuksen ohella osaltaan globaalikasvatuksen toteuttamisesta valtakunnallisesti ja paikallisesti. MOD-koulutusohjelman hyödyntämiseen tulisi kiinnittää huomiota.

Toimenpide: Materiaalipankki

- o Kootaan opetussuunnitelmien, oppimateriaalien ja opetusmetodin kansainvälisyyskasvatuspankki esimerkikisi OPH:n [www-sivuille](http://www.sivuille).

Toteuttamisvastuu: OPH

HAVAINNOT: KVK 2010 -ohjelman toimenpiteistä materiaalipankki on toteutunut erittäin tehokkaasti. OPH:n verkkosivuston uudistuksen yhteydessä www.edu.fi -verkkopalveluun luotiin neljä laajaa kansainvälisyyskasvatuksen aineistoa sisältävä alalehti www.edu.fi/teemat/globaalikasvatus, joiden tekoon OPH on keskeisesti osallistunut. Lisäksi sivus-

¹⁴ <http://evl.fi/mod.nsf/sp?Open&cid=ContentFF9B7>

tolle on kerätty linkkejä muiden toimijoiden kansainvälisyyskasvatuksen verkostoihin tai aineistopankkeihin. Materiaalia löytyy kootusti myös mm. Kepa ry:n ylläpitämältä www.gloaalikasvatus.fi -sivustolta, Unesco-kouluverkon sivuilta, Allianssi ry:n sivuilta www.alli.fi, Educodes Oy:n ylläpitämänä sivuilta www.gloaalivastuu.fi, sekä Maailmankoulun sivuilta www.maailmankoulu.fi. Lisäksi eri kansalaisjärjestöillä on omat sivustonsa ja UM:n Viestintäyksikön ylläpitämä www.global.finland.fi -sivusto ja *Kehitys*-lehti ovat erinomaisia tiedon lähteitä ja usein opettajien hyödyntämiä. UM on lisäksi julkaissut ja rahoittanut oppimateriaalin tuottamista eri-ikäisten kehityskasvatukseen ja myös kansainvälisyyskasvattajille suunnatun opaskirjan *Globaaliin vastuuseen kasvaminen – Näkökulmia maailman hahmottamisen pedagogiikkaan* (toim. Jari Kivistö, 2008).

Useat tutkimukset (Lappalainen 1992, Salakka 2010) ovat osoittaneet, että opettajat ovat toiminnassaan erittäin oppikirjasidonnaisia siitä huolimatta, että materiaalia nykyisin löytyy hyvin monesta lähteestä ja opettajilla on suuri vapaus valita käyttämänsä aineisto. Perusteluna varsinkin alempien luokkien opettajat esittävät sen, että monien oppiaineiden keskellä aikaa ei ole etsiä jokaiseen uutta materiaalia; oppikirja on hyvä pohja, josta voi muokata oman tulkintansa. Oppikirjoja on perinteisiä koulun oppiaineita varten, mutta ei juuri aihekokonaisuuksiin. Kansainvälisyyskasvatuksen osin keskeinen haaste onkin saada olemassa oleva materiaali kouluttajien käyttöön. Yksi mahdollisuus olisi myös systemaattisen ja kokonaisvaltaisen oppikirjan (kirjasarjan) laatiminen kansainvälisyyskasvatuksen tarpeisiin.

JOHTOPÄÄTÖS: Materiaalipankkia koskeva toimenpide on toteutunut erinomaisesti. Globaalikasvatuksen materiaaleja on runsaasti – nyt on mietittävä keinoja niiden saamiseksi opettajien ja kouluttajien käyttöön. Myös materiaalin laadunvarmistus on tärkeää.

Toimenpide: Toteutussuunnitelmat ja vastuuhenkilö

- o *Koulutuksen järjestäjiä, kouluja ja oppilaitoksia kannustetaan laatimaan kansainvälistymisen ja kansainvälisyyskasvatuksen strategisia toteutussuunnitelmia. Strategiatyö huomioidaan kansainvälistymiseen suunnattujen valtionapujen myöntöperusteissa*
- o *Kouluihin ja oppilaitoksiin nimetään kansainvälisyyskasvatuksen koordinointiin vastuuhenkilö.*

Toteuttamisvastuu: opetuksen ja koulutuksen järjestäjät, koulut ja oppilaitokset, OPH

HAVAINNOT: Educodes Oy:n globaalikasvatushanketta koskevan loppuraportin (2010) mukaan paikallisten ja koulukohtaisten kansainvälisyyskasvatuksen toteutussuunnitelmien laatiminen on ollut yksi koulutuksen teemoista, esimerkiksi Turussa, Porvoossa ja Ivalossa näitä on ryhdytty innokkaasti laatimaan. Lukuisten teemakokonaisuuksien yhdistäminen mielekkäiksi kokonaisuuksiksi ja tehokkaiksi suunnitelmiksi ei tosin ole ollut helppoa. Strateginen työ vaatii myös usean henkilön pitkäaikaisen sitoutumisen ja johdon tuen. Toisaalta tällainen työskentely on vaikuttanut kouluyhteisöjen prosesseihin ja kansainvälisyyskasvatuksen niveltymiseen kunnan ja koulun toimintakulttuuriin. Kokemus vahvistaa myös, että on hyvin olennaista, miten kansainvälisyyskasvatuksen teemat tulevat esille opetussuunnitelman perusteissa, oppikirjoissa ja opettajien koulutuksessa.

Kansainvälisyyskasvatukseen liittyviä ohjelmia useammin kunnilla, kouluilla ja muilla oppilaitoksilla sekä enenevässä määrin korkeakouluilla on kansainvälistymisen strategioita. Tätä strategiatyötä ei ole suoraan huomioitu valtionapujen myöntöperusteissa. Kuntatason ja kouluissa on vaihtelevasti nimetty kansainvälisyyskasvatuksen vastuuhenkilöitä ja

usein he vastaavat kansainvälistymisestä. Kuten jo aiemmin todettiin, olisi tärkeää selventää, miten kansainvälisyyskasvatus niveltyy kansainväliseen toimintaan ja kansainvälistymiseen ja mikä on näiden käsitteiden suhde. Toisaalta vastuuhenkilön nimeäminen on tavallisesti väliaikainen ratkaisu, jolla pyritään valtavirtaistamaan jokin tietty asia organisaation toimintoihin ja lisäämään organisaation yleistä tietoisuutta. Onnistuessaan valtavirtaistaminen johtaa muutoksiin toimintakulttuurissa.

Gloaalikasvatus, kestävän kehityksen edistäminen ja aktiivinen kansalaisuus ovat OPH:n lausunnon mukaan suosituimpia teemoja niissä perusopetuksen ja lukiokoulutuksen kehittämishankkeissa, joita OPH edistää kansainvälisen toiminnan valtionavuin (800 000 euroa vuonna 2010). Teema on valikoitunut yhdeksi kolmesta kehittämisen painopistealueesta, joita OPH tukee vuosina 2010 ja 2011. Tarkoituksena on koota erillishankkeita yhteen vaikuttavuuden lisäämiseksi.

JOHTOPÄÄTÖS: Gloaalikasvatuksen toteutus suunnitelmia on tehty muutamissa kunnissa sekä kouluissa, mutta ei systemaattisesti. Kehittämisprosessit onnistuvat parhaiten, jos niihin on johdon tuki ja jos niissä on mukana useita koulun henkilökunnasta. Gloaalikasvatuksen vastuuhenkilöitä on muutamissa kouluissa, mutta tavallisempaa on, että paikallishallinnossa ja kouluissa on kansainvälistymisestä vastaavia henkilöitä. Gloaalikasvatus on suosituimpia teemoja OPH:n valtionavuin tukemissa perus- ja lukio-opetuksen kehittämishankkeissa.

Toimenpide: Monikielisyys

- o *Kielten opetusta monipuolistetaan, edistetään ja kehitetään*

Toteuttamisvastuu: OKM

HAVAINNOT: KVK 2010 -ohjelmassa korostetaan kielten opetuksen tärkeyttä ja kielen, kulttuurin ja identiteetin kiinteää yhteyttä toisiinsa sekä varhaisen kielen opetuksen merkitystä ja monikielisyyttä kansainvälistymisessä, syrjäytymisen ehkäisemisessä ja työllistymisessä. Kielten opiskelun merkitys on suomalaisessa koulujärjestelmässä ollut keskeinen jo senkin vuoksi, että suomen kielen käyttöalue on pieni. EU kannustaa myös kansalaisiaan kielen opiskeluun kolmen kielen politiikallaan: äidinkieli ja kaksi muuta kieltä.

Kielten merkitys nousee tärkeäksi myös KESUssa (2008), jossa tavoitteena on koulujen ja oppilaitosten kielivalikoiman ja kieliopintojen jatkumon toteutumisen selvittäminen, koulujen kieliohjelmien monipuolistaminen ja kielten opetuksen laadun kehittäminen. Harvinaisten vieraiden kielten kiinnostavuutta pyritään lisäämään koulun kerhotoiminnan kautta sekä kehittämällä koulujen, kulttuurikeskusten ja järjestöjen välistä yhteistyötä. Tavoitteeksi asetetaan kielikasvatuksen suurempi integroiminen sisältöopintoihin ja monipuolisten kielipolkujen huomioiminen korkeakouluvalinnoissa.

Myös *Perusopetus 2020 – yleiset valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako* (2010) korostaa monipuolisen kielitaidon merkitystä: *Työryhmä korostaa, että kielellinen kompetenssi (laaja-alainen lukutaito, kyky tulkita erilaisia symboleja, itsensä ilmaiseminen suullisesti ja kirjallisesti sekä kyky kielelliseen vuorovaikutukseen) on tulevaisuuden yhteiskunnan keskeinen perustaito, jota tulee harjaannuttaa tavoitteellisesti kaikissa oppiainekokonaisuuksissa ja oppiaineissa. Tärkeänä tavoitteena pidetään kielten opiskelun aikaistamista ja monipuolistamista sekä kansalliskielten osaamisen turvaamista.*

Opetusministeri Henna Virkkunen on esittänyt, että seuraavan hallitusohjelman yhteydessä päätettäisiin kansallisen kielistrategian laadinnasta. Tässä työssä hyödynnettäisiin

kevällä 2009 julkaistua suomen kielen kielipoliittista toimintaohjelmaa, käynnistyvää ruotsin kielen kehittämisohjelmaa sekä vähemmistökielten ohjelmia: vuonna 2009 ilmestyneitä romanikielen kielipoliittista ohjelmaa ja Suomen viittomakielten kielipoliittista ohjelmaa sekä käynnissä olevaa saamen kielen elvytysohjelmaa. Kielistrategiassa tulisi myös asettaa toimenpiteet vieraiden kielten opiskelun lisäämiseksi.

JOHTOPÄÄTÖS: Kielen opetuksen monipuolistaminen ja edistäminen on näkyvästi esillä koulutuspoliittisissa linjauksissa.

Toimenpide: Uussuomalaisuus

- o *Yleistä koulutusjärjestelmää kehitetään sellaiseksi, että se ottaa huomioon maahanmuuttajien erityistarpeet sekä maahanmuuttajaopetuksen opettajatarpeet*
- o *Hyödynnetään opetuksen henkilökohtaistamista kaikilla koulutustasoilla*
- o *Kotoutumisessa korostetaan suomen tai ruotsin kielen riittävää hallintaa oman äidinkielen rinnalla.*
- o *Luku- ja kirjoitustaidottomiin kiinnitetään erityistä huomiota.*

Toteuttamisvastuu: OKM, OPH

HAVAINNOT: KVK 2010 -ohjelma kiinnittää runsaasti huomiota paitsi kielitaitojen monipuolisuuteen, myös uussuomalaisten asemaan ja kielitaitoon. Tähän kysymykseen on näkyvästi puututtu paitsi OKM:n poliittisissa linjauksissa, myös muiden ministeriöiden ja poikkihallinnollisissa asiakirjoissa. KESUssa (2008) tarkastellaan maahanmuuttajien koulutuksellisia erityistarpeita eri kouluasteilla ja esitetään kaksi yleistä toimenpidettä: maahanmuuttajien työllistymistä edistävän toimenpideohjelman laatiminen ja monikulttuurisuustaitojen opetuksen syventäminen. *Opetus- ja kulttuuriministeriön strategian 2020* (2010) mukaan kansainvälinen liikkuvuus ja monikulttuurisuus vahvistavat ja rikastavat osaamista Suomessa.

Opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset (2009) asettavat maahanmuuttajien koulutuksen tavoitteeksi antaa valmiuksia toimia tasavertaisina jäseninä suomalaisessa yhteiskunnassa sekä ylläpitää omaa äidinkieltä (Opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset 2009, 14). Linjaukset sisältävät runsaasti eri kouluasteita käsitteleviä toimenpiteitä, joilla pyritään edistämään maahanmuuttajien äidinkielen ja suomen/ruotsin kielen taitoja, opiskelun tukitoimia, ammattikouluun ja korkeakoulutukseen pääsyä ja työllistymistä, hankitun osaamisen tunnustamista sekä maahanmuuttajaopettajien kelpoisuuskoulutusta. Myös monikulttuurisuustaitojen kehittämistä painotetaan kaikissa koulumuodoissa. Erityishuomiota kiinnitetään luku- ja kirjoitustaidottomiin maahanmuuttajiin.

Maahanmuuttopolitiikan peruslinjauksiin Suomessa kuuluu, että maahanmuuttajat voivat ylläpitää omaa äidinkieltään ja kulttuuriaan, toisaalta kotoutumisen ja työllistymisen kannalta on olennaista oppia suomen tai ruotsin kieli. Oppivelvollisuusikäisille voidaan antaa perusopetukseen valmistavaa opetusta, jonka tuntimäärä kaksinkertaistettiin vuoden 2009 alussa. Perusopetukseen valmistava opetus ei kuitenkaan ole subjektiivinen oikeus vaan sen järjestämisestä vastaa opetuksen järjestäjä. Siihen on kuitenkin mahdollisuus saada erillistä valtionavustusta.

Maahanmuuttajaoppilaille, joiden suomen tai ruotsin kielen taito ei ole äidinkielen tasoinen, opetetaan suomi/ruotsi äidinkielenä -oppimäärän sijasta suomea tai ruotsia toisena kielenä. Opetus voidaan järjestää osana koulun opetusta tai erillisten resurssien turvin. Perusopetuksen suomi/ruotsi -toisena kielenä opetukseen ja tukiopetukseen osallistuneiden

määrä oli keväällä 2007 noin 5 100 oppilasta ja toimintaan oli suunnattu erillistä rahoitusta 3,14 milj. euroa. Oma äidinkieltä on keväällä 2007 opiskellut noin 11 200 henkilöä ja erillisavustusta on suunnattu siihen noin 2,31 milj. euroa. Rahoitusta on suunnattu myös maahanmuuttajataustaisten opettajien ja kasvattajien täydennyskoulutukseen (esim. vuonna 2009 milj. euroa *SPECIMA*-mallia soveltavaan täydennyskoulutukseen). Opetusministeriön maahanmuuttopoliittisissa linjauksissa (2009, 16–18) esitetään, että suomi ja ruotsi -toisena kielenä opetuksesta säädettäisiin lailla siten, että kaikki ne maahanmuuttajaoppilaat, jotka tarvitsevat erillistä suomi/ruotsi -toisena kielenä opetusta, saisivat siihen mahdollisuuden. Erityisenä haasteena on turvata alueellinen yhdenvertaisuus ja etsiä keinot sen takaamiseksi.

OPH listaa lausunnossaan OKM:n kanssa tehdyn tulossopimuksen mukaisia toimintoja liittyen esimerkiksi luku- ja kirjoitustaidottomien aikuisten maahanmuuttajien koulutukseen, aikuisten maahanmuuttajien kotoutuskoulutukseen ja maahanmuuttajien ammatilliseen koulutukseen. Lisäksi on uusittu perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma ja laadittu perusopetuksen alkuvaiheen opetussuunnitelman perusteet.

OPH:lla on myös yhä käynnissä laajamittainen, vuonna 2007 aloitettu projekti *Kouluyhteisöjen monikulttuurisuustaitojen kehittämisohjelma yleissivistävässä koulutuksessa*, jonka tarkoituksena on tukea kansallisissa opetussuunnitelman perusteissa kuvatun arvopohjan toteutumista, kouluyhteisön monikulttuurisuustaitojen kehittämistä ja niiden vakiinnuttamista. Kehittämisohjelmassa on ollut mukana 52 kuntaa, jotka ovat saaneet erillistä valtionavustusta kehittämistoimintaa varten yhteensä 3,3 milj. euroa. Tavoitteen toteuttamiseksi paikallishallinnon tasolla on laadittu monikulttuurisuustaitojen kehittämissuunnitelmia, joiden toimenpiteitä on vakiinnutettu osaksi koulun arkea. Kehittämistoiminta on sisältänyt sekä maahanmuuttajiin että valtaväestöön liittyviä toimenpiteitä. Painopisteitä ovat mm. maahanmuuttajien opetuksen järjestäminen paikallisesti, oppilaan ja hänen vanhempiensa vastaanotto kouluun, suvaitsevaisuuden ja hyvien etnisten suhteiden edistäminen sekä monikulttuurinen kodin ja koulun välinen yhteistyö. Kuntien opetushallinnon ja koulujen opetushenkilökunnalle on järjestetty täydennyskoulutusta kehittämistoiminnan tueksi. Projektin kokemuksia ja tuloksia on raportoitu mm. Pirjo Immonen-Oikkosen ja Anne Leinon julkaisussa *Monikulttuurinen kouluyhteisö* (Opetushallituksen oppaat ja käsikirjat 2010:8). Tämän laajan ja pitkäaikaisen projektin lisäksi OPH:n ja OKM:n välinen tulossopimus sisältää myös muita erityisiä toimenpiteitä maahanmuuttajien opetuksen ja koulutuksen kehittämiseksi.

JOHTOPÄÄTÖS: Uussuomalaisten/ maahanmuuttajien kieli- ja koulutuskysymykset ovat selkeästi esillä koulutuspoliittisissa asiakirjoissa – sekä tarvittavien erityistoimenpiteiden, että enenevässä määrin myös maahanmuuton mukanaan tuoman rikkauden ja kaksisuuntaisen integraation näkökulmasta. Valtaväestön monikulttuurisuustaitoihin on kiinnitetty enenevässä määrin huomiota. Alueellisen yhdenvertaisuuden turvaaminen on eräs keskeisistä haasteista.

Toimenpide: Opettajankoulutus

- o *Opettajankoulutukseen kuuluvia monikulttuurisuussisältöjä kehitetään laaja-alaisemmiksi, aluksi pilottikokeiluna*
- o *Kansainvälisyyskasvatus otetaan yhdeksi tärkeäksi teema-alueeksi opettajien täydennyskoulutuksessa ja myös laajemmin koko opetustoimen henkilöstökoulutuksessa*

Toteuttamisvastuu: Yliopistot, OPH, lääninhallitukset, täydennyskoulutuksen järjestäjät

HAVAINNOT: Arviointiin vastanneet katsoivat opettajankoulutuksen keskeisimmäksi edellytykseksi kansainvälisyyskasvatuksen onnistumiselle. Tuotiin esille, ettei täydennyskoulutus ole tavoittanut läheskään kaikkia ja kansainvälisyyskasvatuskoulutukseen tulevat vuodesta toiseen samat asialle vihkiytyneet opettajat. Uusia opettajia tuntuu olevan vaikea saada mukaan, ja yksittäisten opettajien toteuttamana kansainvälisyyskasvatus ei välttämättä vaikuta koulun toimintakulttuuriin. Opettajankoulutuslaitoksissa opettajiksi opiskelevat ovat myös hyvin eriarvoisessa asemassa; kansainvälisyyskasvatuksen asema ja henkilökunnan valmiudet vaihtelevat opettajankoulutuslaitoksesta toiseen. Jotta kansainvälisyyskasvatus saataisiin integroitua opetettavien aineiden sisältöihin, opettajankouluttajien pitäisi sisäistää sen tavoitteet.

Tutkimus, opettajien perus- ja täydennyskoulutus, oppimateriaalien kehittäminen yhdessä mm. järjestöjen kanssa, oppimistulosten arviointi ja kaikkea tätä koskeva kansainvälinen yhteistyö luovat perustaa kansainvälisyyskasvatuksen onnistuneelle toteutukselle. (OPH)

Erityisen tarpeellista näkökulmien esille tuominen on opetuksen ja kasvatuksen avainaloilla opettajankoulutuksessa ja kasvatustieteissä. Tulevat opettajat ja kasvatustieteen ammattilaiset tarvitsevat monipuolista tietoa maailmasta sekä käytännön työkaluja globaaliasioiden käsittelyyn. (Kepa ry)

Opettajankoulutuksessa globaalikasvatuksen, yhdenvertaisuuden ja monikulttuurisuuteen liittyvien kysymysten pitäisi olla kaikissa yliopistoissa keskeisellä sijalla. (Allianssi ry)

Globaalikasvatusta tukevaa opettajankoulutusta tuettava, mutta voimia myös kansainväliin maisteriohjelmiin, jotta kv-opiskelijoita tulee myös Suomeen. (Oulun yliopisto)

Kokemuksemme mukaan nykyisen kaltaista läpileikkaavaa aihekokonaisuutta on ollut opettajien näkökulmasta haasteellista integroida ainekohtaiseen opetukseen --- Opettajankoulutuksen suhteen haasteena on hyvin vaihteleva kv:n asema ja painoarvo eri yliopistojen välillä. (Plan Suomi Säätiö)

Alueelliset erot kansainvälisyyskasvatuksen toteuttamisessa ovat suuria. -- Käytännössä koulujen kansainvälisyyskasvatus saattaa olla yhden tai muutaman innokkaan ja aktiivisen opettajan varassa (Suomen YK-liitto).

Kansainvälisyyskasvatuksessa käytänteet ovat kirjavia, ja kouluissa siihen liittyvien teemojen käsittely riippuu usein opettajan omasta kiinnostuksesta ja viitseliäisyydestä -- onnistumisen edellytyksiin kuuluukin, että toteuttajalla itsellään on vahva käsitys siitä, mitä kansainvälisyyskasvatus tarkoittaa. SOOL on sitä mieltä, että jotta tämä toteutuisi, tulisi opettajankoulutuksessa tarjota jatkossa enemmän kansainvälisyyskasvatuksen ja monikulttuurisuuden sisältöjä. Tämä tietenkin edellyttää opettajankoulutuksen rahoituksen kehittämistä. (SOOL ry)

Opettajien koulutuksessa tulee kiinnittää huomiota siihen, että koulutukseen sisältyy riittävästi tietoa ihmisoikeuksiin ja syrjintään liittyvistä asioista. (Vähemmistövaltuutettu)

Opettajien täydennyskoulutus kansainvälisyyskasvatuksen alueella vaikuttaa arviointiaineiston pohjalta hieman lisääntyneen, joskin suuri osa siitä on keskittynyt monikulttuurisuuskasvatukseen. Koulutustarjonnan suuri valinnaisuus tekee myös mahdolliseksi sen, ettei osan opettajista tarvitse tietää kansainvälisyyskasvatuksesta lainkaan. Kansainvälisyyskasvatus mielletään usein erilliseksi ja ”ylimääräiseksi” alueeksi eikä opetettaviin aineisiin ja koko toimintakulttuuriin integroitavaksi. Educodes Oy:n raportin (2010) mukaan uudet toimijat ovat innostuneet asiasta etenkin pidempiaikaisten paikallistason tai koulukohtaisten hankkeiden tuloksena. Johdon tuella on ollut kannustava vaikutus. Hankkeet ovat keskittyneet esimerkiksi paikallistason tai koulukohtaisten opetussuunnitelmien tai kansainvälisyyskasvatuksen toimintasuunnitelmien laatimiseen.

Opettajan kompetenssien kehittymistä ja tulevaisuuden tarpeita tarkasteltaessa globalisaatio ja monikulttuurisuuden kohtaaminen on usein tuotu esiin haasteina. Esimerkiksi

Opettajankoulutus 2020 -raportissa (Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:44) työryhmä esittää, että *kaikille opettajille tarvitaan nykyistä enemmän monikulttuurisuuden kohtaamiseen liittyviä opintoja ja maahanmuuttajataustaisten opettajien koulutukseen lisätään koulutuspaikkoja sekä vahvistetaan suomen ja ruotsin kielen taitoja.*

Tavoitteiden, sisältöjen ja taitojen osin tulisi pohtia, mitä merkitsee, että koulutamme nuoria nopeasti muuttuvaan maailmaan, joka tulee olemaan hyvin erilainen heidän saavuttaessa aikuisuuden ja ryhtyessä perustamaan omia perheitä.

Suurin yksittäinen opettajien täydennyskoulutukseen liittyvä hanke on ollut UM:n toimeksiantona sekä OPH:n ja Opetusalan koulutuskeskus OPEKOn (vuodesta 2010 Educare Oy) sopimuksella vuosina 2007–2009 toteutettu globaalikasvatushanke, jonka tavoitteena oli *lisätä koulumaailman tietoisuutta globaaleista kehityskysymyksistä ja kehityspolitiikasta sekä tarjota välineitä kansainvälisyyskasvatukseen toteutukseen kouluissa ja oppilaitoksissa - hallinnonalojen keskinäistä yhteistyötä lujittaen.* Hanke toteutui järjestämällä opettajien, rehtoreiden ja opettajaksi opiskelevien täydennyskoulutusta (yli 2300 osanottajaa), jakamalla tietoa (erityisesti järjestöjen) kansainvälisyyskasvatushankkeista ja -materiaaleista sekä luomalla ja vahvistamalla verkostoja. Hanke tuotti myös laajat verkkosivut www.gloaalivastuu.fi. Lyhytkestoisten koulutusten ja kesäpäivien lisäksi hankkeessa kokeiltiin myös pitkäkestoisempaa koulutusta ja opetus suunnitelmallisuuden tukemista. Näistä saadut tulokset on koottu raporttiin *Gloaalikasvatushanke koulujen ja oppilaitosten kehitystietoisuuden edistämiseksi 2007–2009* (2010) ja ne antavat monia vihjeitä täydennyskoulutuksen onnistumisen ehdoista ylipäänsä. Projektin yhteydessä suoritettu arviointikysely tuotti mielenkiintoista tietoa paitsi projektin vaikuttavuudesta myös kansainvälisyyskasvatuksen tilasta Suomessa.

Pääministeri Vanhasen II hallituksen ohjelma (2007) velvoittaa koulutuksen järjestäjät huolehtimaan siitä, että henkilöstö saa säännöllisesti ammatillista täydennyskoulutusta. Samoin KESU (2007, 68–69) linjaa monella tavalla opettajankoulutusta. KESU painottaa täydennyskoulutuksen suunnitelmallisuutta ja alueellista täydennyskoulutusyhteistyötä. Valtakunnallisten kehittämistoimien koordinoimiseksi perustettiin KESUn esityksen mukaisesti Opetustoimen henkilöstökoulutuksen neuvottelukunta. Useat työryhmät ovat myös selvittäneet opettajien täydennyskoulutustarpeita ja koulutusmahdollisuuksia (esim. *Valtion rahoittaman opetustoimen henkilöstökoulutuksen kehittäminen*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:45).

Opetustoimen henkilöstökoulutuksen neuvottelukunta toteaa lausunnossaan, että valtion rahoittamassa henkilöstökoulutuksessa kansainvälisyyskasvatuksella on tärkeä rooli ja tähän on valtion toimesta viime vuosina paneuduttu esimerkiksi OKM:n vuosittain myöntämien *SPECIMA*-avustusten (2 milj. euroa vuonna 2010) turvin, joissa tavoitteena on lisätä maahanmuuttajien opetus- ja ohjaustyössä tarvittavaa kelpoisuutta. Mahdollisuuksia alan kehittämiseen tarjoaa myös uusi opetustoimen henkilöstön ammatillisen osaamisen kehittämiseen tarkoitettu *Osaava*-ohjelma, jolla tuetaan opetus- tai sivistystoimen johdon sekä oppilaitosten johdon osallistumista kansainvälisiin seminaareihin ja konferensseihin. Opetustoimen henkilöstökoulutuksen neuvottelukunta painottaa vuosina 2009–2011 mm. interkulttuurista pedagogiikkaa, inklusiivista opetusta ja kestävä kehityksen edistämistä sekä toteaa, että etenkin pääkaupunkiseudulla tulee olemaan suuri tarve keskittyä maahanmuuttajataustaisten, eri-ikäisten henkilöiden opetukseen liittyviin taitoihin. Kansainvälisyyskasvatuksen tarpeet kattavat sen sijaan koko Suomen.

Useat korkeakouluja edustavat mainitsevat täydennyskoulutuksen yhteydessä HERAn (*Helsinki Education and Research Area*)¹⁵, Helsingin metropolialueen seitsemän yliopiston ja

15 <http://www.hera.fi>

kahdeksan ammattikorkeakoulun konsortion, jonka tavoitteena on kehittää korkeakoulujen kansainvälistä toimintaa sekä kansainvälisille opiskelijoille ja henkilöstölle suunnattuja palveluja. Konsortio pyrkii parantamaan maahanmuuttajien mahdollisuuksia opiskella Suomessa ja lisäämään heidän tietoisuuttaan metropolialueen korkeakoulujen tarjoamista mahdollisuuksista. Osana toimintaansa HERA on tuottanut korkeakoulujen henkilöstölle kulttuurienvälisen osaamisen koulutusta, joka on vuosina 2007–2010 rahoitettu OKM:n hankerahoituksella ja korkeakoulujen omavastuulla. Rahoituksen loputtua HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulu on lupautunut jatkamaan hankkeen koordinoitua vuoden 2011 alusta lähtien, jolloin koulutuksesta tuli maksullista.

Mielenkiintoinen kokeilu kansainvälisyyskasvatuksen alueella on myös UM:n ja OKM:n tukema *Maailmankoulu*¹⁶, opettajien ja kasvattajien kansainvälisyyskasvatuksen tukipalvelu Oulussa, Turussa ja Helsingissä. Maailmankouluhankkeen käynnisti Kasvattajat Rauhan Puolesta ry (Krapu) Oulussa vuonna 2006. Vuonna 2010 toiminta laajeni Turkuun ja Helsinkiin ja siitä lähtien hankkeesta on vastannut Rauhankasvatusinstituutti ry. Maailmankoulun tavoitteena on kehittää erilaisia tapoja tuoda hyviksi havaittuja ja kokeiltuja kansainvälisyyskasvatusmateriaaleja koulumaailmaan, jotta esimerkiksi järjestöjen kehittämä monipuolinen aineisto löytäisi tarkoitustaan vastaavaa käyttöä kasvattajien parissa. Maailmankoulun avoimissa kirjastoissa on laajat kansainvälisyyskasvatuksen materiaali-koelmat. Lainattaviin aineistoihin kuuluu mm. kouluyhteistyössä taideteoksiksi muutetut matkalaukut, joihin on pakattu valmiita tuntisuunnitelmia ja opetuspaketteja kansainvälisyyskasvatuksen teemoista. Lisäksi Maailmankoulu pitää luetteloa Oulun ja Turun alueen mahdollisista kouluvierailijoista ja siten helpottaa opettajien työskentelyä. Maailmankoulun henkilökunta työskentelee Turussa ja Oulussa opetustoimen tukipalveluiden tiloissa, mikä tekee mahdolliseksi tiiviin ja luontevan yhteistyön paikallistason opetustoimen ja yliopistojen opettajankoulutuksen kanssa. Maailmankoulu on erinomainen esimerkki siitä, miten kansainvälisyyskasvatus on tullut lähelle opettajia ja osaksi paikallisia opetustoimen rakenteita ja voi siten luontevasti ottaa osaa kunnan koulutuspäiviin, tiedotukseen ja palveluihin.

JOHTOPÄÄTÖS: Opettajien perus- ja täydennyskoulutusta pidetään keskeisimpänä tekijänä globaalikasvatuksen vaikuttavuuden ja kattavuuden lisäämiseksi. Opettajien peruskoulutuksen ongelmana on, että globaalikasvatuksen asema vaihtelee yliopistosta toiseen. Tämän muuttamiseksi opettajankouluttajien koulutus on ratkaisevassa asemassa. Opettajien täydennyskoulutukseen on valtakunnallisesti kiinnitetty huomiota ja resursseja on lisätty. Globaalikasvatuksen osa-alueista täydennyskoulutuksessa on painottunut monikulttuurisuuskasvatus. Haasteena on saada koulutukseen uusia globaalikasvatuksesta kiinnostuneita opettajia ja lisätä pitkäkestoisia, kouluyhteisöt käsittäviä koulutusprosesseja. Alueellinen tasa-arvo, johtohenkilöstön koulutus ja globaalikasvatuksen integroiminen paikallistason opetustoimen rakenteisiin ovat vaikuttavuuden kannalta tärkeitä.

Kansainväliste liikkuvuus- ja yhteistyöohjelmat

Kansainvälisten liikkuvuus- ja yhteistyöohjelmien roolia ei mainita KVK 2010 -ohjelmassa, mutta niiden merkitys tulee esille aineistosta. Kuten edellä todettiin, CIMOn toimintaa pidetään erittäin tärkeänä kansainvälisten kokemusten mahdollistajana. CIMO¹⁷ toimii OKM:n alaisena itsenäisenä virastona tehtävänäään koordinoita ja toteuttaa liikkuvuus- ja

¹⁶ <http://www.maailmankoulu.fi>

¹⁷ <http://www.cimo.fi>

yhteistyöohjelmia. OPH ja CIMO laativat myös vuonna 2008 OKM:n rahoituksella erityisesti paikallishallinnon opetustoimeen ja oppilaitosten johtajille suunnatun *Kansainvälisyys juhlapuheista koulun arkeen* -oppaan, jonka tavoitteena on kannustaa koulutuksen kansainvälistymiseen. Oppaassa annetaan esimerkkejä hankkeista, verkostoista ja ohjelmista. Kansainvälisyyttä on siinä avattu paitsi elinkeinoelämän kehittymisen ja kunnan tai alueen kansainvälistymisen, vahvasti myös lisääntyvän maahanmuuttajuuden ja sen myötä monikulttuurisuustaitojen lisääntyvän tarpeen näkökulmasta. OPH:n ja CIMOn yhteistyöllä on myös koostettu oppilaitoksille suuntautuva *Osaanko? Uskallanko? Tottakai!* -opas projekti-työhön ja hankerahoituksen hakemiseen.

JOHTOPÄÄTÖS: Kansainväliset liikkuvuus- ja yhteistyöohjelmat tarjoavat erinomaisen mahdollisuuden myös globaalikasvatuksen tavoitteiden toteuttamiseen. CIMOn moniin ohjelmiin ja niiden koordinointiin oltiin tyytyväisiä.

6.3 Tutkimus ja korkean asteen koulutus

Tavoite: ”Tuetaan kansainvälisyyskasvatuksen tutkimusta ja korkean asteen koulutusta.”

KVK 2010 -ohjelmassa todetaan, että kansainvälisyyskasvatukseen liittyvä tutkimus on Suomessa varsin vähäistä ja tutkimusta tarvitaan kansainvälisyyskasvatuksen alan suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin pohjaksi sekä opettajankoulutuksen, opetussuunnitelmien, koulutustoiminnan ja oppimateriaalien laadun kehittämiseksi. Ohjelmassa linjataan myös, että alueen tutkimuksen tulisi olla pitkäjänteistä, järjestelmällistä, monipuolista ja monitieteistä.

Vastuiden jako tavoitealueen toimenpiteissä ei ole täysin loogista, sillä OKM:n lisäksi myös yliopistoilla pitäisi olla vastuuta tutkimusyhteistyön rakentamisessa. Samoin hämmästyttää se, että toimenpiteissä tarkastellaan melkein yksinomaan tutkimusta eikä kaikkea muuta korkeakoulujen toimintaa, joista keskeinen on opetuksen sisällöt. Liikkuvuus-ohjelmassakin on keskitytty pelkästään North-South-South -ohjelmaan, mikä sinänsä on tärkeä, mutta koko CIMOn hallinnoimien liikkuvuus- ja yhteistyöohjelmien runsaus ja monipuolisuus jää huomioimatta. Mainitsematta jää myös Suomen Akatemian rooli, korkeakoulujen erityisohjelmien kehittämistyö, maisteriohjelmat, Unesco-oppituolit (*UNESCO Chair*) sekä erilliset tutkimuslaitokset ja instituutit (esimerkiksi Åbo Akademin Ihmisoikeusinstituutti, Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskus, Etnisten suhteiden ja nationalismin tutkimuskeskus CEREN, Siirtolaisinstituutti ja Väestöliitto).

Toimenpide: Tutkimushanke/ohjelma

- o Käynnistetään kansainvälisyyskasvatuksen tutkimushanke ja/tai ohjelma tavoitteena alueen käsitteellinen selkiyttäminen sekä kansainvälisyyskasvatuksen aseman vahvistaminen yliopisto-opinnoissa ja etenkin opettajankoulutuksessa
- o Käynnistetään myös alan monitieteinen tutkijakoulutus
- o Kansainvälisyyskasvatuksen periaatteet integroidaan kaikkien tieteenalojen huippututkimukseen

Toteuttamisvastuu: OKM ja yliopistot

HAVAINNOT: KVK 2010 -ohjelman mukaista tutkimusohjelmaa tai hanketta ei ole perustettu eikä myöskään alan tutkijakoulua. Ainoa selkeästi tälle alueelle suunnattu valtakunnallinen ohjelma on ollut Suomen Akatemian *Syrjäytyminen, eriarvoisuus ja etniset suhteet (SYREENI)* -ohjelma vuosina 2001–2003. Se oli siinäkin mielessä urauurtava ja tuloksekas, että se yhdisti eri tieteenalojen tutkijat ja synnytti myöhemmin ETMU-tutkijaverkon¹⁸ (Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura), joka toimii edelleen erittäin aktiivisesti ja toimittaa tieteellistä verkkojulkaisua *The Finnish Journal of Ethnicity and Migration*. ETMU järjestää vuosittain konferenssin, joka mm. syksyllä 2010 keräsi yhteen noin 450 alan tutkijaa ja toimijaa. Myös Suomen Akatemian *Sosiaalinen pääoma ja luottamusverkostot (SoCa)* -ohjelma (2004–2007) linkittyi kansainvälisyyskasvatukseen. Tutkijakouluhakemuksia on tehty kansainvälisyyskasvatuksesta, mutta ne eivät ole toistaiseksi tulleet hyväksytyksi. Muutamat yksittäisistä tutkimusprojekteista, joissa kansainvälisyyskasvatuksen näkökulmia on tutkittu, ovat saaneet Suomen Akatemian rahoitusta – joko kehitystutkimusrahoista tai yleisestä hausta. Vaikka alalla ei ole omaa tutkijakoulua, on esimerkiksi Suomen Akatemian rahoittamassa KASVA-tutkijakoulussa (Kasvatuksen, koulutuksen ja oppimisen valtakunnallinen tohtoriohjelma) ollut ja on tällä hetkelläkin useita tutkijoita, joiden tutkimus sijoittuu kansainvälisyyskasvatuksen alueelle.

Professuurien osin uranuurtaja oli Jyväskylän yliopistoon vuonna 2000 perustettu *UNESCO-Chair*, jonka opetus- ja tutkimusalaksi määriteltiin monikulttuurinen opetus. Varsinaisia kansainvälisyyskasvatuksen professuureja Suomessa on vain yksi. Se on ollut Oulun yliopistossa vuodesta 2006, ja KVK 2010 -ohjelma (silloin vielä ehdotus) oli yksi innoituksen lähde professuuria perustettaessa. Suomessa on kuitenkin myös kansainvälisyyskasvatuksen jollekin osa-alueelle liittyviä professuureja kuten koulutuspolitiikan ja monikulttuurisuuskasvatuksen, kieli- ja kulttuurikasvatuksen sekä rauhan- ja konfliktintutkimuksen professuurit Tampereen yliopistossa, kulttuurienvälisen viestinnän professuuri Jyväskylän yliopistossa ja kestävä kehityksen didaktiikan professuuri Helsingin yliopistossa. Lisäksi Tampereen yliopistossa on Unesco-oppituoli (*UNESCO Chair in Global E-Learning with applications to multiple domains*) ja Rovaniemen yliopistossa kansainvälisyyskasvatuksen lehtori, joka huolehtii alan opetuksesta ja ohjaa tutkimusta. Erittäin merkittävä on myös Helsingin yliopiston käyttäytymistieteellisen tiedekunnan saama 'tenure track' apulaisprofessuuri monikulttuurisuuskasvatukseen (kasvatustiede, erityisesti monikulttuurisuuskasvatus), jota ollaan parhaillaan täyttämässä.

Näin ollen tutkimusryhmiä, joissa tutkitaan jotain kansainvälisyyskasvatuksen osa-aluetta, on eri yliopistoissa, mutta yhteistyö on koordinoimatonta ja melko satunnaista. Tutkimusryhmissä on julkaistu runsaasti tutkimuksia ja opinnäytetöitä, joiden tieto pitäisi kerätä yhteen. Korkeakoulut ovat myös entistä enemmän tehostaneet tutkimuksensa painoalojen määrittämistä, joista löytyy kansainvälisyyskasvatukseenkin liittyviä kokonaisuuksia. Lisäksi *Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategian 2009–2015* (2009) tavoitteisiin sisältyy monikulttuurisen yhteiskunnan tukeminen ja globaali vastuu. Nähtäväksi jää, miten yliopistot painottavat näitä alueita omissa strategioissaan ja toiminnassaan.

JOHTOPÄÄTÖS: Tutkimusohjelmaa tai alan monitieteistä tutkijakoulutusta ei ole käynnistetty. Sen sijaan alan tutkimusta tehdään yksittäisissä tutkimusryhmissä ja tutkijakoulujen sisällä. Rahoitusta ei tälle alueelle ole ollut helppo saada. Tutkijaverkostoja on, mutta systemaattinen kansallinen tutkimusyhteistyö puuttuu. Olemassa oleva tutkimustieto pitäisi kerätä yhteen ja alan tutkijoiden yhteistyötä tiivistää.

¹⁸ <http://www.etmu.fi>

Toimenpide: Tutkimusyhteistyö

- o Kannustetaan yliopistoja/ korkeakouluja ottamaan huomioon opetuksessaan kansainvälisyyskasvatuksen sisällöt ja hakeutumaan tutkimusyhteistyöhön ulkomaisten korkeakoulujen kanssa
- o Kannustetaan lisäämään yhteistyötä erityisesti kehitysmaiden organisaatioiden ja korkeakoulujen kanssa
- o Tuetaan EU:n ulkopuolista vaihtoa laajentamalla CIMO:n North-South Higher Education Network Programme -rahoitusta
- o Huomioidaan kehityspoliittisen ohjelman linjaukset korkeakoulujen ja OKM:n välisissä tulossopimusneuvotteluissa

Toteuttamisvastuu: UM, OKM ja CIMO

HAVAINNOT: Tutkimusyhteistyöstä on edellä mainittu jo Suomen Akatemian projektit ja SYREENI -tutkimusohjelman pohjalta syntynyt ETMU-verkosto, jossa ovat aktiivisesti olleet mukana paitsi yksittäiset tutkijat ja tutkimusryhmät, myös tutkimuslaitokset ja instituutit. Merkittävä on myös UniPID-verkosto¹⁹ (*Finnish University Partnership for International Development*) – Jyväskylän yliopiston aloitteesta vuonna 2002 perustettu yhteistyöverkosto, jonka päätavoitteina on vahvistaa yliopistojen osallistumista globaaliin kehitystyöhön ja kehittää kestävään kehitykseen liittyvää opetusta. Verkosto järjestää virtuaaliopintoja kestävään kehitykseen liittyen ja aloitti syyskuussa 2009 ensimmäisen laajahkon opintokokonaisuutensa *Minor in Development Studies Programme* (25 op). Vuoden 2008 alusta UniPID on liittynyt Jyväskylän ja Turun yliopistojen kautta jäseneksi SANOORDiin (*Southern-African Nordic Centre*) ja on mukana EU:n 7. puiteohjelman CAAST-Net-projektissa (*Network for the Coordination and Advancement of Sub-Saharan Africa – EU Science and Technology Co-operation*).

Toinen merkittävä on BUP²⁰ (*Baltic University Programme Network*), korkeakoulujen verkosto, joka perustettiin jo 1991 ja johon kuuluu 225 yliopistoa ja muuta organisaatiota. Verkosto järjestää yhteistyönä kestäväan kehityksen kursseja ja tukee korkeakouluja niiden kehittäessä omia kurssejaan ja koulutusohjelmiaan. Suomessa verkostoa koordinoi Åbo Akademi, joka toimii OKM:n tukemana myös kansallisena korkeakoulujen kestäväa kehitystä edistävän koulutuksen resurssikeskuksena. Åbo Akademi tiedottaa alan seminaareista ja koulutuksista ja toimii niiden järjestäjänä. Osana *Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen* -projektia tuotettiin OKM:n rahoituksella yhdessä BUP-verkoston ja Uppsalan yliopiston kanssa multimediaesitys *An Agenda for Global Responsibility* käytettäväksi oppimateriaalina globaaln vastuun teemojen avaamiseksi.

Verkostojen osalta tärkeitä ovat myös alan kansainväliset julkaisut; alan suomalaiset tutkijat kuuluvat moniin toimituskuntiin ja tieteellisiin seuroihin myös kansainvälisyyskasvatuksen osin. Tällaisia julkaisuja ovat mm. *Intercultural Education*, *Journal of Research in International Education*, *International Journal of Development Education and Global Learning*, *Human Rights Research Journal*, *Journal of Peace Research* and *Journal of Sustainable Development*. Tutkijat ovat myös mukana käsikirjojen ja materiaalien kirjoittamisessa ja alan kansainvälisissä konferensseissa.

¹⁹ <http://www.jyu.fi/hallinto/unipid>

²⁰ <http://www.bup.fi>

Merkittävä tekijä tutkimuksen lisäksi on se, miten korkeakoulujen opetussisällöt ja koulutusohjelmat kehittyvät kansainvälisyyskasvatuksen huomioimisessa. Opettajankoulutuksen osalta uranuurtaja on Oulun yliopistossa vuonna 1994 aloitettu *Master of Education International Programme* (nykyisin *Intercultural teacher Education*), joka antaa luokanopettajan pätevyyden ja pyrkii monikulttuurisuustaitojen kehittämiseen sekä Suomessa että kansainväliseen yhteistyöhön. Tavoitteena on kehittää eettistä herkkyyttä, globaalia tiedostamista ja kulttuurienvälisiä kompetensseja. Myös Oulun kasvatustieteiden tiedekunnan syksyllä 2006 alkaneessa ohjelmassa *Master's Degree Programme in Education and Globalisation* kansainvälisyyskasvatus on keskeinen. Ohjelman tavoitteena on antaa valmiuksia koulutusjärjestelmien ja koulutuksen laadun kehittämiseen sekä vaikuttaa yhteiskunnalliseen kehitykseen ja sen johtamiseen monikulttuurisessa, globaalissa maailmassa.

Suomessa on syntynyt suhteellisen monta maisteriohjelmaa, jotka tavalla tai toisella liittyvät kansainvälisyyskasvatukseen. Jyväskylän yliopistossa on vuodesta 2005 toiminut kestävään kehitykseen painottunut maisteriohjelma *Master's Degree Programme in Development and International Cooperation*, josta on mahdollista valmistua yhteiskuntatieteiden, kasvatustieteiden ja filosofian maisteriksi. Itä-Suomen yliopistossa *Master's Degree Programme in Cultural Diversity* keskittyy kulttuurienvälisen vuorovaikutuksen tutkimiseen tavoitteenaan lisätä ymmärrystä kulttuurien ja maailmankatsomusten välisistä törmäyksistä ja vaikuttaa yhteiskunnan moniarvoistumiseen. Helsingissä on useita ohjelmia, mm. *Ethnic relations, cultural diversity and integration* ja *Democracy and global transformations*. Tampereen yliopisto on mukana EU:n Erasmus Mundus -ohjelmassa *European Master in Higher Education* (HEEM), jossa tarkoituksena on saada erityisesti kehittyvien maiden opiskelijoita opiskelemaan Euroopan yliopistojen verkostoon.

Nämä erityiset ohjelmat ovat tärkeitä alan osaamisen ja kokemuksen kehittämiseksi, mutta vieläkin tärkeämpää olisi, että kansainvälisyyskasvatuksen teemat näkyisivät korkeakoulujen koko toimintakulttuurissa. Tässä ilmeni aineiston pohjalta haasteita, vaikka korkeakoulut ovat selvästi tiedostaneet kansainvälistymisen tärkeyden. Kansainvälistymisen diskurssiin tulisi kaikessa muistaa liittää globaalin vastuun näkökulma; vaikka kansainvälistä kilpailukykyä kansallisesti haluttaisiin ylläpitää ja lisätä, täytyy sen tapahtua globaalit haasteet huomioiden. Mieluiten tutkimuksen tulisi pyrkiä vastaamaan näiden haasteiden ratkaisuun omalta osaltaan – osana kansainvälistä yhteisöä. KVK 2010 -ohjelman esitys kehityspoliittisten linjausten tai kansainvälisyyskasvatuksen huomioimisesta tulossopimusneuvotteluissa ei välttämättä ole suoraan toteutunut, mutta välillisesti se tulee huomioiduksi, jos *Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategian 2009–2015* tavoitteet kokonaisuudessaan ovat neuvottelujen pohjana.

Verkostoitumisen ja yhteistyön kohdalla on KVK 2010 -ohjelmassa mainittu erikseen North-South-South -ohjelma, joka kokoaa kehitysmaiden ja suomalaisten korkeakoulujen yhteistyöhankkeita korkeakoulujen kapasiteetin vahvistamiseksi. Pääpaino on opiskelija- ja opettajaliikkuvuudessa, mutta se voi sisältää myös verkostotapaamisia ja intensiivikursseja. North-South-South tukee osaltaan YK:n vuosituhatjulistuksen ja Suomen kehityspoliittisten tavoitteiden saavuttamista köyhyyden vähentämiseksi ja kestävän kehityksen edistämiseksi.

UM rahoittaa myös CIMO:n hallinnoimaa korkeakouluja koskevaa instrumenttia HEI ICI, jolla tuetaan suomalaisten ja kehittyvien maiden korkeakoulujen institutionaalista yhteistyötä ja pyritään vahvistamaan kehittyvien maiden korkeakoulujen hallinnollista ja pedagogista kapasiteettia sekä tukea kehittämisohjelmien laatimista. Projektien tulee perustua kehittyvien maiden tarveanalyysille sekä molemminpuolisen oppimisen ja tasavertaisen kumppanuuden periaatteille. HEI ICI:stä ei vielä ole kokemuksia, sillä keväällä 2009 myönnettiin tukia hankkeiden valmisteluun hankkeiden toteuttamiseen myönnettävistä tuista

päätetään keväällä 2011. HEI ICI on merkittävä avaus myös kansainvälisyyskasvatuksen näkökulmasta, ja on tärkeää seurata siitä saatuja kokemuksia. North-South-South on ollut toiminnassa vuodesta 2004 ja siitä on kahden arvioinnin perusteella saatu myönteisiä kokemuksia. CIMOn koordinoimien kansainvälisten liikkuvuus- ja yhteistyöohjelmien vaikutus olisi tärkeä tutkimuksen kohde myös kansainvälisyyskasvatuksen näkökulmasta, sillä monet korostivat niiden merkitystä maailmankuvan avartajina ja globaalin vastuun kehittäjinä.

JOHTOPÄÄTÖS: Globaalikasvatukseen linkittyviä kansallisia verkostoja on muutamia ja yksittäiset tutkijat kuuluvat moniin kansainvälisiin verkostoihin. Alaan liittyviä maisteriohjelmia on vaihtelevasti eri korkeakouluissa. Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015 tekee mahdolliseksi globaalikasvatuksen tavoitteiden huomioimisen myös tulossopimusneuvotteluissa. North-South-South -ohjelma toimii hyvin ja ohjelman rahoitus on kasvanut KVK 2010 -ohjelman kaudella. HEI ICI on uusi instrumentti, jonka kautta on mahdollista tukea myös globaalikasvatusta ja KVK 2010 -ohjelmassa esitettyjä toimenpiteitä.

Toimenpide: Arviointi ja kriteerit

- o *Kehitetään tutkimuksen avulla kansainvälisyyskasvatuksen arviointia selkiyttämällä keskeisiä käsitteitä ja laadun kriteereitä, joihin mittavälineiden pätevyys perustuu*
- o *Mittareiden kehittämisessä kartoitetaan kansainvälisiä mittaristoja (esimerkiksi IEA CIVIC) ja selvitetään niiden sopivuutta kansalliseen arviointitoimintaan*
- o *Mittareiden pätevyyttä ja luotettavuutta testataan eri kouluasteilla ja koulutusaloilla, minkä jälkeen voidaan toteuttaa oppimistulosten arviointi ja arviointiaineistoon perustuva tutkimus sekä seurata oppimistulosten kehitystä tulevaisuudessa*

Toteuttamisvastuu: yliopistot ja koulutuksen tutkimuslaitokset

HAVAINNOT: Arvioinnille on asetettu vaativat tavoitteet ja toteutuminen olisi vaatinut oman tutkimusryhmän asettamisen. Koulutuksen tutkimuslaitokset eivät ole erikseen panneet kansainvälisyyskasvatuksen arviointiin; ensin tulisi kehittää arviointikriteerit ja selkiyttää, mitä arvioidaan. Toimenpiteen määrittelystä jää epäselväksi, onko tarkoituksena mitata oppimistuloksia kansainvälisyyskasvatuksen näkökulmasta, arvioida opetuksen laatua ja koulutusinstituutioiden tilaa vai KVK 2010 -ohjelman tavoitteiden kokonaisvaltaista toteutumista ja asenneilmastoa Suomessa. Joillakin alueilla kehittämistyötä on tehty, vaikka kokonaisuutena toimenpide on jäänyt toteutumatta. Kansalaisjärjestöt ovat esimerkiksi analysoineet kouluvierailujen laatuun vaikuttavia tekijöitä. Tästä raportoidaan tarkemmin kansalaisjärjestöjä tarkasteltaessa.

Kansainvälisyyskasvatusta lähellä olevilla alueilla on myös tehty arviointiin liittyvää kehittämistyötä, jota voitaisiin hyödyntää kansainvälisyyskasvatuksen arviointikriteereitä laadittaessa. Eräs lähde olisi kansainvälisessä *ENSI*- ympäristökasvatushankkeessa²¹ (*Environmental and School Initiatives*) tehty laatukriteereihin liittyvä kehittämistyö *Quality criteria for ESD-Schools* (2005). Suomen kestävän kehityksen strategian vaikuttavuutta on myös arvioitu ja *Kansallinen kestävän kehityksen kokonaisarviointi 2009* -raportissa on kehitelty hy-

21 <http://www.minedu.fi/etusivu/arkisto/2008/0506/houtsonen.html>

vin laaja indikaattorikokoelma alueen tilan arvioimiseksi. OKM kartoitti vuonna 2010 hallinnonalansa toimijoiden kestävä kehityksen edistämisen mukaisia toimenpiteitä. SM:ssä on kehitetty kokonaisvaltainen seurantajärjestelmä kotouttamisen, kotoutumisen ja etnisten suhteiden arvioimiseksi Suomessa²². Toisaalta on muistettava, että kasvatus, koulutus ja oppimistulokset ovat aivan oma arviointikohteensa ja vaativat osaksi omat menetelmänsä. Tällaista arviointitutkimusta on tehty suhteellisen runsaasti, eräänä esimerkkinä *IEA/CIVICS*-tutkimus²³, jossa Suomikin on ollut mukana.

JOHTOPÄÄTÖS: Arvioinnin kohdetta ei ole selkiytetty eikä laadun kriteereitä tai mitareita ole laadittu. Laatuksikriteerejä kansalaisjärjestöjen kouluvierailuja varten on kehitetty kansalaisjärjestöjen toimesta.

Muuta toimintaa

Korkeakoulut vastasivat lausuntopyyntöön suhteellisen laajasti, yliopistot kuitenkin niukasti ammattikorkeakouluihin verrattuna. Korkeakoulut toivat esille, että KVK 2010 -ohjelma oli kannatettava, mutta niille varsin tuntematon. Sen sijaan *Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015* tunnettiin hyvin ja kansainvälistymistä pidettiin tärkeänä. Korkeakoulujen osalta näytti olevan suuria eroja sen suhteen, tarkasteltiin vastauksissa nimenomaan kansainvälisyyskasvatusta vai kansainvälistymistä yleisemmin.

Korkeakouluissa on paljon toimintoja kansainvälistymiseen, ja osaksi myös suoraan kansainvälisyyskasvatukseen liittyen: liikkuvuusohjelmia ja kansainvälisiä tutkimusprojekteja on paljon, kansainvälisiä opiskelijoita saapui enenevässä määrin, englanninkielisiä ohjelmia kehitettiin ja kansainvälisten opiskelijoiden harjoittelumahdollisuuksia Suomessa pyrittiin edistämään. Yhteistyöstä ja erilaisista verkostoista raportoitiin runsaasti, joskin todettiin myös, että liian vähän toimitaan yksityisen sektorin kanssa. Henkilökunnan ja opiskelijoiden kieli- ja monikulttuurisuustaitojen kehittämisestä annettiin esimerkkejä, samoin maahanmuuttajille suunnatuista erityiskursseista ja -koulutuksesta.

Kansainvälisyyskasvatukseen liittyvät tavoitteet sisältyvät ammattikorkeakoulumme kansainvälisen toiminnan strategiseen toimintaohjelmaan. Niitä toteutetaan liikkuvuuden, hankkeiden sekä opetussisältöjen kautta. Olemme usean vuoden ajan toimineet ”Terve Afrikka” North-South-South -hankkeessa sekä muutamissa Tempus-hankkeissa. (Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu)

Savonia ammattikorkeakoulu on mukana monissa liikkuvuusohjelmissa, joissa edistetään sekä opiskelijoiden että asiantuntijoiden liikkuvuutta. Lisäksi olemme aktiivisesti mukana kehitysmaihien suuntautuneissa kehittämissankkeissa mm. North-South-South -ohjelmassa, jossa mukana terveystieteen, tekniikan ja luonnonvara-alan opiskelijoita ja asiantuntijoita. Tähän linkittyy vahvasti monikulttuurisuuskoulutukset, jotka ovat osa opetussuunnitelmaa eri koulutusohjelmissa. Myös kieliopintoja tarjotaan sekä opiskelijoille että henkilökunnalle. (Savonia-ammattikorkeakoulu)

Esimerkkinä toiminnasta eri alojen välillä on Maahanmuuttajaresurssit käyttöön. Hanketta hallinnoi kaupunki, hankkeeseen osallistuu säätiö sekä yliopisto ja ammattikorkeakoulu. (Saimaan ammattikorkeakoulu)

22 <http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/pages/8172E18CD4ACD4C22576BA003DA>

23 IEA/CIVICS-tutkimus on laaja kansainvälinen tutkimus, jossa kartoitetaan nuorten yhteiskuntatietoutta ja kansalaisasenteita sekä yhteiskunnallisten sisältöjen opetusta kouluissa. Suomesta tutkimukseen osallistuneet ovat olleet perusasteen 8. ja 9. luokan oppilaita. <http://www.jyu.fi/ktl/civicsIII/SaSuTaus.htm>

Esimerkkeinä Oulun yliopiston toimenpiteistä voidaan mainita Suomen ainoa globaalikasvatuksen professuuri sekä alan pitkäaikainen tutkimusryhmä EDGE (Education, Diversity, Globalisation and Ethics). Tutkimusryhmä tuottaa useita alan väitöskirjoja. (Oulun yliopisto)

Haasteina nähtiin opiskelijoiden ja henkilökunnan valmiudet kohdata moninaisuutta ja ylipäänsä tottua kansainväliseen toimintaan ja opiskelijoihin. Huoli ulottui myös korkeakoulujen ulkopuolelle, kansainvälisten opiskelijoiden harjoittelu- ja työmahdollisuuksiin, toisaalta sekä suomalaisten että ulkomaalaisten opiskelijoiden kielitaitoihin. Erityisesti mainittiin myös opintojen sisältöjen kehittäminen niin, että opinnot tarjoaisivat kompetensseja toimia globaalissa toimintaympäristössä erilaisten ihmisten kanssa. Globalisaation mukanaan tuomiin muutoksiin nähtiin liittyvän paljon haasteita, mutta muutosta pidettiin välttämättömänä ja sen nähtiin edellyttävän koko toimintaympäristön kehittämistä.

Suurimmat haasteet ovat edelleen kansainvälisyyskasvatuksen sisältöjen systemaattisessa sisällyttämisessä koulutusohjelmien opetussuunnitelmiin. (Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu)

Kansainvälisyyskasvatuksen integroiminen ja mahdollistaminen korkeakoulun kaikkiin koulutusohjelmiin ja opetussuunnitelmiin. Henkilöstön osaamisen kehittämisen haasteet. (Jyväskylän ammattikorkeakoulu)

Kansainvälisyyskasvatuksen onnistuneen toiminnan edellytyksenä on kaikkien osallistujien tietoisuus asiasta ja yhteinen halu toteuttaa ohjelmaa. (Vaasan yliopisto)

Haasteena on kansainvälisten tutkinto-opiskelijoiden kiinnittyminen alueelle. Myös heidän harjoittelupaikkansa ovat haasteellisia. (Savonia-ammattikorkeakoulu)

Esimerkkinä SAMOKin toiminnasta kansainvälisyyskasvatuksen saralla ovat mm. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama ”Monikulttuurinen ja hyvinvoiva opiskelijakunta” -projekti vuosina 2008–2009, jonka tavoitteena oli tukea mm. ulkomaisten ja maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden integroitumista osaksi opiskelijayhteisöä. (SAMOK)

JOHTOPÄÄTÖS: Korkeakouluissa on meneillään paljon kansainvälistymisen alueella – osa liittyy selkeästi globaalikasvatukseen, osa välillisemmin. Haasteita ovat mm. sisältöjen muutoksen hitaus, henkilökunnan valmiudet sekä ulkomaalaisten opiskelijoiden hyödyntäminen ja integroiminen työelämään.

6.4 Kansainvälisyyskasvatus järjestötoiminnassa

Tavoite: ”Lisätään tukea kansalaisjärjestöille ja muille kansalaisyhteiskunnan toimijoille heidän tehtävässään kansainvälisyyskasvattajina”

Tämän neljännen tavoitealueen perusteluissa todetaan, että koulujen tarjoaman kansainvälisyyskasvatuksen lisäksi ja rinnalle tarvitaan myös muiden toimijoiden toteuttamaa kansainvälisyyskasvatusta ja tässä kansalaisjärjestöillä ja muilla kansalaisyhteiskunnan toimijoilla on suuri merkitys. Samalla tuodaan esille, että Suomi on yksi maailman aktiivisimmista kansalaisjärjestömaista, ja että kansalaisjärjestöt voivat toimia sekä yhteistyössä koulujen kanssa että itsenäisesti. Järjestötoiminta on myös ohjelman mukaan luonteva tapa osallistua demokraattiseen toimintaan tärkeänä pidettyjen asioiden parissa. Kansalaisjärjestöjen toiminnasta mainitaan aihealueiden asiantuntijoina toimiminen, materiaalituotanto, menetelmien kehittäminen sekä tiedotustyö. Lisäksi huomautetaan, että perinteisen järjestötoiminnan rinnalla on yhä enemmän uudentyyppisiä toimijaryhmiä ja kansainvälisyyskasvatuksenkin osalta toimijakenttä on hyvin monialainen ja -muotoinen.

Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman rooli ja vaikutus

Aineiston perusteella KVK 2010 -ohjelmaa on pidetty erittäin tärkeänä kansalaisjärjestöissä, joissa myös ohjelmaan kohdistuneet odotukset ovat suuret.

Suunnitteluprosessissa mukana ollut Kehys ry näki lupaavana alun vahvan multistakeholder-yhteistyön ja visioinnin KVK:n tulevaisuuden tarpeista Suomessa. (Kehys ry)

Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman (KVK 2010) merkitys kansainvälisyyskasvatuksen tavoitteiden ja toiminnan linjaajana on ollut huomattava sikäli, että ensimmäistä kertaa tämän kentän eri toimijat ja tahot laativat kansainvälisyyskasvatuksen kentälle yhteisen viitekehyksen. (Suomen YK-liitto)

Kansalaisjärjestökentällä ohjelma on ollut merkittävässä asemassa työtämme ohjaavana tekijänä. (Plan Suomi Säätiö)

On huomattava, että lausuntopyyntö KVK 2010 -ohjelmasta oli osoitettu erityisesti kansainvälisyyskasvatukseen erikoistuneille ryhmille tai niiden kattojärjestöille, mutta myös nuorisotoimeen oli kiinnitetty huomiota. Lausunnoissa tuotiin esille, että ohjelma on tavoittanut vain pienen osan kansalaisjärjestöistä ja kansalaisyhteiskunnan toimijoista. Muutoinkin herätettiin kysymys, mille järjestöille lausuntopyyntö olisi pitänyt suunnata ja mitkä niistä hoitavat kansainvälisyyskasvatusta.

Ohjelman eräänä ongelmana voidaan nähdä se, että siinä on lähdetty liikkeelle ajatuksesta, että on olemassa jokin erillinen kansainvälisten järjestöjen ryhmä, jossa toteutetaan kansainvälisyyskasvatusta. Nuorisotoimialalla tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa, ja se tekee ohjelman tulkinnankin vaikeaksi. (Nuorisoasiain neuvottelukunta)

Vain harvat kansalaisjärjestöt ovat olleet tietoisia KVK 2010 -ohjelmasta. Nämä järjestöt toimivat valtakunnan tasolla ja heillä on paremmat resurssit tehdä yhteistyötä. Monet ruohonjuuritason järjestöt pitävät sitä lähinnä poliittisena julistuksena, ei käytännön työkaluna jota voisi käyttää ohjelmien suunnittelussa ja yhteistyön parantamisessa. Ohjelmaa ei ole pyritty tai haluttu markkinoida riittävin resurssein. (Kehys ry)

KVK 2010 -ohjelman toimeenpanon koordinoinnissa, seurannassa ja arvioinnissa nähtiin suuria puutteita, mutta ohjelman katsottiin jäsentäneen toimijakenttää ja inspiroineen kansainvälisyyskasvatuksen alueella toimivien järjestöjen keskinäisen yhteistyön ja koordinaation tiivistymiseen. Vain osa järjestöistä oli ollut mukana ehdotusta laatineessa työryhmässä.

Järjestöt itse toteuttivat KVK 2010 -prosessin innoittamina oman "laatukriteeristönsä" järjestöjen tekemille kouluvierailuille. (Kehys ry)

Lisäksi järjestösektori on pyrkinyt tukemaan ohjelmassa mainittuja opetussektorin tavoitteita mm. tarjoamalla asiantuntijaresurssejaan koulujen käyttöön. -- Edellä mainitut esimerkit järjestöjen yhteistyöstä kertovat yhteistyön vahvistumisesta ohjelman myötä. Erilaiset pitkäjänteisesti toimivat yhteistyöryhmät ovat lisääntyneet viimeisten vuosien aikana. Kepan globaalikasvatusverkoston merkitys koordinoivana tahona on vahvistunut. (Plan Suomi Säätiö)

Toiminta on saanut puhtia strategiasta, yhteistyötä on tiivistetty eri toimijoiden kesken Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman suuntaan. Laatua on ryhdytty arvioimaan systemaattisesti. (Suomen Unicef)

Kansalaisjärjestökentällä vallitsee melko yleisesti näkemys, että KVK 2010 on periaatteessa hyvä ohjelma, mutta sen toimeenpano on ollut puutteellista. (Suomen YK-liitto)

JOHTOPÄÄTÖS: KVK 2010 -ohjelma on nähty uraauurataavana toimijoiden kokoajana ja toimintakentän jäsentäjänä. Se on toiminut innoittajana, yhteistyön vahvistajana ja suuntaajana. Toisaalta vallitsi suuri yksimieliisyys koordinoinnin, seurannan ja arvioinnin

puutteellisuudesta. Yhteistyössä ja linjauksissa on kiinnitettävä huomiota myös niihin organisaatioihin, jotka eivät varsinaisesti ole profiloituneet globaalikasvatustoimijoina.

Toimenpide: Verkosto

- o *Kansalaisjärjestöjen kansainvälisyyskasvatusverkoston www.kansainvalisyyskasvatus.net (nykyisin www.gloaalikasvatus.fi) toimintaa tuetaan ja sen jatkuvuus turvataan takaamalla sille kestävä perusrahoitus.*

Toteuttamisvastuu: UM ja OPH

HAVAINNOT: Kansalaisjärjestökentän yhteistyötä ja verkostoitumista auttaa se, että niillä on vahvat katto-organisaatiot, joita tässä kyselyssä oli mukana kolme: Suomen nuorisoyhteistyö – Allianssi ry²⁴, Kehitysyhteistyön palvelukeskus (Kepa ry)²⁵ ja Kehitysyhteistyöjärjestöjen EU-yhdistys (Kehys ry)²⁶. Kepa ry koordinoi myös Kansainvälisyyskasvatus-verkostoa (vuoden 2010 alusta Globaalikasvatusverkosto) ja tarjoaa toimijoille monipuolisia palveluita niiden toiminnan tueksi ja kapasiteetin vahvistamiseksi mm. koulutuksen, hanke- ja rahoitusneuvonnan, edunvalvonnan, yhteistyön ja verkostoitumisen tukemisen, ajankohtaisiin teemoihin liittyvän keskustelun fasilitoinnin, globaalikasvatuksen sähköpostilistan kautta. Globaalikasvatus.fi -verkkosivulle on kerätty kansainvälisyyskasvatuksen opetusmateriaaleja ja -menetelmiä, kouluttajien ja järjestöjen yhteystietoja sekä tausta-aineistoja kansainvälisyyskasvatusoppaista, strategioista ja esimerkiksi Kepa ry:n julkaisuista. Globaalikasvatus-sähköpostilistan kautta saa tietoa ajankohtaisista kansainvälisyyskasvatuksen aiheista.

Gloaalikasvatusverkosto sai alkunsa Kepa ry:ssä EU:n hankerahoituksella. Projektin jälkeen, vuodesta 2005 lähtien, verkoston koordinaatio ja Globaalikasvatus.fi -verkkosivun ylläpito on sisällytetty osaksi Kepa ry:n perustoimintaa ja toimintabudjettia. Verkoston toiminnan ja verkkosivujen ylläpidon tukeminen ja turvaaminen on kuitenkin tulevaisuudessakin tärkeää.

Edellä mainitut esimerkit järjestöjen yhteistyöstä kertovat yhteistyön vahvistumisesta ohjelman myötä. Erilaiset pitkäjänteisesti toimivat yhteistyöryhmät ovat lisääntyneet viimeisten vuosien aikana. Kepan globaalikasvatus-verkoston merkitys koordinoivana tahona on vahvistunut. (Plan Suomi Säätiö)

JOHTOPÄÄTÖS: Tavoite on toteutunut: Kepa ry ylläpitää www.gloaalikasvatus.fi -sivustoja, jonne on koottu laajasti tietoa globaalikasvatuksen toimijoista, tapahtumista, opetusmateriaaleista ja -menetelmistä sekä kouluvierailuista. Kansalaisjärjestöjen toiminta on ollut KVK 2010 -ohjelman kaudella vilkasta eri yhteistyöverkostojen ja -ryhmien puitteissa. Globaalikasvatusverkoston toiminta on juurrutettu osaksi kansalaisjärjestöjen yhteistyötä. Verkostojen toimintakyvystä on huolehdittava jatkossakin.

24 Allianssi ry on uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumaton nuorisotyön palvelu- ja vaikuttajajärjestö ja edunvalvoja, jolla on jäsenenä 117 valtakunnallista nuoriso- ja kasvatusalan järjestöä. Allianssai on koordinoinut monia Euroopan laajuisia nuorisokampanjoita, kuten Kaikki erilaisia- Kaikki samanlaisia (2007), jonka yhteydessä se perusti myös kansainvälisyyskasvatuksen menetelmiä esittelevät verkkosivut www.keksk.fi.

25 Kehitysyhteistyön palvelukeskus Kepa ry on lähes 300 kehitysyhteistyötä, kansainvälisyys-/ globaalikasvatusta tai kehityspoliittista vaikuttamistoimintaa tekevän kansalaisjärjestön kattojärjestö. Kepa koordinoi globaalikasvatusverkostoa ja ylläpitää verkkosivustoa Gloaalikasvatus.fi.

26 Kehitysyhteistyöjärjestöjen EU-yhdistys Kehys ry palvelee jäsenjärjestöjään kansainvälisyyskasvatuksen osalta etenkin eurooppalaisesta näkökulmasta ja toimii kanavana eurooppalaisille kansainvälisyyskasvatuksen foorumeille. Kehys koordinoi säännöllisesti kokoontuvaa suomalaisten järjestöjen KVK-referenssiryhmää ja järjestää vuosittain kaikille toimijoille avoimen EU-KVK-seminaarin.

Toimenpide: Laatukriteeristö

- o *Luodaan kansalaisjärjestöjen kansainvälisyyskasvatuksen verkoston ja kuntien/koulujen välisenä yhteistyönä laatukriteeristö hyvälle koulujen ja järjestöjen väliselle yhteistyölle*

Toteuttamisvastuu: UM ja kansalaisjärjestöt

HAVAINNOT: Useat järjestöt toivat esille olleensa aktiivisia KVK 2010 -ohjelman koulu-yhteistyön laatukriteeristön kehittämisessä. Heti KVK 2010-ohjelman julkistamisen jälkeen perustettiin laatukriteeristöryhmä, joka muodostui Kepa ry:n, Kehys ry:n ja kouluvierailuja tekevien järjestöjen edustajista. Se on laatinut kouluvierailujen tueksi oppaan *Kylässä koulussa – järjestöjen kouluvierailuopas kansainvälisyyskasvatukseen* (2008), jota on jaettu sadoille toimijoille ja esitelty mm. kansalaisjärjestöseminaareissa, *Educa*-messuilla ja *Opettaja*-lehdessä. Plan Suomi Säätiö ja Kehys ry ovat kääntäneet oppaan englanniksi ja se on herättänyt huomiota kansalaisjärjestöjen keskuudessa myös ulkomailla. Kepa ry pyrkii vahvistamaan järjestöjen kouluvierailujen laatua myös järjestämällä aiheesta säännöllisesti asiantuntijaseminaareja ja koulutuksia.

Laatukriteeristöryhmästä muodostettu kouluvierailuryhmä jatkaa yhä toimintaansa kouluvierailutoiminnan kehittämiseksi, ja Helsingin ja Oulun opettajankoulutuslaitoksilla on pilotoitu kansalaisjärjestöjen suunnittelemaa, kansainvälisyyskasvatukseen keskittyvää opintokokonaisuutta. Kansalaisjärjestöt ovat siis olleet erittäin oma-aloitteisia koulujen ja järjestöjen yhteistyön laadun kehittämiseksi. Lausunnoissa tuotiin esille, että kiinteämpi yhteistyö hallinnonalojen edustajien kanssa toisi tälle laadunkehittämistyölle lisäarvoa ja vaikuttavuutta. Samoin voisi pohtia muiden asiantuntijoiden osallisuutta. Kansainvälisyyskasvatuksen laatukriteerien kehittäminen jatkuu kansalaisjärjestöjen keskuudessa. Laatu ja vaikuttavuus ovat keskeisiä myös eurooppalaisessa viitekehyksessä, ja teemaan keskitytään erityisesti eurooppalaisessa kesäkoulussa (*Development education summer school*) kesäkuussa 2011, joka on suunnattu mm. kansainvälisyyskasvatuksen parissa toimiville järjestöille. Vuosittain eri EU-maassa pidettävä kesäkoulu järjestetään ensimmäistä kertaa Suomessa ja sen toteuttamista koordinoi Kehys ry.

JOHTOPÄÄTÖS: Opas kansalaisjärjestöjen kouluvierailuille on laadittu ja laajemman laatukriteeristön kehittämistä järjestöjen ja koulujen yhteistyölle jatketaan.

Toimenpide: Lasten ja nuorten harrastustoiminta

- o *Tuetaan nuorisojärjestöjen ja -ryhmien mahdollisuutta vaikuttaa lapsille ja nuorille tarjottavan kansainvälisyyskasvatuksen sisältöihin, toteutukseen ja kehittämiseen*
- o *Tuetaan toimintaa, joka tarjoaa nuorille välineitä ja tietoa kohdata suomalaisen kansalaisyhteiskunnan lisääntyvä monimuotoisuus huomioiden nuorten elämään vaikuttavat alueelliset, sosiaaliset ja taloudelliset erilaisuudet*
- o *Vahvistetaan kansainvälisyyskasvatuksen integroimista kulttuuri-, liikunta- ja urheilujärjestöjen toimintaan tavoitteena saada laajasti uusia ryhmiä kansainvälisyyskasvatuksen piiriin*

Toteuttamisvastuu: OKM yhdessä kansalaisjärjestöjen kanssa

HAVAINNOT: Toimenpide on hyvin laaja ja olisi vaatinut tarkemman suunnitelman ja toimenpiteet, jotta KVK 2010 -ohjelman vaikuttavuutta tästä näkökulmasta olisi tarkasti voinut arvioida. Toisaalta voi todeta, että LANUKE huomioi myös kansainvälisyyskasvatuksen

ja yhdenvertaisuuden periaatteen toteuttamisen nuorisotoiminnassa. Harrastustoiminta on merkittävä vaikuttaja nuorten ja lasten elämässä ja siten myös sieltä juontavat kansainvälisyyskasvatuksen vaikutteet.

Monet kansainvälisyyskasvatuksen alueella toimivista järjestöistä ovat syntyneet kehitysyhteistyön tai nimenomaisesti kansainvälisyyskasvatuksen jonkun osa-alueen innoittamina. Toiset – kuten lapsi- ja nuorisotyön alueella toimivat järjestöt – sisällyttävät myös toimintaansa kansainvälisyyskasvatuksen tavoitteita ja teemoja, mikä herättää keskustelua valtavirtaistamisesta: kansainvälisyyskasvatuksen asiantuntemus on tärkeää kaikissa järjestöissä. Kepa ry:n tiedotuksen kautta myös lukuisat jäsenjärjestöt, joiden toimiala ei suoranaisesti ole kehitysyhteistyö tai kansainvälisyyskasvatus, saavat tietoa kansainvälisyyskasvatuksesta.

Kansainvälisyyskasvatus on järjestösektorilla tärkeä toimintamuoto. Sen parissa työskentelevät järjestöt ovat syntyneet tarpeesta edistää muutosta kohti oikeudenmukaisempaa maailmaa. Taustalla on myös oikeusperustainen ajattelu, jonka mukaan ihmisillä on oikeus tietää maailman asioista ja omista vaikuttamismahdollisuuksistaan. (Kepa ry)

Kepa pyrkii vahvistamaan globaalikasvatuskulmaa omien jäsenjärjestöjensä toiminnassa. Jäsenjärjestöihin kuuluu useita valtakunnallisia kattojärjestöjä, joiden pääasiallinen toimiala on muu kuin kehitysyhteistyö tai globaalikasvatus, esimerkiksi lapsi- ja nuorisojärjestöjä, säätiöitä ja ammattiyhdistyksiä. (Kepa ry)

Gloaalikasvatuksen valtavirtaistaminen nuorisotyössä on teema, joka ei varsinaisesti ole esillä strategiassa. (Allianssi ry)

Kepa ry pyrkii monin tavoin valtavirtaistamaan kansainvälisyyskasvatusta. Esimerkiksi sen koordinoiman *Mahdollisuuksien tori* -verkoston kautta nostetaan globaaleja kysymyksiä paikallistasolla. Verkostossa on mukana 23 paikkakuntaa ja tapahtumiin osallistuu vuosittain yli 650 toimijaa. Tapahtumissa kansalaisjärjestöt esittelevät toimintaansa globaalin vastuun edistämiseksi. Samoin Kepa ry:n vuosittain järjestämä *Maailma kylässä* -festivaali on tärkeä uusien toimijoiden saamiseksi kansainvälisyyskasvatuksen kentälle.

Useassa nuorisojärjestössä kansainvälisyyskasvatus on sisäänrakennettuna. KVK 2010 -ohjelma on myös saattanut selkiyttää käsitettä ja sitä, mitä kansainvälisyyskasvatus merkitsee suhteutettuna muihin järjestön toimintoihin.

Allianssissa kansainvälisyys- tai globaalikasvatuksesta on alettu puhua vasta ohjelman aikana. Aikaisemmin työ on keskittynyt liikkuvuusmahdollisuuksien lisäämiseen ja yhdenvertaisuuden edistämiseen nuorisotyössä erityisesti monikulttuurisuuden osalta sekä rasismien vastustamiseen. Yhdenvertaisuus on laajentunut käsittämään myös laajemmin kaikki syrjinnän vaarassa olevat ryhmät. Globaalikasvatus on laajentunut käsittämään yhdenvertaisuuden lisäksi myös aktiivisen ja kriittisen kansalaisuuden, ympäristön ja kehityskysymykset. (Allianssi ry)

Kulttuurin ja kansainvälisyyskasvatuksen välillä on kiinteä yhteys, mitä on monipuolisesti valaistu *Kulttuuripolitiikan strategiassa 2020* (2009), minkä lisäksi on syytä nostaa esille OKM:n ja UM:n epävirallisen työryhmän yhteistyönä laatima *Kulttuuri kehityspolitiikassa; Kulttuurin toimialat kestävän kehityksen politiikassa* (Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:5), jossa kulttuuria tarkastellaan vahvasti mm. välineenä ja keinona ihmisoikeuksien ja demokratiakehityksen tukemiseen kehitysyhteistyön partnerimaissa. Muistiolla pyritään vahvistamaan kulttuurialojen huomioimista kehitysyhteistyössä. Monet kulttuurikeskukset ovat myös tärkeitä kansainvälisyyskasvattajia. Esimerkiksi Kansainvälisen kulttuurikeskus Caisan²⁷ lukuisat tapahtumat ja keskustelutilaisuudet edistävät monikulttuurisen kohtaamisen kautta oppimisen kokemuksia. Samoin vuoden 2002 lopul-

27 <http://www.caisa.fi>

la toimintansa aloittanut Cassandra ry²⁸ järjestää monipuolisesti teatteriesityksiä, taidetyöpajoja sekä koulutuspaketteja, joilla se pyrkii kannustamaan moniarvoisuutta ja suvaitsevaisuutta yhteiskunnassa.

Suomalaisten liikuntajärjestöjen katto- ja palvelujärjestö Suomen Liikunta ja Urheilu ry SLU²⁹ pyrkii toiminnallaan edistämään moniarvoisuutta ja yhdenvertaisuutta mm. myöntämällä tukea rasminvastaisille hankkeille. Se tukee toimijoiden välistä kumppanuutta ja esimerkiksi kuntien osallistumista suvaitsevaisuushankkeiden toteuttamiseen. Myös Suomen Palloliiton koordinoima *Kaikki Pelaa* -hanke³⁰ pyrkii paitsi lisäämään liikunnallisuutta myös iskostamaan nuorten mieliin tasa-arvon ja suvaitsevaisuuden henkeä – myös harrastuksen ulkopuolella. Liikunnan alueella voidaan merkittävästi harjoitella ja edistää yhdenvertaisuutta. Tätä korostetaan myös *Valtioneuvoston periaatepäätöksessä liikunnan edistämisen linjoista* (2009), jossa painotetaan liikunnan eettisyyttä ja siihen liittyviä moraalisia arvoja: *liikunnan arvopohja on kuvattu liikuntalaissa, jossa korostetaan tasa-arvon, suvaitsevaisuuden, monikulttuurisuuden ja kestävän kehityksen tavoitteita.*

Syksyllä 2009 käynnistyneellä, tasavallan presidentti Tarja Halosen suojelemalla *Uskalla*-kampanjalla³¹ pyritään vähentämään seksuaalivähemmistöihin kohdistuvaa syrjintää kaikilla urheilumaailman tasoilla junioriurheilusta huippu-urheiluun. Kampanja on suunnattu myös liikunta- tai urheilutoiminnasta vastaaville valtiollisille ja kunnallisille toimijoille. Kampanjaa rahoittaa Euroopan komissio ja sen pääyhteistyökumppanit ovat SLU ja Seta. Osana kampanjaa OKM ja SM ovat helmikuussa 2011 käynnistäneet tutkimushankkeen, jolla selvitetään etnisen tai kansallisen alkuperän, uskonnon tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella tapahtuvaa nuorten (12–29 -vuotiaiden) kokemaa syrjintää liikunnan ja urheilun kansalaistoiminnassa. Tutkimus on määrä saada päätökseen vuoden 2011 aikana. Selvitys on myös osa kansallista *YES 4* -hanketta.

JOHTOPÄÄTÖS: OKM on poliittisissa linjauksissaan kiinnittänyt voimakkaasti huomiota nuorisoon ja heidän osallisuuteensa. Globaalikasvatus on hyvin huomioitu keskeisissä nuorisopoliittisissa, samoin kuin kulttuuri- ja liikuntapoliittisissakin asiakirjoissa. *YES* -hankkeen puitteissa OKM:n ja SM:n toimeksiannosta laaditaan vuonna 2011 selvitys nuorten kokemasta syrjinnästä liikunnassa ja urheilussa. Kansalaisjärjestöt toimivat lasten ja nuorten parissa ja järjestävät tilaisuuksia, joilla pyritään aktivoimaan uusia toimijoita järjestökenttään.

Toimenpide: Maahanmuuttajat

- o *Tuetaan maahanmuuttajien verkostoitumista muiden kansainvälisyyskasvatustoimijoiden kanssa, vahvistetaan heidän osallisuuttaan sekä hyödynnetään heidän kulttuuriin ja kasvatukseen liittyvää asiantuntemustaan.*

Toteuttamisvastuu: OKM, TEM, UM ja kansalaisjärjestöt

HAVAINNOT: Monikulttuuristuminen ja maahanmuuttajat on huomioitu eri ministeriöiden strategioissa, mutta ollaan vielä hyvin kaukana heidän asiantuntemuksensa ja erityisosaamisensa tunnistamisesta ja hyödyntämisestä. Kepa ry:n jäsenjärjestökentässä maahan-

28 <http://www.kassandra.fi>

29 <http://www.slu.fi>

30 http://www.palloliitto.fi/kaikki_pelaa/kaikki_pelaa-ohjelma/

31 <http://www.uskalla.fi>

muuttajat ovat kasvava ryhmä ja heitä kannustetaan osallistumaan aktiivisesti toimintaan. Asiantuntemuksen hyödyntämistä on pohdittu Kepa ry:n verkostossa ja järjestöjä on rohkaistu yhteistyöhön. Toimintaedellytyksiä vahvistaisi mm. se, jos rahoitusta olisi aina mahdollisuus hakea myös englannin kielellä.

Liikunnan alalla esimerkki varhaisesta monikulttuurisesta seurasta on jo vuonna 1999 perustettu Suomen monikulttuurinen Liikuntaliitto Fimu³² (*Finnish Multicultural Sports Federation*), joka toimii myös maahanmuuttajaseurojen edunvalvojana. Liitto pyrkii edistämään tasa-arvoisia mahdollisuuksia harrastaa liikuntaa ja tuomaan monikulttuurista liikuntaa yhteiskuntaan. OKM:n *Kehittämishjelma maahanmuuttajien kotoutumiseksi liikunnan avulla* (Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:16) on sidottu *Valtioneuvoston periaatepäätökseen liikunnan edistämisen linjoista* (2009) sekä *Opetusministeriön maahanmuuttopoliittisiin linjauksiin* (2009), joissa molemmissa on eräänä toimenpiteenä esitetty maahanmuuttajataustaisten kotoutumista liikunnan avulla edistävän kehittämishjelman laatiminen ja toteuttaminen yhteistyössä muun sivistys- ja kulttuuritoimen kanssa. Kehittämishjelman toimenpiteissä nostetaan mm. liikuntapaikkojen saavutettavuuden lisääminen maahanmuuttajien näkökulmasta, maahanmuuttajien liikunnan seurannan systematisoiminen, liikunnan säännöllisten neuvottelupäivien yhteyteen tuotava valtakunnallinen maahanmuuttajafoorumi sekä maahanmuuttajien kotoutumiseen liikunnan avulla kehitettävät seurantaindikaattorit.

JOHTOPÄÄTÖS: Maahanmuuttajien asema on tärkeä kysymys, joka kuuluu useiden ministeriöiden toimialueeseen. Asiaa on tarkasteltu useissa politiikka-asiakirjoissa ja kansalaisjärjestöt ovat kiinnittäneet siihen huomiota. Käytännön toiminnassa on vielä runsaasti esteitä yhdenvertaisuuden toteutumiselle.

Muuta kansalaisjärjestöjen esille tuomaa

Kansalaisjärjestöjen vastauksissa korostui kattojärjestöjen merkitys koordinaatio-, tiedottamis- ja kehittämistyössä. Samoin tuotiin esille, että on olennaisen tärkeää turvata näiden katto-organisaatioiden toiminta ja rahoitus jatkossakin.

Allianssin globaalikasvatusta hyödyntävät nuorisotyötä tekevien lisäksi varhaiskasvattajat sekä opettajat peruskouluissa, lukioissa ja nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaajaopinnoissa toisella asteella, sekä nuoriso- ja sosiaalialan koulutusohjelmissa korkea-asteella. -- Allianssi on tukenut nuorisotoimialaa globaalikasvatuksen toteuttamisessa jakamalla asiantuntemustaan globaalikasvatuksen suunnittelusta ja toteutuksesta, sekä tarjoamalla konsultaatiota, valmiita menetelmiä ja kouluttamalla aiheesta. (Allianssi ry)

Kepan globaalikasvatusverkoston toiminnan ylläpitäminen on globaalikasvatusta tekevälle järjestökentälle erittäin tärkeää. (Allianssi ry)

Kepa pyrkii kattojärjestönä vahvistamaan järjestöjen kouluyhteistyön laatua järjestämällä aiheesta säännöllisesti asiantuntijaseminaareja ja koulutuksia. Tavoite on, että globaalikasvatusta tekevät järjestöt tukisivat toiminnallaan opetussuunnitelman tavoitteita ja vastaisivat opetusalan ammattilaisten tarpeisiin. (Kepa ry)

Koululaitoksen ohella kansainvälisyyskasvatus on yhä vahvasti järjestöjen ja kirkkojen vastuulla. Tässä toiminnassa Kepalla on keskeinen rooli. Se kantaa ansiokkaasti vastuuta ns. globaalikasvatuksen alan tiedottamisesta ja verkostoyhteyksien ylläpitämisestä. (Suomen evankelisluterilainen kirkko)

³² <http://www.fimu.org/>

Kansalaisjärjestöt olivat tyytyväisiä siihen, että KVK 2010 -ohjelma määritteli eri toimijoiden roolia ja osuutta kansainvälisyyskasvatuksen kentässä. He toivat kuitenkin esille, että heidän asiantuntemustaan ei ehkä vielä täysin tunneta ja tunnusteta. Kansalaisjärjestöille annettavaa tukea tarkastellaan tarkemmin luvussa 6.6., mutta yleisvaikutelma oli, että myös sekä taloudellisissa että muissa resursseissa on selkiyttämisen tarvetta.

KVK 2010 -ohjelman toimenpiteissä järjestöjen toimintaa ja rooleja globaalikasvatuksessa käsitellään varsin suppeasti. Toivomme, että järjestöt tunnistetaan laaja-alaisesti kansainvälisyyskasvatuksen asiantuntijoina, jotka tekevät yhteistyötä lukuisten yhteiskunnan toimijoiden kanssa. (Kepa ry)

Gloaalikasvatuksen rahoitus tulee turvata pitkäaikaisempaan. Järjestöille mahdollisuus toteuttaa toimintaansa pitkäjänteisemmin. (Allianssi ry)

6.5 Kansainvälisyyskasvatuskumppanuudet

Tavoite: ”Vahvistetaan kumppanuutta julkisen hallinnon, yritysten, medioiden sekä kansalaisjärjestöjen ja muiden kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kesken”

Ohjelmassa todetaan, että globaaliagendan käsittelemiseen eivät yksittäisten toimijoiden voimavarat riitä vaan globalisaation suunnan valitsemiseksi ja ohjaamiseksi inhimillisen turvallisuuden, ihmisoikeuksien ja humanin kehityksen suuntaan tarvitaan eri toimijoiden strategista yhteistyötä. Siinä myös painotetaan, että strateginen yhteistyö edellyttää kumppanuutta ja vuoropuhelua, yhteisen tavoitteen määrittelyä sekä eri toimijoiden erilaisten resurssien ja asiantuntemuksen käyttöönottoa. Tällaisen toimivan yhteistyön perusteella oltaisiin tietoisia toinen toistensa työstä ja osaamisalueista, välttäisiin päällekkäisyyksiltä sekä taattaisiin tuloksellisuus ja työn korkea laatu.

Tavoitealueen toimenpiteet ovat laajoja ja monilta osin jäsentymättömiä. Myös vastuutahot on määritelty epätarkasti (ministeriöt, mediat, työntekijä- ja työnantajajärjestöt, kunnat sekä uskonnolliset ja maailmankatsomukselliset yhteisöt). Kansalaisjärjestöjä ei esitetä vastuutahoina, vaikka ne mainitaan itse tavoitelauskeissa.

Seuraavassa on tarkasteltu hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan ja etenkin -järjestöjen välistä yhteistyötä varsinkin OKM:n ja UM:n kansalaisjärjestölinjausten valossa, vaikka toimenpiteissä ei ole tästä erillistä mainintaa.

Valtionhallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välinen yhteistyö – kansalaisjärjestölinjaukset

Uuden vaiheen valtionhallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välisessä yhteistyössä voidaan katsoa alkaneen valtioneuvoston kesällä 2000 asettamasta kehittämishankkeesta ja sen osahankkeesta *Kuule kansalaista*, jossa eräänä ehdotuksena oli, että ministeriöt laatisivat kansalaisjärjestöstrategiat linjaamaan yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa. Valtioneuvosto teki 8.3.2007 periaatepäätöksen kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten edistämisestä ja Matti Vanhasen II hallituksen ohjelmaan on kirjattu kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osalta, että aatteellisten ja yleishyödyllisten kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä kehitetään.

OKM laati vuonna 2010 ensimmäisen varsinaisen kansalaisjärjestöstrategiansa *Opetusministeriön kansalaisjärjestöstrategia* (Opetusministeriön julkaisuja 2010:16) ja UM uusi linjauksensa *Kehityspoliittinen kansalaisyhteiskuntalinjaus*. (Ulkoasiainministeriö 2010). OKM

on määritellyt tahtotilassaan ministeriön olevan uudistumiskykyinen kansalaisyhteiskunnan asiantuntija ja tukija, jonka säädös- ja hankevalmisteluun kansalaiset, järjestöt ja muut sidosryhmät voivat aktiivisesti osallistua.

OKM tukee järjestöjen toimintaa merkittävästi sekä suoraan, että alaistensa virastojen ja laitosten kautta. Lisäksi kunnat osoittavat ministeriön myöntämistä valtionosuuksista osan alueellaan toimiville järjestöille. Yleisavustusta järjestöjen toimintaan myönnetään ministeriön päätöksellä noin 500 järjestölle. Yleis- tai erityisavustusta myönnetään ministeriöstä vuosittain noin 1500 erilaisen järjestön toimintaan tai projekteihin. Ministeriöllä on yhteys järjestöihin myös informaatio-ohjauksen, strategisen ohjauksen sekä säädösohjauksen keinoin. (Opetusministeriön kansalaisjärjestöstrategia 2010, 11.)

UM:n kehityspoliittisessa kansalaisyhteiskuntalinjauksessa viestintä- ja kehityskasvatuksen tavoitteita sekä sen piirissä toimivien kansalaisjärjestöjen ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden merkitystä ja roolia on tarkasteltu yksityiskohtaisesti. Kansalaisyhteiskunta koetaan keskeiseksi Suomen kehitysyhteistyössä, koska sen toimijoiden kautta on mahdollista saavuttaa sellaisiakin toiminnan alueita, joihin julkisen kehitysyhteistyön keinot ja välineet eivät ulotu. Erityisansioksi mainitaan tässä Suomen ja partnerimaiden kansalaisyhteiskuntien välille luodut yhteydet. Vastuullinen ja moniarvoinen kansalaisyhteiskunta nähdään kestävän kehityksen tukijalkana, joka voimaannuttaa kansalaiset julkisen päätöksenteon prosesseihin ja oman elämän hallintaan. (Kehityspoliittinen kansalaisyhteiskuntalinjaus 2010, 3–4 ja 14.)

Vaikka linjauksen painopisteissä tuetaan kansalaisyhteiskunnan vahvistumista kehitysyhteistyömaissa, käsitellään toimintaa myös Suomessa: *Ulkoasiainministeriö pitää tärkeänä kotimaassa tehtävää toimintaa, joka edistää globaalia vastuuta, lisää kansalaisten tukea kehitysyhteistyölle ja edistää sen tunnettavuutta sekä vastaa omalta osaltaan kansalaisten oikeuteen saada tietoa kehitykseen ja kehitysmaihin liittyvistä teemoista. -- Kansallinen yhteistyö kehityspoliitikassa edellyttää avointa viestintää ja pitkäjänteistä kehityskasvatusta kotimaassa. -- Osana kehityspoliittikan kokonaisuutta Suomi pitää tärkeänä osallistumista erilaisiin verkostoihin ja prosesseihin myös globaali- ja kehityskasvatuksen sekä kehitysviestinnän kentällä, samoin kuin kansainvälisiin sitoumuksiin vastaamista.* Kepa ry:llä ja Kehys ry:llä katsotaan olevan keskeinen rooli kansalaisjärjestöjen yhteistyöeliminä ja niitä kannustetaan edelleen osallistumaan aktiivisesti kansallisiin ja kansainvälisiin kansalaisyhteiskuntaa vahvistaviin prosesseihin. (Kehityspoliittinen kansalaisyhteiskuntalinjaus 2010, 13 ja 19).

Kansalaisjärjestöjen ja valtionhallinnon toimivasta kansainvälisyyskasvatuksen yhteistyöstä nostettiin useita toiminnan tason esimerkkejä, mutta siihen toivottiin lisää systemaattisuutta ja läpinäkyvyyttä. Tuotiin myös esille, että kansalaisjärjestöjä pidetään entistä enemmän vakavasti otettavina poliittisen vuoropuhelun kumppaneina ja alansa asiantuntijoina.

UM:n kansalaisjärjestöyksikkö on päivittäin yhteydessä kansalaisyhteiskunnan edustajiin ja yhteistyö on erittäin tiivistä. Yhteistyö on siten ohjelman mukaista. Kehityspoliittisen kansalaisyhteiskuntalinjauksen (2010) avulla pyritään entisestään vahvistamaan kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ja yksittäisen sektorin välistä yhteistyötä. Samoin tavoitteena on julkisen hallinnon sekä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden välisen yhteistyön tiivistäminen. (UM)

Pienten ja keskisuurten järjestöjen mahdollisuuksia toteuttaa pitkäjänteisempää kehityskasvatusta on parannettu ja on mahdollistettu 2-vuotinen kehityskasvatushankkeiden rahoitus. Yksikkö on myös omalta osaltaan pyrkinyt yleisesti vahvistamaan kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ja julkisen hallinnon kumppanuutta. Samoin on tuettu kansalaisyhteiskunnan toimijoiden keskinäistä yhteistyötä (yksikön järjestämät seminaarit ja työpajat.). (UM)

Nuorisotoimialalla hallinto on erittäin sitoutunut kv-kasvatuksen tukemiseen, niin taloudellisesti kuin myös muilla tavoin, esim. osaamisen jakamista mahdollistamalla. (Nuorisosiain neuvottelukunta)

Kansalaisjärjestöjä on otettu entistä enemmän mukaan ministeriöiden työhön. Järjestöjä pidetään enenevässä määrin merkittävänä poliittisen vuoropuhelun kumppaneina ja oman alansa asiantuntijoina. Etenkin nuorisoasian neuvottelukunta ja kehityspoliittinen toimikunta ovat otaneet kansalaisjärjestöjen asiantuntemuksen huomioon toiminnassaan. (Kehys ry)

Lisäksi järjestösektoria on osallistettu erilaisiin ministeriöiden kansainvälisyyskasvatusprojekteihin. -- Osin kansainvälisyyskasvatukseen, osin tiedottamiseen liittyvä Lapsen oikeuksien juhluvuoden kampanja vuonna 2009 oli myönteinen esimerkki julkisen hallinnon, yritysten, medioiden ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden välisestä yhteistyöstä (Plan Suomi Säätiö).

Kansainvälisyyskasvatuksen hallinnollinen hajanaisuus hankaloittaa poliittista vuoropuhelua myös järjestöjen näkökulmasta. Ministeriöt osallistavat poliittiseen päätöksentekoon ja keskusteluun usein vain oman toimialansa järjestöjä, vaikka kyse olisi laajemmistakin poliittisista linjauksista. Toimialarajat ylittävää kansainvälisyyskasvatusta tekevän järjestökentän osallistaminen jää vähäiseksi, eikä järjestöjen oikeus omaehtoiseen järjestäytymiseen ja edustajien valintaan toteudu. Hallinnonalojen eriytyneisyys on haaste myös järjestöjen kansainvälisyyskasvatus toiminnan rahoitukselle, joka on nykyisellään hyvin rajallista. Ministeriöiden toimialojen väliin jää katvealueita --. (Kepa ry)

Virastoilla ja viranomaisilla on usein halua osallistua, mutta aikaa on liian vähän ja yhteistyö on kampanjaluontoista, eikä aina suunnitelmallista pitkällä aikavälillä. Virastojen kanssa tehtävä yhteistyö saisi olla jatkuvampaa, jotta yhteiset linjat löytyvät ja vältetään päällekkäisyyksiä. (Suomen Unicef)

JOHTOPÄÄTÖS: Yhteistyötä valtionhallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä pidetään poliittisten asiakirjojen perusteella tärkeänä ja sitä halutaan vahvistaa. Yhteistyön kehittyminen on oikeansuuntaista ja esimerkkejä onnistuneesta yhteistyöstä globaali- ja kehityskasvatuksen alueella on suhteellisen runsaasti. Edelleen kehittämistä vaatii ministeriöiden keskinäinen yhteistyö ja työnjako sekä sen koordinointi ja seuranta, samoin kuin hallinnonalojen ja kansalaisjärjestöjen välisen yhteistyön pitkäjänteisyys, selkeys ja läpinäkyvyys.

Toimenpide: Mediat ja mediakasvatus

- o *Kannustetaan medioita ja uusmedioita sellaiseen sisältötuotantoon, joka esittelee maailmaa monipuolisesti ja vastuullisesti ja joka perustuu kansainvälisyyskasvatuksen arvopohjalle*
- o *Liitetään kansainvälisyyskasvatuksen näkökulma sekä kaikkiin media-alan ammatillisiin opintoihin että yleissivistävään mediakasvatukseen*

Toteuttamisvastuu: OKM ja OPH yhdessä medioiden kanssa

HAVAINNOT: Tähän tavoitteeseen pyrki vastaamaan OPH:n vuonna 2008 koordinoima, OKM:n rahoittama, *Maailmankansalainen ja media* -hanke, joka houkutteli 14 peruskoulua ympäri Suomea kehittämään kansainvälisyyskasvatusta media- ja kansalaisuuskasvatuksen keinoin. Hanke oli jatkoa OKM:n vuonna 2006 käynnistämälle mediakasvatushankkeelle *Me ja media*, jonka myönteisiä kokemuksia haluttiin hyödyntää kansainvälisyyskasvatuksen teemoissa. Oppilaistosten mallit koottiin OPH:n julkaisuun *Maailmankansalainen ja media. Globaalikasvatuksen toimintamalleja peruskouluille*.³³ Hankkeessa olivat mukana OPH, UM, Aikakaushuolto, Sanomalehtien Liitto, Plan Suomi Säätiö ja Unicef. OPH on julkaisut myös mm. *Me ja media - Nuoret mediavaikuttajina* (2007).

³³ http://www.oph.fi/kehittamishankkeet/maailmankansalainen_ja_media

Järjestöt ovat tuottaneet erittäin paljon mediakasvatuksen materiaalia, joista voidaan nostaa esimerkiksi Plan Suomi Säätiön toimittamat oppaat *Me, media ja maailma* (2007) sekä *Lapset kriisien kuvissa – media- ja taidekasvatusopas* (2010). Kerhokeskus on tuottanut julkaisut *Mediakasvatus varhaiskasvatuksessa* (2008) ja *Mediakasvatus esi- ja alkuopetuksessa* (2009) yhteistyössä OPH:n, mediakasvatusalan järjestöjen, opettajien ja tutkijoiden kanssa³⁴. OKM:n rahoittamana tälle Kerhokeskuksen sarjalle on tulossa jatkoa, sillä maaliskuussa 2011 julkaistaan *Mediataitojen oppimispolku perusopetuksessa*, joka on tiivis yleiskuvaus mediakulttuurissa elämiseen tarvittavista mediataidoista. Se sisältää selkeän rungon mediaopetuksen tavoitteista vuosiluokittain, ja mediataitojen karttuminen kuvataan jatkumona peruskoulun ensimmäisestä yhdeksänteen luokkaan. Tietopaketin tavoitteena on tukea koko kouluyhteisöä rehtoreista opettajiin: syventää olemassa olevaa mediaopetusta ja sisällyttää mediaopetus johdonmukaisesti opetussuunnitelmiin³⁵. *Mediamuffinssi* -projektin tuloksena on varhaiskasvatukseen tuotettu myös *Muffe ja kadonnut avain* (2005) sekä *Kuvaa, ääntä ja tekstiä – medialukutaidon harjoituksia alkuopetukseen ja kerhoihin* (2009).³⁶

OKM on tukenut valtakunnallista lasten ja nuorten mediakasvatuksen resurssikeskus Metka ry:tä³⁷, pedagogisesti suuntautunutta järjestöä, joka tarjoaa kasvattajien käyttöön ideoita mediakasvatuksen menetelmistä ja linkkejä tuotettuihin mediakasvatuksen materiaaleihin. Järjestö edistää lasten ja nuorten mediakasvatusta erityisesti elokuvan, mutta myös muun liikkuvan kuvan osalta ja pyrkii nostamaan esiin lasten itse tekemää lastenkulttuuria ja lasten omaa mediatuottamista. OKM:n tukea on saanut myös vuonna 2005 tutkijoiden aloitteesta perustettu Mediakasvatusseura ry, joka edistää mediakasvatuksen monitieteistä tutkimusta, järjestää mediakasvatukseen liittyviä tapahtumia, harjoittaa julkaisutoimintaa ja ylläpitää laajaa mediakasvatuksen toimijoiden sivustoa.³⁸

Monet järjestöjen ja yliopistojen edustajat totesivat vastauksissaan, että yhteistyö median ja muiden tahojen kanssa on lisääntynyt, mutta sillä ei ole mitään tekemistä KVK 2010 -ohjelman kanssa. Toisaalta tuodaan esille, ettei tuota yhteistyötä varsinkaan median edustajien ja yritysten kanssa ole vielä tarpeeksi.

Yksittäisten järjestöjen, median ja yritysten välinen yhteistyö on lisääntynyt, mutta ei mitenkään KVK 2010 -prosessin vaikutuksesta, vaan osapuolten omasta intressistä. (Kehys ry)

Eräs esimerkki on opiskelijoiden ulkomaisen työharjoittelun järjestäminen ns ongelma-alueilla kuten Libanonin pakolaisleireillä (yhteistyö Suomen psykologiliiton kanssa). Opiskelijoiden valokuvista järjestettiin mm. valokuvanäyttely, joka oli esillä eri medioissa. (Metropolia Ammattikorkeakoulu)

Kumppanuus ilmenee verkostoitumisen lisääntymisenä ja asiantuntijavarojen käytön tehostumisena. Yritysten ja median kanssa vuorovaikutus on vähäistä. (Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö)

Viestinnän Keskusliiton jäsenjärjestöjen ja jäsenenä olevien media-alan edustajien toiminnassa kansainvälisyys ja globaalit kysymykset on osa uutistuotantoa ja muuta luonnollista toimintaa. -- Kansainvälisyys ja globaalin maailman ymmärtäminen on tärkeä osa sekä nuorten että aikuisten maailmankuvan rakentumisessa. Media-alan intressissä on tuottaa siihen rakennuspuita. Muiden toimijoiden aktiivisuudesta riippuu, kuinka medioiden tuottamaa tietoa käytetään edelleen hyväksi kansainvälisyyskasvatuksessa. (Viestinnän keskusliitto)

34 <http://www.kerhokeskus.fi/index.php?mid=798>

35 <http://web.finexpo.fi/sites1/educa/exhibitorpressrelease/1900535214/>

36 <http://www.kerhokeskus.fi7index.php?mid=798>

37 <http://www.mediametka.fi/>

38 <http://www.mediakasvatus.fi>

Kansainvälisyyskasvatus omana kokonaisuutenaan ei ole osa media-alan ammatillisia opintoja, mutta eettisten kysymysten ja kansainvälisyyskasvatuksen mukaisten sisältöjen käsittely media-alan koulutusohjelmissa olisi tärkeä selvittää. Vähemmistöjen edustajia tulisi kannustaa media-alan opintoihin. *ReiluMedia* esimerkiksi on maahanmuuttaja-taustaisten toimittajien verkosto³⁹, joka toimii maahanmuuttajien tasa-arvon puolesta mediassa. Media-ala toimii suurten paineiden alla: yrityksiä on paljon, muutokset ovat nopeita ja kilpailu on kovaa. Tässä ilmapiirissä on entistä vaikeampaa tuottaa monipuolisia, perusteellisia asiaohjelmia ja sisältöjä, joilla pyrittäisiin nimenomaan globaalin tiedostamisen laajenemiseen. Yhteistyö media-alan kanssa vaatisi erillistä pohdintaa sopivista yhteistyömuodoista.

JOHTOPÄÄTÖS: Globaalikasvatuksen osa-alueista mediakasvatuksen tavoitteita on viety tehokkaasti eteenpäin sekä valtionhallinnon että kansalaisjärjestöjen toimesta, jossain määrin myös yhteistyössä media-alan järjestöjen kanssa. Muutoin yhteistyö media-alan kanssa ei KVK 2010 -ohjelman ansiosta ole lisääntynyt ja siihen liittyvät toimenpiteet vaatisivat lisätyöstämistä. Arvioinnissa ei pureuduttu globaalikasvatuksen sisältöihin media-alan koulutuksessa, mikä vaatisi oman tutkimuksensa. Selvää on kuitenkin, että vähemmistöjen edustajia tulisi kannustaa media-alan opintoihin.

Toimenpide: Kunnat

- o *Kunnissa laaditaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia, jolloin pohditaan myös maahanmuuttajakysymyksiä*
- o *Kuntien työntekijöille, viranhaltijoille sekä muille kunnan luottamushenkilöille järjestetään kansainvälisyyskoulutusta, johon tulee kohdentaa tarpeelliset resurssit*
- o *Huomioidaan erityisesti ne lapset ja nuoret, joiden arvopohja kansainvälisyyteen kasvamisessa on keskimääräistä heikompi ja joiden altistuminen rasistisiin mielipiteisiin ja toimintaan on keskimääräistä suurempi*

Toteuttamisvastuu: Kunnat

HAVAINNOT: Tämänkään toimenpiteen kohdalla ei ole pohdittu sitä, miten toimenpiteitä toteutettaisiin ja vaikutuksia seurattaisiin, joten on mahdotonta sanoa, onko ohjelma vaikuttanut mitenkään. Ei myöskään käy ilmi, kerä tarkoitetaan kun puhutaan nuorista, jotka voivat altistua rasistisille mielipiteille. Tästä tarvittaisiin tutkimustietoa. Lisäksi toimenpide olisi vaatinut yhteistyötä esimerkiksi SM:n ja TEM:n kanssa. Toki toimenpiteen suuntaisia toimia on esiintynyt, hyvänä esimerkkinä LANUKE (2007). Samoin SM:n koordinoima YES -hanke on pyrkinyt laajamittaisesti vaikuttamaan yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden edistämiseen myös kuntatasolla. Sen toimintoihin kuuluu mm. monimuotoisuuden edistäminen työpaikoilla, viranomaisten yhdenvertaisuussuunnittelun edistäminen, maahanmuuttajien osallistumisen edistäminen sekä urheilun ja liikunnan syrjinnän vastainen työ.

Paikallistasolla myös lapsi- ja nuorisotyö sekä kansalaisjärjestöt tekevät merkittävää työtä yhdenvertaisuuden ja suvaitsevaisuuden edistämiseksi ja rasismien vähentämiseksi. Järjestöt pyrkivät toiminnallaan lisäämään kuntapäätäjien tietoisuutta globaaliin vastuuseen liittyvistä teemoista ja esimerkiksi Kepa ry on pyrkinyt lisäämään järjestöjen yhteistyötä kuntien kanssa mm. järjestämällä koulutuksia kuntayhteistyöhön liittyen. Kuntaliitto tuo

³⁹ <http://www.reilumedia.fi>

lausunnossaan esille kansainvälisuuskasvatuksen merkityksen, mutta myös sen, että heillä ei tällä hetkellä ole kerättyä tietoa siitä, miten KVK 2010 -ohjelman toimenpiteet ovat kunnissa toteutuneet.

Allianssi tukee järjestöjä yhdenvertaisuussuunnitelmien teossa, -- Strategiassa todetaan, että erityisiä toimenpiteitä tulee kohdentaa niille nuorille, jotka ovat vaarassa altistua rasisistisille vaikuttimille. Tarvitaan tutkimusta siitä, keitä ovat nämä nuoret, ja mitä rasisminvastainen kasvatustyö parhaimmillaan on. (Allianssi ry)

Tällä hetkellä kuntaliitolla ei ole kerättyä arviointitietoa siitä, miten Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelmassa olevat toimenpide-ehdotukset ovat kunnissa toteutuneet. (Kuntaliitto)

Esimerkkinä laajamittaisesta kansainvälisyyskasvatuksen kenttään kuuluvasta kuntatason toiminnasta voidaan mainita *RCE Espoo* -verkostohanke⁴⁰, joka on ensimmäisenä suomalaisena hyväksytty YK:n maailmanlaajuisen, kestävä kehitystä edistävän verkoston jäseneksi vuoden 2011 alusta lukien. YK:n verkosto koostuu paikallisista *RCE (Regional Centre of Expertise)* -verkostoista, joiden tavoitteena on toteuttaa YK:n kestävä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen (2005–2014) tavoitteita paikallisiin ja alueellisiin olosuhteisiin sopivalla tavalla. *RCE Espoo* -verkoston ovat perustaneet Espoon kaupungin sivistystoimi, sosiaali- ja terveystoimi sekä tekninen- ja ympäristötoimi, Laurea-ammattikorkeakoulu, Aalto-yliopisto, Helsingin yliopisto, Ammatillinen koulutuskuntayhtymä Omnia sekä useat kestävä kehityksen edistämiseen sitoutuneet yksityiset yritykset ja yhdistykset. Verkoston jäseninä on eri ammattilaisia ja asiantuntijoita mm. opettajia, tutkijoita, yrittäjiä ja toimittajia. Verkosto yhdistää koko Espoon alueella formaalin, informaalin ja non-formaalin kasvatuksen kestävä tulevaisuuden rakentamiseksi. Toiminnassa yhdistyy kestävä kehityksen kolme ulottuvuutta: ekologinen, taloudellinen ja sosiokulttuurinen.

Kirkot ja seurakunnat ovat myös merkittäviä kansainvälisyyskasvatuksen toimijoita paitsi kansallisesti myös paikallisella tasolla.

Ortodoksinen kirkko on verkostoitunut koulujen, oppilaitosten ja esimerkiksi ystävyysseurojen kanssa. Oman uskonnonopetuksen kautta maahanmuuttajia voidaan ohjata oman seurakunnan toimintaan ja diakoniatyön piiriin. Opiskelijoilla on omat toimintamuotonsa, joihin maahanmuuttajat voivat hakeutua. Maahanmuuttaja hakee usein verkostoitumista oman paikallisen seurakunnan kautta. (Suomen ortodoksinen kirkollishallitus)

Kirkon toiminnan perustavana piirteenä on pyrkimys edistää erilaisten ihmisten vuorovaikutusta sekä lähellä että kaukana. Käytännössä tämä ilmenee mm. kirkkojen välisenä ekumeenisena toimintana, uskontodialogina, lähetystyönä, kansainvälisenä diakoniana sekä erilaisina seurakuntien toimintamuotoina, joilla edistetään erilaisten ihmisten vuorovaikutusta (mm. maahanmuuttajatyö, kansainväliset seurakunnat jne) -- Viime vuosina merkittävään rooliin kansainvälisyyskasvatusta edistävissä kirkon toiminnassa on tullut seurakunnissa toteutuva maahanmuuttajatyö. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko)

JOHTOPÄÄTÖS: Toimenpiteen mukaisista kumppanuuksista ja hankkeista on erinomaisia esimerkkejä kuten *RCE Espoo* -verkosto ja *YES* -hanke, mutta systemaattista seuranta toimenpiteen toteutumisesta ei ole eikä myöskään osoitusta siitä, että toiminta olisi erityisesti KVK 2010 -ohjelmasta johtuvaa.

40 http://www.ias.unu.edu/sub_page.aspx?catID=108&ddlD=183

Toimenpide: Työntekijä- ja työnantajajärjestöt

- o Työnantaja- ja työntekijäjärjestöt kohottavat organisaatioissaan jäsentensä tietoisuutta maailmanlaajuisista kehityskysmyksistä, vastuullisesta kuluttamisesta, maahanmuuton hyödyistä sekä tasa-arvon ja ihmisoikeuksien tärkeydestä
- o Kansainvälisyyskasvatuksen sisältöjä tulee ottaa mukaan muun muassa järjestöjen järjestämään koulutukseen, tapahtumiin ja julkaisutoimintaan

Toteuttamisvastuu: Työntekijä- ja työnantajajärjestöt, TEM

HAVAINNOT: Toimenpidealue on laaja, mutta tärkeä. Tässä arvioinnissa ammattijärjestöt jäivät suureksi osaksi kyselyn ulkopuolelle, mutta järjestöjen esimerkiksi yhdenvertaisuuteen liittyvän henkilöstökoulutuksen tilaa olisi syytä kartoittaa. Sitoutumisen ja vaikuttavuuden kannalta olisi ollut tärkeää, että TEM ja keskeiset ammattijärjestöt olisi huomioitu jo KVK 2010 -ohjelmaa laadittaessa. Työelämän yhdenvertaisuuteen liittyviä kysymyksiä (pitäen sisällään myös sukupuolten välisen tasa-arvonäkökulman) pidetään hallinnossa tärkeänä. Kuten edellä on todettu, SM:stä koordinoidaan kansallista syrjinnän vastaista toimintaohjelmaa *Yhdenvertaisuus etusijalle YES*, jossa edustettuina ovat lukuisat ministeriöt (SM, TEM, OM, OKM, STM), kansalaisjärjestöt ja neuvottelukunnat. Vuodesta 2007 toteutetun hankkeen tavoitteena on edistää monimuotoisuuden hyväksymistä yhteiskunnassa ja se on saanut rahoitusta EU-komission *PROGRESS*-ohjelman syrjimättömyys -toimintalinjasta sekä hankkeessa mukana olevilta ministeriöiltä ja puolustusvoimilta.

Hankkeen lokakuussa 2010 päättyneellä ohjelmakaudella (*YES 3* -hanke) keskityttiin yhdenvertaisuuden valtavirtaistamiseen, positiivisiin erityistoimiin, syrjinnän mittaamiseen ja moniperusteiseen syrjintään. Viranomaisille ja kunnille järjestettiin yhdenvertaisuussuunnittelun infotilaisuuksia ja työpajoja. Yhdenvertaisuus-suunnittelun suositukset ja ohjeistukset valmistuivat keväällä 2010. Osana *YES* -hanketta toteutettiin vuonna 2010 myös projekti Suomessa asuvien maahanmuuttajien yhteiskunnallisen osallisuuden, osallistumiskanavien ja perusoikeustietoisuuden lisäämiseksi. Projektista on vastannut oikeusministeriön demokratia- ja kieliasioden yksikkö yhdessä Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry:n kanssa. Osana projektia on toteutettu mm. maahanmuuttajajärjestöille ja poliittisille nuoriso- ja opiskelijajärjestöille suunnattuja alueellisia työpajoja. TEM on osallistunut *YES* -hankkeeseen toteuttamalla omaa alaohjelmaansa, jossa tavoitteena on edistää työ- ja elinkeinoelämän yhdenvertaisuutta ja monimuotoisuutta. Vuonna 2010 pyrittiin kehittämään monimuotoisuuden johtamista julkisella sektorilla, sekä lisäämään työnantajien, viranomaisten ja työntekijöiden tietoisuutta positiivisesta erityiskohtelusta.

SM:n oikeusyksikön yhdenvertaisuustiimi ylläpitää laajaa yhdenvertaisuuden edistämisen sivustoa⁴¹, joka on rakennettu osana Euroopan komission rahoittamaa syrjinnän vastaista toimintaohjelmaa. Sivusto on suunnattu niin viranomaisille, järjestöille kuin muillekin yhdenvertaisuudesta kiinnostuneille ja koulutusta järjestäville toimijoille edistämään yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden toteutumista esimerkiksi työpaikoilla.⁴² Sivustolla esitellään runsaasti teemaan liittyvää kirjallisuutta, oppimateriaalia, oppaita ja onnistuneita projekteja. Esimerkiksi *Monimuotoisuus – työelämän mahdollisuus* (2009) tarjoaa tietoa siitä, miten työyhteisössä ja liiketoiminnassa voi hyödyntää monimuotoisuutta ja edistää yhdenvertaisuutta. *Mahmoud, Mertsu ja Maija. Monimuotoinen työyhteisö ja syrjimätön arki* (2007) -oppaan tarkoituksena on lisätä vähemmistöjen osallisuutta työelämässä. Aineisto on tarkoi-

41 www.yhdenvertaisuus.fi

42 http://www.yhdenvertaisuus.fi/kampanjat/yes-yhdenvertaisuus_etusijalle/

tettu erityisesti esimiesten sekä luottamusmiesten ja työsuojeluvaltuutettujen koulutukseen, mutta soveltuu myös koko henkilöstölle.

Työnantajajärjestöjen toteuttamassa *Petmo*-hankkeessa⁴³ (2004–2007) kehitettiin kaksisuuntaisia työhön perehdyttämisen malleja, joissa huomioitiin sekä työpaikalle saapuva vähemmistön edustaja, että muu työyhteisö. SAK:n hallinnoimassa ja Euroopan Sosiaalirahaston rahoittamassa hankkeessa julkaistiin *Erilaisuus sallittu – Perehdymme monimuotoisuuteen -käsikirja työhön perehdyttäjälle ja työyhteisölle* (2007). Myös muut ammattiliitot ovat kouluttaneet henkilökuntaansa kansainvälisyyskasvatukseen ja monikulttuurisuuteen liittyen. Opettajien ammattijärjestö OAJ pyrkii vaikuttamaan esimerkiksi jäsenlehtensä *Opettajan* kautta, jossa kansainvälisyyskasvatus ja moninaisuuteen liittyvät kysymykset ovat hyvin vahvasti esillä. Monet opiskelijajärjestöt tekevät myös systemaattista työtä KVK 2010 -ohjelman tavoitteiden mukaisesti.

SOOL pyrkii edistämään monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyskasvatuksen asemaa opettajankoulutuksessa. Tavoitteet opettajankoulutukselle 2010–2013 -ohjelmassa olemme erikseen nostaneet nämä opettajankoulutuksen sisällöllisiksi kehityskohteiksi. Järjestämme jäsenistöllemme seminaareja monikulttuurisuudesta ja kansainvälisyyskasvatuksesta sekä teemme yhteistyötä useiden kansainvälistä työtä tekevien järjestöjen kanssa. Olemme esimerkiksi yhdessä Taksvärkki ry:n kanssa julkaisseet Oikeesti! -menetelmäoppaan lapsen oikeuksien käsittelyyn (SOOL ry).

KVK 2010 -ohjelman arviointia varten kerätyssä aineistossa eniten huolta maahanmuuttajien työllistymisestä kantoivat korkeakoulut ja opiskelijajärjestöt, jotka olivat myös huolissaan suomalaisten työyhteisöjen - korkeakoulut mukaan lukien - valmiuksista kansainvälisten opiskelijoiden ja opettajien vastaanottamiseen.

Yliopisto toimii useiden julkisten tahojen kanssa kansainvälisyyden lisäämiseksi, mutta yrityskontaktien hyödyntäminen kansainvälisyyskasvatuksen tavoitteiden saavuttamiseksi on erittäin heikosti hyödynnetty voimavara. Haasteena on ulkomaalaisten opiskelijoiden rekrytoitavuuden parantaminen yrityksiin ilman yhteiskunnan rahallista tukea. Viimeaikaisten tutkimusten mukaan tässä asiassa ei ole tapahtunut positiivista kehitystä vaan yritykset välttävät edelleen kansainvälisten opiskelijoiden palkkaamista (esim. EVA raportti ”Talent available – Tapping the Expat Talent Pool”). (Lappeenrannan teknillinen yliopisto)

Olemme myös pyrkineet viemään laajempaan tietoisuuteen kouluttamiemme opiskelijoiden osaamista Vaasan korkeakoulukonsortion kautta (Kahden kulttuurin kouluttamat -esite) ja pyrkineet murtamaan ennakkoluuloja kansainvälisiä opiskelijoita/työntekijöitä kohtaan. Haasteeksi muodostui työttömyyden lisääntyminen Suomessa jolloin ulkomaalaisten työntekijöiden rekrytoiminen muodostuu entistä haasteellisemmaksi. (Vaasan yliopisto)

Haasteena on kansainvälisten tutkinto-opiskelijoiden kiinnittyminen alueelle. Myös heidän harjoittelupaikkansa ovat haasteellisia. Meillä on InterPracticum-hanke, jonka tavoittena on löytää yrityksiä, jotka kiinnittyvät tiukemmin englanninkielisiin tutkintokoulutuksiin. Tällä tavalla sitoutamme opiskelijoita alueelle ja tarjoamme heidän asiantuntijuuttaan elinkeinoelämälle. (Savonia ammattikorkeakoulu)

Hankkeita, joissa mukana: ESR-hanke, joka kartoittaa paikallisten yritysten kansainvälistymisen tarpeita korkeakoulun ja sen kv-opiskelijoiden avustuksella. Toinen ESR-hanke kartoittaa työnantajien esteitä kv-opiskelijoiden harjoittelun järjestämiseen. Valoa-hanke, jossa ohjausta ohjaajille kuinka toimia kansainvälisten opiskelijoiden ohjaajina. Yhteistyötä alueellisissa maahanmuuttajahankkeissa. (Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu)

43 <http://www.sak.fi/suomi7tietoasaksta.jsp?location1=5&sl2=10&sl3=2&lang=fi&id=31244>

JOHTOPÄÄTÖS: Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslaki ja niistä johdetut velvoitteet ovat vahvat toimintaa ohjaavat instrumentit. SM ja TEM ovat kouluttaneet työnantajia näiden lakien toimeenpanossa esimerkiksi yhdenvertaisuussuunnitelmien teossa. Samoin on koulutettu monimuotoisten työyhteisöjen johtamisessa. Monet ammattiliitot ovat toimineet samaan suuntaan ja kouluttaneet työntekijöitään. Maahanmuuttajien ja ulkomaalaisten opiskelijoiden työllistyminen ja harjoittelupaikkojen saanti on yhä ongelma. Toimenpiteen toimeenpanossa yhteistyö SM:n ja TEM:n kanssa olisi ollut olennaista. KVK 2010 -ohjelman vaikuttavuus tavoitteiden toteuttamisessa on ollut vähäinen.

Toimenpide: Maailmansuomalaisuus

- o *Kannustetaan ja tuetaan suomalaisia aktiivisesti osallistumaan maailmanlaajuisiin organisaatioihin*
- o *Saatetaan eri alojen ja tasojen toimijaosapuolet dialogiin ja yhteistyöhön yhteisöllisellä ja kansallisella toiminnan tasolla, samoin pohjoismaisissa yhteyksissä, Euroopan unionissa, OECD:ssä ja Unescossa ja muualla YK:ssa.*

Toteuttamisvastuu: Ministeriöt

HAVAINNOT: Arviointiin vastanneet katsoivat kansainvälisissä organisaatioissa ja verkostoissa toimimisen tärkeäksi. Poliittisista linjauksista esimerkiksi *Kehityspoliittisessa kansalaisyhteiskuntalinjauksessa* (Ulkoasiainministeriö 2010, 13) kannustetaan kansalaisyhteiskunnan edustajia toimimaan linkkinä kansainvälisen yhteistyön prosesseihin. Kehitysyhteistyö antaa mahdollisuuden tarjota suomalaista toimialaosamista esimerkiksi opetus-, terveys-, sosiaali-, maatalous- ja metsäalalla.

CIMOn rooli maailmansuomalaisuuden kehittämisessä liikkuvuus- ja yhteistyöohjelmien kautta on merkittävä. CIMO hallinnoi myös UM:n kehitysyhteistyömäärärahoista rahoittamia ohjelmia, joista maailmansuomalaisuutta kansainvälisyyskasvatuksen näkökulmasta selkeimmin lisännevät North-South-South -ohjelma, HEI ICI, YK:n apulaisasian tuntijaohjelma *Junior Professional Officers (JPO)* ja EU:n nuorten asiantuntijoiden ohjelma *Junior Experts in the Delegations of the Commission (JED)*. EU:n lukuisat liikkuvuus- ja yhteistyöohjelmat ovat luoneet Euroopan sisäiselle nuorten opiskelu-, harjoittelu- ja vapaaehtoistyöliikkuvuudelle puitteet. On silti muistettava myös lukuisat muut myös kehittyviin maihin suuntautuvat liikkuvuusohjelmat joita esimerkiksi Maailmanvaihto ry, Allianssi ry, korkeakouluopiskelijoiden kansainvälinen järjestö AIESEC Suomi ry ja Suomen Youth for Understanding YFU ry hallinnoivat. Tärkeä toimija kansainvälisen tietoisuuden ja globaalin vastuun lisääjänä on myös Suomen Unesco-toimikunta, joka toimii kansallisena asiantuntijaelimenä koulutukseen, tutkimukseen ja viestintään liittyvissä Unescon alaisissa kysymyksissä ja jonka sihteeristö toimii OKM:ssä. Se on myös eräs foorumi, jossa UM:n, OKM:n ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden yhteistyö on luontevaa ja säännöllistä.

JOHTOPÄÄTÖS: Suomessa on useita mekanismeja maailmansuomalaisuuden kehittämiseksi. Sen sijaan ”maailmanlaajuisiin organisaatioihin” osallistumista tulisi edelleen kehittää.

Toimenpide: Uskontojen ja maailmankatsomusten välinen vuorovaikutus

- o *Lisätään vuoropuhelua eri uskontojen ja maailmankatsomusten välillä*

Toteuttamisvastuu: Uskonnolliset ja maailmankatsomukselliset yhteisöt

HAVAINNOT: Toimenpidettä ei ole avattu konkreettisiksi toiminnoiksi: miten uskontojen välistä vuoropuhelua tulisi lisätä ja miten seurata tavoitteen toteutumista. Olisi ollut hedelmällistä saada myös muilta kuin kristittyjen kirkkokuntien edustajilta vastauksia lausuntopyyntöön; arvioinnissa on nojaututtu etenkin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallituksen ja Suomen ortodoksinen kirkkohallituksen lausuntoihin. Molemmat ovat laajasti tarkastelleet kirkkojen ja seurakuntien roolia monikulttuurisuus- ja kansainvälisyyskasvattajina sekä maahanmuuttajien integroitumisen väylänä. Vastauksista käy ilmi, että laajaa verkostoitumista on tapahtunut.

Kirkon roolia kotouttajana ja maahanmuuttajan väylänä suomalaisen yhteiskuntaan ei tule väheksyä. Suomessa uskonnon harjoittamisella on voimakas individualistinen leima, mutta muualla maailmassa yhteisöllisyys painottuu enemmän. Maahanmuuttaja hakee kirkosta yhteisöä, johon liittyä. (Suomen ortodoksinen kirkollishallitus)

Itse toimenpidettä on lausunnoissa kommentoitu vähän ja enemmän on annettu esimerkkejä kirkon ja seurakuntien työskentelystä maahanmuuttajien parissa sekä monikulttuurisuus- ja kansainvälisyyskasvattajana. Evankelis-luterilaisen kirkon vastauksessa kiinnitetään kuitenkin huomiota siihen, että uskontojen ja katsomusten välisen vuoropuhelun kysymys ei kosketa vain kirkollisia ja maailmankatsomuksellisia yhteisöjä, vaan yhteiskunnallista keskustelua laajemmin. Lisäksi tuodaan esille, että kulttuurien välisessä dialogissa uskontoihin ja maailmankatsomuksiin liittyvät kysymykset jäävät usein marginaaliin.

Tavoitteissa korostetaan perustellusti uskontojen ja maailmankatsomusten välistä vuorovaikutusta ja sen edistämistä. Tavoitteen edistämisen toteutusvastuu on uskottu uskonnollisille ja maailmankatsomuksellisille yhteisöille. Näkökulma on liian suppea. Uskonnollisilla yhteisöillä on luonnollisesti keskeinen rooli, mutta aito vuorovaikutus edellyttää kysymysten laaja-alaista ja läpäisevää pohdintaa yhteiskunnan kaikilla tasoilla. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko)

JOHTOPÄÄTÖS: Toimenpide on laaja ja niin väljästi muotoiltu, että sen vaikuttavuutta on mahdoton arvioida. Tahdonilmaisuna tavoite on kuitenkin tärkeä, jo senkin vuoksi, että uskontoihin ja maailmankatsomuksiin liittyvät kysymykset jäävät usein marginaaliin kulttuurienvälisessä dialogissa.

Muuta kumppanuudesta

Edellä mainittujen toimenpiteiden lisäksi aineistosta tuli esille hyvin monenlaisia kumppanuuksia ja verkostoitumisia sekä kansallisesti, että kansainvälisesti. Kansalaisjärjestöt olivat yhteistyössä keskenään, koulujen ja yliopistojen ja vapaan sivistystyön kanssa. Valtionhallinto tukee ja tekee yhteistyötä kansalaisjärjestöjen, vapaan sivistystyön, koulujen ja korkeakoulujen kanssa. CIMO mainittiin yhteistyökumppanina, joka toimi hyvin monella eri tasolla tavoittaen myös ruohonjuuritason toimijat. Seurakunnat ovat mukana yhteistyössä sekä valtakunnallisella että kunnan tasolla. Unohtaa ei myöskään pidä Unesco-kouluverkostoa, johon kuuluu yli 70 oppilaitosta Suomessa. Yhteistyön yritysten ja median kanssa todettiin jo aiemmin olleen vähäisempää.

Allianssi on tehnyt yhteistyötä Humakin, Diakin, Novian ja Laurean kanssa globaalikasvatusten menetelmien käyttöön otossa kouluttamalla Allianssin omista globaalikasvatusten menetelmistä yhteisöpedagogi- ja sosionomiopiskelijoita. (Allianssi ry)

Vapaan sivistystyön oppilaitokset toimivat yhteistyössä kansalaisjärjestöjen kanssa ja opinto-keskuksia ylläpitävillä sivistysliitoilla on erityisen hyvät mahdollisuudet vahvistaa kansainvälisyyskasvatuksen asemaa ja näkyvyyttä. (Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö)

Olemme toimineet aktiivisesti mm. Helsingin, Espoon ja Vantaan seurakuntien kanssa. Seu-

rakunnan tiloissa on järjestetty mm. uusien tutkinto-ohjelmaopiskelijoiden orientaatioita ja ryhmäyttämistä. (Metropolia Ammattikorkeakoulu)

Yhteistyö kansalaisjärjestöjen kanssa on ollut vilkasta, samoin Oulun seudun koulujen kanssa. NGO edustajat vierailevina luennoitsijoina (pilotti!) ja tieteellisissä seminaareissa (esim. ETMU). Opiskelijat harjoittelijoina ja vapaaehtoisina järjestöissä. (Oulun yliopisto)

Yhteistyö yritysten kanssa on kehittynyt, koulun opiskelijoita harjoittelee yritysten ulkomailla toimivissa tytäryrityksissä. (Vaasan ammattikorkeakoulu)

6.6. Kansainvälisyyskasvatuksen resurssit

Tavoite: ”Lisätään kansainvälisyyskasvatuksen kehittämiseen, edistämiseen ja levittämiseen tarvittavia voimavaroja ja rahoitusta”

Tavoitealue on tärkeä ja merkittävä jo senkin vuoksi, että kansallisissa ohjelmissa ei aina kiinnitetä huomiota resursseihin erikseen. Euroopan neuvoston Pohjoinen-Etelä -keskusten laatimassa vertaisarvioinnissa (2004) resurssipohjana käytettiin kehitysyhteistyömäärärahoista kehitysviestintään ja -kasvatukseen suunnattua osuutta. Suosituksena oli 1% ODA-määrärahojen osuudesta, josta tulisi UNDP:n suositusten (1993) mukaisesti edetä kohti 3%. Käsillä olevassa arvioinnissa tähän suositukseen osoitettiin myös varauksellisuutta, sillä se on ilmaistu hyvin avoimesti: *Ehkä 3 % määrärahoista voisi korvamerkitä käytettäväksi tuen antajamaassa* --⁴⁴, ja korostettiin määrärahojen suoraan partnerimaihin ohjautumisen tärkeyttä. Julkisen kehitysyhteistyön maksatukset⁴⁵ ovat kehittyneet seuraavasti (1000 euroa):

Vuosi	2005	2006	2007	2008	2009	2010 ⁴⁶
Maksatukset (ODA)	725,7	664,8	716,9	808,2	926,5	965,6
Maksatukset/BKTL (%)	0,46	0,4	0,4	0,44	0,54	0,55
Kansalaisjärjestöt ⁴⁷	45,1	57,1	64,5	76,2	86,1	83,7
% ODasta	6,2	8,6	9	9,4	9,3	8,7
Maksatukset kehitystietoisuuden edistämiseen	x	8,3	4,6	5,6	10,8	x
% ODasta	x	1,2	0,6	0,7	1,2	x

Suomella on vielä saavutettavaa viralliseen tavoitteeseensa kehitysyhteistyömäärärahojen osuudesta (0,7 % bruttokansantulosta) vuoteen 2015 mennessä, mutta maksatusten trendi

44 "Perhaps as much as 3% of aid funds could be earmarked for spending within donor nations to prepare public opinion for these post-cold-war realities and to increase public awareness of the interdependence of the North and the South." UNDP, Human Development report (1993, 8). http://hdr.undp.org/en/media/hdr_1993_en_contents.pdf

45 Sisältää UM:n kehitysyhteistyömomentin 24.30.66 maksatukset ja muun julkisen kehitysyhteistyön (Finnfundin toiminta, osuus EU:n kehitysyhteistyöbudjetista, hallintomenot, pakolaisvastaanotosta aiheutuvat menot, siviilikriisihallintamenot ja muut kehitysyhteistyöksi luettavat menot). Suomen kehitysyhteistyön perustilastot 2010, 9; UM:n Kehityspoliittinen osasto, tilastollinen seuranta.

46 Vuotta 2010 koskevat tiedot ovat Valtion talousarvioesityksen 2010 mukaan arvioidut määrärahat, toteutuneiden maksatusten raportointi ei vielä valmistunut. Vuodelle 2011 on esitetty 1 073,8, josta tuki kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyölle, Kehitysyhteistyön Palvelukeskukselle (Kepa ry) ja kehitysyhteistyötiedotukselle on 83,4. Talousarvioesityksessä vahvistetaan Suomen kehityspoliitiikan tavoite saavuttaa 0,7 % BKTL:stä vuoteen 2015 mennessä. Valtion talousarvioesitys 2011 (2010, 107–110).

47 Tuki kansalaisjärjestöjen toteuttamalle kehitysyhteistyölle

on kasvava. YK:ssa asetetun tavoitteen OECD/ DAC -maista on vuonna 2009 saavuttanut vain Ruotsi, Norja, Luxemburg, Tanska ja Alankomaat, Suomen sijoittuessa Belgian jälkeen tilastoissa seitsemänneksi (Suomen kehitysyhteistyön perustilastot 2010). Kehitystietoisuuden edistämiseen ohjatut määrärahat ovat ylittäneet 1 % osuuden koko kehitysyhteistyön maksatuksista vuosina 2006 ja 2009.

Indikaattorina kehitysviestintään ja -kasvatukseen (tai ”kehitystietoisuuden edistämiseen”) allokoitujen varojen suhde ODAsta on tietenkin tärkeä, mutta liian yksipuolinen, sillä se ei huomioi muiden ministeriöiden ja hallinnonalojen toimintaa. Seurannan haasteellisuus todetaan *European Development Education Monitoring Report'ssa* (ns. *DE Watch*) (2010), jossa vertailutiedon keräämisessä on haasteista huolimatta – tai niistä johtuen – pitäydytty ODAn pohjautuvassa, UM:n kansalaisjärjestöille kehitysviestintään ja -kasvatukseen myöntämässä tuessa. Alla on käsitelty *DE Watch*-raportin esiin nostamia rahoitus-kokonaisuuksia, joita on tarkasteltu etenkin UM:n ja OKM:n hallinnonalojen näkökulmasta. Tarkasteluun tulisi sisällyttää muidenkin ministeriöiden kansainvälisyyskasvatukseen allokoimia rahavirtoja. *DE Watch* -raportissa on ehdotettu mm. seuraavia huomioitavaksi⁴⁸:

1) UM:n globaalikasvatusta toteuttaville järjestöille myöntämät tuet.

UM:n kansalaisjärjestöyksikkö (KEO-30) myöntää järjestöille määrärahoja kehitysviestintään ja -kasvatukseen seuraavasti⁴⁹:

Viestintä- ja kehityskasvatustuki kokonaisuudessaan

Vuosi	2007	2008	2009	2010	2011
Haettu (M €)	4	3,8	4,3	3,4	4,3
Myönnetty (M €)	1,9	2	2,2	2	1,94

UM:n vuosittain noin 2 miljoonaa euroa kansalaisjärjestöille myöntämä rahoitus on merkittävä tuki globaalikasvatukselle. Avustusta hakevia järjestöjä on vuosittain noin 100–120 ja tukea on myönnetty noin 80–90 järjestölle. Kansalaisjärjestöyksikössä on hiottu myöntöpäätösten tilastointia, ja kouluihin tai selkeästi opetukselliseen tai kasvatukselliseen toimintaan suuntautuviin hankkeisiin on rahoitusta yksivuotisiin hankkeisiin myönnetty seuraavasti: noin 650 000 € (2009), 330 000 € (2010) ja 68 000 € (2011). Käytännössä viestinnällisyys voi olla hankalasti erotettavissa kasvatuksellisesta toiminnasta, joten määrät ovat suuntaa antavia. Näiden lisäksi, vuonna 2007 avattiin kaksivuotinen tuki vuonna 2008 aloitettaville hankkeille kehityskasvatukseen. Nämä huomioiden kasvatuksellisten hankkeiden osuus myönnetyistä viestintä- ja kehityskasvatustuista on vuodesta riippuen noin kolmanneksesta puoleen.

Kehityskasvatustuki kaksivuotisiin hankkeisiin

Vuosi	2007	2008	2009	2010	2011
Haettu (M €), 2 v.	1,4	0,84	x	0,548	1,6
Myönnetty (€), 2 v.	358 000	320 000	656 000	220 000	648 000
Hankkeita haettu/ myönnetty (kpl)	13/ 3	10/ 4	14/ 5	5/ 2	16/ 6

⁴⁸ European Development Education Monitoring Report (2010, 8), http://www.coe.int/t/dg4/nscentre/ge/DE_Watch.pdf

⁴⁹ UM:n kansalaisjärjestöyksikön (KEO-30) tilastot

2) UM:n muiden yksiköiden kuin kansalaisjärjestöyksikön myöntämät tuet. Tässä tulisi tarkastella myös julkishallinnon toimijoiden työtä. Suomessa tähän lukeutuisivat ainakin Yleisen kehityspolitiikan ja suunnittelun yksiköstä (KEO-10) Suomen Akatemian kautta myönnettävät tuet kehitystutkimukseen sekä North-South-South -ohjelmaan ja HEI ICI -instrumenttiin, joita hallinnoidaan CIMOsta. Kehitystutkimukseen on vuosittain allokoitu rahoitusta 8–10 tutkijalle tai tutkimushankkeelle vuosittain noin 2,5–3,0 milj. euroa vuosina 2006–2010. Summissa on huomioitu sekä UM:n Suomen Akatemialle osoittamat kehitystutkimuksen määrärahat, että Suomen Akatemian omasta valtuudesta tekemät määrärahapäätökset. North-South-South -ohjelman kaksivuotisen ohjelmakauden budjetit ovat vaihdelleet seuraavasti: 2,5 milj. euroa (2004–2006), 4,5 milj. (2007–2009) ja 6 milj. (2010–2012). HEI ICI -instrumentin rahoituksen piirissä on tällä hetkellä neljä ammattikorkeakoulun ja kuusitoista yliopiston hanketta. Ohjelmakauden (2009–2012) budjetti on 6,5 milj. euroa.

UM:n YK:n kehityskysymysten yksiköstä (KEO-40) toisaalta hallinnoidaan YK:n apulaisasiantuntija- ja vapaaehtisohjelmia (*UNV ja JPO*) sekä EU:n komission nuorten asiantuntijoiden (*JED*) ohjelmia. Vuonna 2010 näitä ohjelmia rahoitettiin yhteensä 8 milj. eurolla, 9,5 miljoonalla vuonna 2011.

UM:n kehitysyhteistyömäärärahoista toteutettiin myös OPH:n ja OPEKOn (2010 alkaen Educode Oy) kanssa opettajien kansainvälisyyskasvatuksen täydennyskoulutushanketta vuosina 2007–2009. Hankkeelle myönnettiin rahoitusta yhteensä noin 390 000 euroa, ja sen puitteissa järjestettyihin koulutuksiin osallistui noin 2300 opettajaa. Lokakuussa 2010 UM myönsi OPH:lle 195 000 euron määrärahan globaalikasvatuksen kehittämishankkeen *Maailmankansalaisena Suomessa* toteuttamiseksi vuoden 2011 loppuun mennessä. Hankkeen valmistelu siirrettiin kesällä 2010 UM:n toimialapolitiikan yksiköltä (KEO-20) viestintäyksikölle (VKO-20).

3) UM:n viestintäyksikön toiminnan tarkastelu. Suomen osalta tähän tulisi lukea ainakin UM:n viestintäyksikön (VKO-20) julkaisema *Kehitys*-lehti sekä global.finland.fi -sivuston ylläpito, joita kansainvälisyyskasvatuksen toimijatahot kuten kouluttajat, opettajat ja järjestöt hyödyntävät työssään. Konkreettisten rahavirtojen tarkastelua vaikeuttanee se, että toiminta lukeutuu Viestintäyksikön normaalitoimintaan, eli virkatyöhön.

4) Kehitysyhteistyötä, eli ei nimenomaisesti kansainvälisyyskasvatusta toteuttavien järjestöjen viestintään suunnatut osuudet. Edellä tarkasteltiin UM:n kansalaisjärjestöille myöntämän kokonaistuen määrää, josta erikseen tarkasteltiin tukea kehitysviestintään ja -kasvatukseen. Edelleen tulee huomioida UM:n kumppanuusjärjestöt⁵⁰, joille on myönnetty 1,7 milj. euroa vuonna 2009 ja 1,9 milj. vuonna 2010. Osuus on yli puolet järjestöjen kehitysyhteistyön rahoituksesta. Ohjelmatuen uusien ohjeistusten (2011) mukaan kumppanuusjärjestöjen tulee eritellä kehitysviestintään ja -kasvatukseen käyttämänsä osuus valtiontuesta, mikä helpottaa jatkossa myös kansainvälisyyskasvatuksen rahoituksen seurantaa. Järjestöt saavat ohjeistusten mukaan käyttää tiedotukseen enintään 5 %, kasvatukselliseen työhön ei ole määrätty rajoitetta.

⁵⁰ Kumppanuusjärjestöt (11 kpl) vuonna 2011: Fida International ry, Frikyrklig samverkan, Kirkon Ulkomaanapu, Pelastakaa lapset ry, Plan Suomi Säätiö, Punainen Risti, Solidaarisuus, Suomen Ammattiliittojen Solidaarisuuskeskus, Suomen Lähetysseura, Suomen World Vision ja Vammaisjärjestöjen kehitysyhteistyöyhdistys FIDIDA ry.

Lisäksi on huomioitava UM:n tuki Kepa ry:lle, joka vuonna 2010 allokoii saamastaan tuesta (5,3 milj. euroa) noin miljoona euroa kehitysviestintään ja -kasvatukseen. Samoin Kehys ry suuntasi saamastaan tuesta (260 000 euroa) noin 20 000 euroa tähän tarkoitukseen. UM tukee myös YK-taustaisia järjestöjä Suomessa (Unicef Suomi, Unifem Suomi ja Suomen pakolaisapu), joille myönnettiin 159 000 euroa vuonna 2009, 159 000 euroa vuonna 2010, sekä 155 000 vuonna 2011.

5) Muiden ministeriöiden kansainvälisyyskasvatukseen ohjaamat resurssit (sekä ODAan lukeutuvat, että sen ulkopuoliset rahavirrat): Seuraavassa on tarkasteltu vain OKM:n rahoituskanavia. Kokonaiskuvan paremmaksi hahmottamiseksi olisi kuitenkin olennaista tarkastella myös muiden ministeriöiden allokoimia resursseja. Kartoitus on vaativaa, ja tässä on nostettu vain joitakin esimerkkejä.

OKM:ssä ei ole nimenomaista globaali-/ kansainvälisyyskasvatukseen myönnettävää avustusrahaa. Rahoitusta myöntävät useat yksiköt ja osastot. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osastolta kansainvälisyyskasvatukseen liittyviä avustuksia myönnetään monikulttuurisuuden tukemiseen ja rasmin vastaiseen työhön (mom. 29.80.52.24.1.), joilla avustetaan maahanmuuttajien ja kansallisten vähemmistöjen kulttuuri-, taide- ja nuorisotoimintaa, ja tuetaan kulttuurivähemmistöjen oman identiteetin vaalimista ja kehittämistä sekä edistetään kulttuurivähemmistöjen ja valtakulttuurin yhteyksiä. Keskeisiä avustusten saajia ovat maahanmuuttajien, kuten siirtolaisten ja pakolaisten omat yhdistykset ja työryhmät, mukaan lukien taiteilijayhdistykset. Muita avustettavia etnisiä ryhmiä ovat Suomen perinteiset kansalliset vähemmistöt, kuten romanit. Saamenkielisen kulttuurin tukemiseen sekä saamelaisjärjestöjen toimintaan osoitetaan saamelaiskäräjille jaettavaksi erillinen määräraha. Maahanmuuttajien ja vähemmistöjen järjestöjen lisäksi avustuksia myönnetään rasmin vastaiseen työhön, eli yhteisöjen rasmin, muukalaisvihan ja suvaitsemattomuuden vastaisiin sekä hyviä etnisiä suhteita edistävään toimintaan ja hankkeisiin. Avustuksia myönnettiin 400 000 euroa vuosittain vuosina 2007–2009 ja 600 000 euroa vuonna 2010.

Avustus rauhantyon edistämiseen voidaan niin ikään kokonaisuudessaan katsoa kansainvälisyyskasvatusta tukevaksi, vaikka nimenomainen rauhankasvatus onkin katsottu vain osaksi avustuskanavan perusteita. Avustuksina myönnettiin 460 000 euroa vuodessa vuosina 2007–2009 ja 560 000 euroa vuonna 2010. Valtion talousarviossa vuodelle 2011 avustusta on jälleen 560 000 euroa. Saamelaiskäräjille saamenkielisen kulttuurin edistämiseen ja saamelaisjärjestöjen toimintaan on talousarvioesityksissä osoitettu vuosittain 205 000 euroa/ vuosi vuosina 2008–2010, Suomen Islamilainen Neuvosto (SINE) ry:n toimintaan 60 000 euroa/ vuosi vuosina 2008–2010 ja ystävyyseurojen kulttuuriyhteistyöhön 2,6 milj. euroa vuosittain vuosina 2008–2010. OKM myönsi myös vuonna 2010 Suomen UNIFEM – Finlands UNIFEM ry:lle valtionavustuksena 150 000 euroa käytettäväksi Naiset, rauha ja turvallisuus – Suomen kansallisen 1325-toimintaohjelman⁵¹ toteuttamisesta ja seurannasta aiheutuviin kustannuksiin vuosina 2010–2011.

Formaalissa koulutuksessa ei toistaiseksi ole selkeitä seurantamekanismeja kansainvälisyyskasvatuksen rahoitukselle. Kansainvälisyyskasvatusta toteutetaan pääasiallisesti olemassaolevien instrumenttien kautta, kuten formaalin koulutuksen opetussuunnitelmissa, tai

⁵¹ Ohjelma pyrkii mm. edistämään tietoisuutta naisten roolista rauhanrakentamisen prosesseissa. OKM:n vastuualueiksi on ohjelmassa määritetty päätöslauselmaa 1325 koskevan koulutuksen, akateemisen tutkimuksen, teemaan liittyvien tutkimusprojektien, ajankohtaisten julkaisujen ja muun selvitys- ja arviointitoiminnan tukeminen, päätöslauselmasta tiedottaminen ja kansalaisjärjestöjen toiminnan tukeminen päätöslauselman 1325 tavoitteiden tunnetuksi tekemiseksi. YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1325 (2000) "Naiset, rauha ja turvallisuus". Suomen kansallinen toimintaohjelma 2008–2011. Ulkoasiainministeriö 2008, 18.

strategioiden, ohjelmien ja linjausten sisällöissä. Toteutus tapahtuu tällöin useimmiten virkatyönä ja organisaatioiden toimintaan sisäänrakennettuna. Rahoituskehityksessä ei ole erillisiä momentteja kansainvälisyyskasvatuksen toteuttamiselle. Kehys on kuitenkin mittava: esimerkiksi *Valtion talousarvioesityksessä* (2010) *Valtionosuus ja -avustus yleissivistävän koulutuksen käyttökustannuksiin* -momenttia 29.10.30 (791,8 milj. euroa) on avattu seuraavasti:

Määrärahaa saa käyttää -- enintään 6 300 000 euroa avustuksina oppimisympäristöjen monipuolistamiseen sekä koulujen ja oppilaitosten kansainvälistämiseen -- enintään 10 000 000 euroa avustuksina koululaisten kerhotoiminnan tukemiseen -- enintään 17 000 000 euroa avustuksina tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetuksen ja tukitoimien vahvistamiseen sekä oppimisvaikeuksien varhaisesta tunnistamisesta aiheutuviin kustannuksiin -- enintään 12 000 000 euroa opetus- ja kulttuuriministeriön määräämin perustein opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 45 §:n mukaisten avustusten maksamiseen täydentävien vieraskielisten oppilaiden äidinkielen ja suomen/ ruotsi toisena kielenä sekä heidän muun opetuksen tukemiseen -- enintään 50 000 euroa opetus- ja kulttuuriministeriön määräämin perustein opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 45 §:n mukaisten avustusten maksamiseen saamenkielisten ja romaninkielisten oppilaiden äidinkielen opetuksen järjestämiseen -- opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 45 §:n 1 momentin ja saamenkieliseen ja saamen kielen opetukseen perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista annetun valtioneuvoston päätöksen (191/1999) 4 ja 5 §:n mukaisten saamenkielisen ja saamen kielen opetuksen valtionavustuksen maksamiseen. (Valtion talousarvioesitys 2011, 314)

Veikkauksen ja raha-arpajaisten voittovaroista nuorisotyön tukemiseen osoitetut määrärahat ovat kehittyneet seuraavasti: 36,1 milj. euroa vuonna 2007, 37,5 milj. vuonna 2008, 41,8 milj. vuonna 2009 ja 46,3 milj. vuonna 2010. Jälleen voidaan todeta, että määrärahat ovat mittavia, eikä toistaiseksi kansainvälisyyskasvatukseen liittyvien toimintojen tukemiseen ole seurantatyökaluja.

6) Paikallishallinnossa kansainvälisyyskasvatukseen ohjatut resurssit. Tämä on laaja ja kompleksinen kenttä, jonka seurantaan ei tiettävästi toistaiseksi ole välineitä. Monet ministeriöiden ja niiden alaisten hallinnon toimijoiden sekä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden toimeenpanemien hankkeiden vaikutukset suuntautuvat myös/ ennen kaikkea paikallistasolle.

7) Yksityisen sektorin ohjaamat resurssit. Tämä on niin ikään laaja kenttä, jonka seurantaan ei tiettävästi toistaiseksi ole työkaluja. Yritykset raportoivat omista yhteiskuntavastuuta edistävistä toimistaan omassa viestinnässään. Valtionavustuksia saaneiden kansalaisjärjestöjen osin tietoa olisi ainakin teknisesti suhteellisen helppo kerätä järjestöjen palauttamista raporteista.

8) Kansainvälinen rahoitus. Tämä on moninainen kenttä, jossa Suomen kontekstissa tulisi ennen muuta tarkastella EU:n rahoituskanavia. Esimerkiksi Euroopan sosiaalirahaston (ESR) *Paremmat arjen taidot ja opintojen kautta töihin* -kehittämishjelma keskittyy mm. opintojen sujuvuuteen, tutkinnon loppuunsaattamiseen ja työllistymisen kysymyksiin, myös maahanmuuttajataustaiset nuoret huomioiden. OKM hallinnoi ohjelmaa, jonka rahoitus kaudella 2007–2013 on 36,5 milj. euroa. *Maahanmuuttajien alkuvaiheen neuvonnan ja ohjauksen kehittämisohjelma* (ESR) koostuu eri paikkakunnilla toteutettavista moniammatillisista ja poikkihallinnollisista hankkeista, ja SM:n maahanmuutto-osaston ALPO-tukirakenne koordinoi kehittämistä ja kokemusten vaihtoa hankkeiden välillä. Tavoitteena on

kehittää valtakunnallinen alkuvaiheen neuvonnan ja ohjauksen malli. Myös OPH osallistuu hankkeeseen tuottaen kielen opiskeluun verkkomateriaaleja (*VERSOT – Verkkosuomea maahanmuuttajille*). TEM ja OKM hallinnoivat ohjelmaa ja sen rahoitus kaudella 2007–2013 on 23 milj. euroa.

Lisäksi SM:n hallinnoima työvoiman maahanmuuton ESR-kehittämisohjelma, *MATTO-tukirakenne* (rahoitus kaudella 2007–2013 on 32,6 milj. euroa) kerää yhteen työperäisen maahanmuuton hankkeet pyrkien lisäämään maahan muuttaneiden työntekijöiden tukea työkuultuuriin ja yhteiskuntaan sopeutumiseksi. TEM:n hallinnoiman *Sukupuolten tasa-arvon edistäminen ja valtavirtaistaminen (Valtava)* -kehittämisohjelman tavoitteena on purkaa työ- ja koulutusurien kahtiajakoa perinteisiin ns. miesten ja naisten aloihin. Ohjelmassa kiinnitetään myös huomiota maahanmuuttajiin ja maahanmuuttajataustaisiin, koska etenkin naiset voivat kokea moniperusteista syrjintää sukupuolensa ja etnisen taustansa vuoksi. Ohjelman rahoitus on 18,7 milj. euroa kaudella 2007–2013.

Euroopan komission hallinnoiman kehitysyhteistyön rahoituksessa on lisäksi useita rahoitusikkunoita, joista valtioista riippumattomien ja voittoa tavoittelemattomien toimijoiden (*Non-State Actors, NSA*) on mahdollista hakea rahoitusta myös kansainvälisyyskasvatuksen hankkeisiin. Kehys ry:n kokoamassa *EU-rahoitusoppaassa kehitysyhteistyö- ja kansainvälisyyskasvatushankkeille* (2009) nämä ikkunat on esitelty kohderyhmineen, painopisteineen ja hakukäytäntöineen.⁵²

JOHTOPÄÄTÖS: Määrärahat globaalikasvatukseen tulevat hyvin monista eri lähteistä. Välineet näiden rahavirtojen seurantaan ovat puutteelliset ja kaipaavat kehittämistä.

Toimenpide: Tukimuotojen kartoitus

- o *Hallinnonalojen yhteistyön lisäämiseksi kartoitetaan ja jäsenellään UM:n, OKM:n, TEM:n, YM:n ja SM:n eri tukimuotoja tarkoituksenmukaisiksi kokonaisuuksiksi*

Toteuttamisvastuu: ministeriöt

HAVAINNOT: Tukimuotojen kartoitusta pidettiin lukuisissa vastauksissa tärkeänä tavoitteena, jolla lisättäisiin hallinnonalojen vuorovaikutusta ja pyritäisiin kartoittamaan mahdollisia katvealueita, tai päällekkäisyyksiä. Toimenpide on myös haastava yllä esitetyistä syistä, ja sen toteuttaminen tulisikin suunnitella ministeriöiden kesken, yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Rahoitusta kartoitettaessa tulisi selvittää, mitä kaikkea tähän tulisi kuulua, jotta seuranta olisi mielekästä ja tarkoituksenmukaista, ja tuloksena olisi riittävä, selkeä ja läpinäkyvä rahoituspohja.

Edellä käsitellyn valossa voidaan todeta, että esimerkiksi UM:ssä kansainvälisyyskasvatuksen aluetta hallinnoidaan useammassa yksikössä (ainakin KEO-10, KEO-20, KEO-30, KEO-40, VKO-20), toisaalta OKM:ssä sitä toteutetaan pitkälti normaalin budjettikehyksen raameissa.

JOHTOPÄÄTÖS: Kartoitusta ei ole tehty, mutta arviointiin vastanneet pitivät sitä tarpeellisenä. Kuten edellä on käsitelty, toimijoiden ja rahoituksen muotojen kenttä on moninainen ja kartoitukseen ryhtyttäessä tulisi selvittää, tai yhteisesti sopia, mitä kartoitukseen tulisi sisällyttää. Kartoitus ja seuranta voisi mahdollisesti palvella myös kansallisen kestävä kehityksen strategian seurantaindikaattorina.

⁵² <http://www.kehys.fi/julkaisut/kehysen-julkaisut/eu-rahoitusopas-kehitysyhteistyö-ja-kansainvälisyyskasvatushankkeille-2009>

Toimenpide: Kansalaisjärjestöjen rahoitus

- o *Rahoituksen tulee mahdollistaa pitkäkestoiset hankkeet (2–3 vuotta) vaikuttavuuden ja jatkuvuuden lisäämiseksi*
- o *Rahoitus sisältää myös valmistelurahan kansainvälisten yhteyksien luomista ja kansainvälisessä yhteistyössä tehtäviä hankkeita varten*

Toteuttamisvastuu: ministeriöt

HAVAINNOT JA JOHTOPÄÄTÖS: UM avasi kansalaisjärjestöille uuden kaksivuotisen rahoitus-instrumentin vuonna 2007, myönnettäväksi kehityskasvatushankkeisiin, Tätä on käsitelty edellä. Toimenpide on siis näiltä osin toteutunut, joskin kansalaisjärjestöjen näkökulmasta tuki on edelleen liian projektikeskeistä ja lyhytjänteistä.

Toimenpide: Laajapohjaiset yhteisrahoitukset

- o *Kansainvälisyyskasvatuksen toteuttamiseen tarvitaan monien eri osapuolten yhteistä sitoutumista ja laajapohjaisia yhteisrahoituksia*

Toteuttamisvastuu: ministeriöt

HAVAINNOT: Kansainvälisyyskasvatuksen toimijoiden kenttä on laaja ja moninainen. Laajapohjaisten yhteisrahoitusten toimenpiteen esiin tuominen on tärkeä, ja liittyy tavoitteeseen lisätä valtionhallinnon yhteistyötä. SM:n koordinoima yhdenvertaisuutta edistävä YES -hanke on hyvä esimerkki laajapohjaisesta yhteistyöstä, jonka rahoitus saadaan tosin pääosin (80 %) EU:lta.

Toisaalta on huomattava, että virkatyönä tehdään jo huomattavasti yhteistyötä lukuisissa työryhmissä, toimikunnissa ja neuvottelukunnissa, joiden toimenkuva sivuaa tai liittyy tiiviistikin kansainvälisyyskasvatuksen kenttään, ja joihin osallistuu myös kansalaisyhteiskunnan edustajia. Laajapohjaiset yhteisrahoitukset ja tarvittavat henkilöresurssit vastaavat osaltaan KVK 2010 -ohjelman kumppanuutta koskeviin tavoitteisiin.

JOHTOPÄÄTÖS: Tulisi määritellä tarkemmin, mitä nämä laajapohjaiset yhteisrahoitukset ovat tai voisivat olla, ja miten rahavirtoja tulisi seurata. Seurannassa tulisi myös mahdollisuuksien mukaan voida erottaa virkatyönä ja erillisten hankkeiden kautta toteutettava toiminta, samoin huomioida mahdollinen yksityisen sektorin rahoitukseen osallistuminen.

Toimenpide: Opetusministeriön kansainvälinen kulttuuriyhteistyö/ mom. 29.01.25

- o *Toteutetaan edellä mainitut toimenpiteet ja kiinnitetään erityistä huomiota opetussektorin rooliin kansainvälistymisen haasteiden hallinnassa*
- o *Toiminta- ja taloussuunnitelman 2008-2011 kehysedotuksen mukaisesti rahoitus jakautuu eri vuosille seuraavasti:*

Vuosi	2008	2009	2010	2011
€	100 000	80 000	80 000	100 000

- o *Useimmat OPH:ta ja CIMOa koskevat toimenpiteet voidaan toteuttaa nykyisin resurssein*
- o *Useimmat ohjelman toimenpiteet voidaan toteuttaa normaalin kehysten sisällä.*

HAVAINNOT: Toimenpiteessä ilmaistu momentti ei vastaa suoraan vuoden 2008 *Valtion talousarviossa* (2007) annettuja momentteja. Momentti 29.01.25 – kansainvälinen yhteistyö – oli vuodelle 2008 4,7 milj. euroa, ja KVK 2010 -ohjelman toimeenpano lieene tarkoitettu suoritettavaksi *Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisotoimen toimialan kansainväliset hankkeet* -momentilta, jolle vuonna 2008 oli varattu 2,4 milj. euroa. Talousarvion selvitysosassa kansainvälisyyskasvatusta ei mainita, ja kyseinen 29.01.25 -momentti korostaa vaihtoon perustuvaa kulttuuritoimintaa.⁵³ Erillisrahoituksena momentilta myönnettiin KVK 2010 -ohjelman toteuttamiseen OPH:lle 150 000 euroa, jolla toteutettiin mm. *Maailmankansalainen ja media* -hanke (2008). Myös OKM:n toteuttaman *Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen* -hankkeen (2007–2010) menot suoritettiin 29.01.25 -momentilta.

Vaikka talous luokin pohjaa toiminnan onnistuneisuudelle, on huomattava, että resursien kohdalla KVK 2010 -ohjelmassa pohditaan vain rahoitusta eikä muuta resursointia. Henkilöresurssit ovat olennainen osa pitkäjänteistä toimintaa ja strategista ohjausta.

JOHTOPÄÄTÖS: Toimenpide voidaan katsoa osin toteutuneeksi, vaikka nimenomaisesti KVK 2010 -ohjelman toimeenpanoon kokonaisuudessaan ei määrärahoja ole osoitettu. Tähän toimenpiteessä mainitun momentin määrärahat olisivat olleet myös riittämättömät. Valtion talousarviossa ei ole erikseen globaalikasvatukselle katsottua momenttia. Tulisi selvittää, voisiko globaalikasvatuksen, tai sen osa-alueiden näkyvyyttä valtion talousarvioesityksissä lisätä. Tätä kautta se tulisi mahdollisesti selkeämmin huomioiduksi myös opetus- ja kulttuuriministeriön ja sen hallinnonalaisten toimijoiden välisissä tulosneuvotteluissa. Henkilöresurssit ovat olennainen osa onnistunutta pitkäjänteistä toimintaa.

6.7 Kansainvälisyyskasvatuksen arviointi ja seuranta

Tavoite: ”Seurataan systemaattisesti ja arvioidaan analyttisesti kansainvälisyyskasvatuksen tuloksellisuutta Suomessa luomalla menettelytapoja laadun ja vaikutuksen arvioinnille”

Kansainvälisyyskasvatuksen tuloksellisuuden määrittämiseksi, sen toteutumisesta tulisi seurata ja arvioida systemaattisesti. Arvioinnissa tulisi huomioida paitsi kansainvälisyyskasvatuksen laatu, myös yhteiskunnallinen vaikuttavuus.

Toimenpide: Barometri

- o *Toteutetaan säännöllisin väliajoin yleisenä mielipidemittauksena ”Kansainvälisyyskasvatusbarometri”.*

Toteuttamisvastuu: OKM ja UM

53 Määrärahan perusteeksi on ilmoitettu: 1) kansainvälisten järjestöjen toimintaan ja pohjoismaiseen kulttuuriyhteistyöhön osallistumiseksi, 2) kulttuurisopimusten ja vaihto-ohjelmien toimeenpanosta aiheutuviin menoihin sekä 3) ulkomaille suuntautuvan kulttuuri- ja sivistystoiminnan edellyttämiin palkkaus- ja ohjelmamenoihin tarkoitettujen avustusten ja apurahojen maksamiseen henkilöille ja yhteisöille, jotka edistävät opetus-, tiede-, ja kulttuurivaihtoa sekä Suomen kulttuurin tunnetuksi tekemistä ulkomailla. Valtion talousarvioesitys 2008 (2007, 266). Momentti muuttui vuoden 2009 talousarviossa momentiksi 29.01.21.

HAVAINNOT: Barometri on suhteellisen tavallinen tapa mitata ja seurata kansalaisten asenteita ja niiden kehittymistä valitusta teemasta. Kansainvälisyyskasvatukseen liittyviä barometreja ovat esimerkiksi vuosittain toteutettavat Nuorisobarometri⁵⁴ ja UM:n mielipidemittaukset⁵⁵ kehitysyhteistyöstä. Nuorisobarometrissa vastaa Nuorisoasian neuvottelukunta yhdessä Nuorisotutkimusverkoston kanssa. Nuorisobarometrissa seurataan joitakin kysymyksiä ja aihe-alueita toistuvasti, mutta seuranta on 2000-luvun puolivälistä toteutettu myös vaihtuvien teemojen kautta. UM pyrkii mielipidemittauksin seuraamaan kansalaisten asennoitumista kehitysyhteistyöhön, sen menetelmiin, kohdentamiseen ja rahoitukseen. Näihin barometreihin olisi suhteellisen helppoa yhdistää myös kansainvälisyyskasvatusta koskevia osioita.

JOHTOPÄÄTÖS: Globaalikasvatusbarometria ei ole toteutettu. Se olisi suhteellisen helppo toteuttaa liitettynä jo olemassa oleviin barometreihin.

Toimenpide: Seurantaseminaarit

- o *Järjestetään säännöllisesti seurantaseminaareja, joissa arvioidaan kansainvälisyyskasvatuksen tilaa ja tulevaisuutta.*
- o *Seminaareihin kootaan myös parhaita käytänteitä, joiden leviämistä tuetaan ja edistetään*

Toteuttamisvastuu: OKM, UM, kansalaisjärjestöt

HAVAINNOT: Niin OKM, UM kuin kansalaisjärjestökin ovat järjestäneet kansainvälisyyskasvatuksen seminaareja KVK 2010 -ohjelman toimikauden aikana, mutta ne eivät varsinaisesti ole palvelleet KVK 2010 -ohjelman toimenpiteiden seurantaan. OKM:n *Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen* -projekti ja sen seminaarit kylläkin jatkoivat alan käsitteistön ja toimintojen hahmottamista, kokemusten jakamista sekä alan tiedon rakentamista monipuolisessa yhteistyössä. Ne ja projektin monet julkaisut, mukaan lukien OKM:n *Etusivu*-verkkolehden *Globaalivastuu-palsta*, ovat lisänneet alueen tunnettavuutta, pitäneet yllä alan keskustelua ja globaalin vastuun tarkastelua monista eri näkökulmista.

Projektin julkaisu *Globaalivastuu ja kestävä kehitys koulutuksessa* (Opetusministeriön julkaisu 2009:56) pyrkii hahmottelemaan seurannan tietopohjaa erilaisista globaalin vastuun ja kestävä kehityksen edistämiseen, seurantaan ja arviointiin kehitetyistä menetelmistä. Tutkimus- ja kehittämistyö keskittyi korkeakoulusektorille, ja julkaisu esittelee runsaasti indikaattoreita ja mittareita, joilla erityisesti kestävä kehitys on arvioitu. Indikaattoreiden runsaus ja erilaisuus nostaa esiin sekä seurannan että arvioinnin kehittämistarpeet; arvioinnin tulee palvella kehittämistyötä ja indikaattorien on oltava niin yksinkertaisia, että arviointi on mahdollista suorittaa toistuvasti. Julkaisun loppusuosituksissa korostetaan, että globaalin vastuun ja kestävä kehityksen tulisi olla osa koulutuksen laadun arviointikriteereitä. (Globaalivastuu ja kestävä kehitys koulutuksessa 2009.)

⁵⁴ http://www.minedu.fi/OPM/Nuoriso/nuorisoasian_neuvottelukunta/nuoran

⁵⁵ <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=38613&contentlan=1&culture=fi-FI>

JOHTOPÄÄTÖS: KVK 2010 -ohjelman toimikautena on järjestetty lukuisia globaalikasvatuksen seminaareja mm. OKM:n, UM:n ja kansalaisjärjestöjen toimesta. Ohjelman seurantaseminaareja ei ole järjestetty, mutta OKM:n *Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen* -projektin seminaareissa globaalikasvatuksen teoreettista jäsentämistä ja toimijoiden kokemusten hyödyntämistä on jatkettu.

Toimenpide: Asiantuntijapankki

- o *Identifoidaan ja kootaan muun muassa koulujen käyttöön kansainvälisyyskasvatuksen toimijatahoja, mukaan lukien ne, joiden asiantuntemusta ei ole vielä hyödynnetty (esim. maahamuuttajat ja kehitysyhteistyössä pitkään työskennelleet)*
- o *Kerätään tietoa eri organisaatioista ja toimijoista asiantuntijapankin perustamista ja kansainvälisyyskasvatuksen tunnetuksi tekemistä varten*

Toteuttamisvastuu: OPH yhdessä UM:n ja kansalaisjärjestöjen kanssa

HAVAINNOT: Tavoitteena KVK 2010 -ohjelmassa oli monipuolisen, eri ikävaiheet, koulumuodot, ammatit ja toimintakentät huomioivan asiantuntijapankin kokoaminen. Lähtökohtana oli löytää ja tunnistaa kansainvälisyyskasvatuksen eri tema-alueiden vahva asiantuntemus, joka ei tavoita alan toimijoita. Usein myös nojaututaan samoihin asiantuntijoihin eikä hyödynnetä koko asiantuntijakapasiteettia.

JOHTOPÄÄTÖS: Kansalaisjärjestöjä ja mahdollisia kouluvierailijoita esitellään esimerkiksi Maailmankoulun ja Globaalikasvatus.fi verkkosivuilla, mutta asiantuntijapankkia, johon olisi systemaattisesti ja monipuolisesti kerätty kansainvälisyyskasvatuksen asiantuntijoita, ei ole olemassa.

Toimenpide: Laadunarviointityö

- o *Käynnistetään laadunarviointityö, joka tähtää kansainvälisyyskasvatuksen arviointikeinojen luomiseen opettajien, koulujen ja kansalaisjärjestöjen käyttöön*
- o *Kehitetään arviointimittareita ja vertaisarviointikäytäntöjä*
- o *Pyritään löytämään työhön kumppaneita Euroopan neuvoston GENE-verkostosta*
- o *Määritellään sisällölliset arviointikriteerit kansainvälisyyskasvatuksen toteuttamiselle varhaiskasvatuksessa, koulutuksessa ja vapaassa sivistystyössä*

Toteuttamisvastuu: Korkeakoulujen arviointineuvosto ja Koulutuksen arviointineuvosto

HAVAINNOT: Toimenpide on laaja käsittäen arviointiprosesseja vertaisarvioinneista strategian vaikuttavuus-seurantaan ja oppimistulosten arviointiin koulutuksessa. Toimenpiteessä on myös päällekkäisyyttä tutkimusta ja korkean asteen koulutusta koskevien arviointitoimenpiteiden kanssa. Yhteistyö GENE-verkoston kanssa on jatkunut, ja siten kansainvälisyyskasvatuksen tilan seuranta sekä eri käytännöistä oppiminen eurooppalaisessa viitekehyksessä on edennyt. GENE-verkoston edustajat ovat 2010–2011 arvioineet kansainvälisyyskasvatuksen tilaa Suomessa ja verranneet tuloksia vuonna 2004 tekemiinsä havaintoihin, mikä osaltaan luo pohjaa alan kehittämiseksi ja kansainväliselle vuoropuhelulle. OKM:n *Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen* -projektissa kerättiin erityisesti korkeakoulutuksen osin tietopohjaa arviointi-indikaattorien ja mittareiden kehittämiseksi.

Systemaattista alueen oppimisprosessien ja -tulosten arviointia tai sen kehittelyä ei ole tapahtunut, mutta pienimuotoisempaa jonkin alueen arviointia on tehty tai ollaan tekemässä. Oulun yliopistossa on meneillään Kaisa Pudaksen (2007 ja 2009) väitöskirjatyö KVK 2010 -ohjelman vaikuttavuudesta perusasteen kouluissa Suomessa. Läheisesti alueeseen liittyy myös Allianssi ry:n ja Nuorisotutkimusverkoston yhteistyössä toteuttama, OKM:n rahoittama, monikulttuurisuus- ja vähemmistötyön arviointihanke, joka päättyi vuonna 2009. Hankkeessa selvitettiin nuorisotyötä tekevien järjestöjen yhdenvertaisuus- ja vähemmistötyön nykytilaa ja hyviä käytäntöjä sekä niitä esteitä, joita vähemmistöryhmiin kuuluvat nuoret saattavat kohdata osallistuessaan järjestöjen toimintaan.⁵⁶

Laatukriteereitä on kehitelty myös tietyille toimenpidealueille: Kansalaisjärjestöt ovat arvioineet kouluvierailujen laatuun vaikuttaneita tekijöitä, ja Suomen kehityskasvatuksen politiikkaa ja käytäntöjä on arvioitu osana eurooppalaisen *Multi-stakeholder* -ryhmän *DE Watch* -raporttia (2010). Lisäksi eri järjestöt ja koulutuksen järjestäjät ovat suorittaneet pienimuotoisia selvityksiä työnsä tueksi (esim. Opetusalan koulutuskeskus OPEKOn vuonna 2006 tekemä selvitys opettajien kansainvälisyyskasvatuksen täydennyskoulutustarpeista ja Suomen YK-liiton kevyt kartoitus opetussuunnitelmien ja oppimateriaalien kansainvälisyyskasvatussisällöistä).

OPH suorittaa vuonna 2011 perusopetuksen aihekokonaisuuksien arvioinnin, jossa 112 koulun rehtorit ja opettajat, sekä noin 8000 oppilasta osallistuvat kyselyyn, jolla pyritään mm. saamaan tietoa oppilaiden asenteista. Arviointiin liittyy myös kouluvierailuja. Kuten edellä on jo todettu, OPH ja UM ovat myös aloittaneet uuden yhteistyöhankkeen, jolla kartoitetaan kansalaisten käsityksiä maailmankansalaisen 2020-luvulla tarvitsemista valmiuksista, sekä siitä, miten näiden valmiuksien perusta luodaan esi- ja perusopetuksessa.

JOHTOPÄÄTÖS: Yhteistyö GENE-verkoston kanssa jatkuu ja GENE-verkosto laatii vuonna 2011 vuoden 2004 vertaisarvioinnin seurantaraportin (*Follow-up Report*) Suomen globaalikasvatuksen tilasta. Suomessa ei ole arvioitu globaalikasvatuksen laatua systemaattisesti ja pitkäjänteisesti, mutta sen sijaan pienempiä arviointiprojekteja on toteutettu eri toimijoiden keskuudessa ja Suomi on ollut osallisena kansainvälisissä arvioinneissa.

Toimenpide: Sektoritutkimus 2008 ja 2010

- o *Käynnistetään ja toteutetaan tutkimukset, joilla kootaan ja analysoidaan kansainvälisyyskasvatuksen tilaa, toimintaa ja toimintaedellytyksiä Suomessa*
- o *Vuonna 2008 tehdään väliarviointi ja vuonna 2010 arvioidaan tämän ohjelman toteutumista kokonaisuudessaan*
- o *Sektoritoiminnan tehtävänä on kerätä arviointitietoa ja palautetta ja näin kanavoida sitä kehittämis- ja muutosvoimaksi*

Toteuttamisvastuu: OKM (Sektoritutkimuksen neuvottelukunta)

HAVAINNOT: Sektoritutkimuksen käynnistäminen olisi vaatinut huomattavat resurssit, jos se olisi toteutettu. Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan lausunnon mukaan, kansainvälisyyskasvatus ei myöskään sellaisenaan kuulu niihin neljään aihepiiriin, jotka Valtioneuvoston periaatepäätöksellä on määritetty Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan tutkimusalueiksi. Eräs alueista on kuitenkin kestävä kehitys, joten synergiaetujen mahdollisuus nousee esiin.

⁵⁶ <http://www.alli.fi/>

Varsinaista väliarviointia ei KVK 2010 -ohjelman toteutumisesta ole tehty, joskin eri projekteista on raportoitu esimerkiksi OKM:n *Etusivu*-verkkolehdessä ja *Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen* -projektin seminaareissa ja julkaisuissa. Kati Anttalaisen ja Johanna Lampisen artikkeli *Tietoa, taitoa ja asenteita – esimerkkejä hyvistä käytänteistä Tulevaisuudessa* -julkaisussa (2008) kokoaa verrattain laajasti KVK 2010 -ohjelmakauden aikaista kansainvälisyyskasvatuksen mukaista toimintaa. Sen sijaan ohjelman vaikuttavuuden arviointi on toteutettu käsillä olevassa raportissa, ja vuonna 2011 valmistuu myös GENE-verkoston seurantaraportti.

JOHTOPÄÄTÖS: Sektoritutkimusta globaalikasvatuksesta ei ole käynnistetty. Väliarviointia ei ole suoritettu, sen sijaan loppuarviointi on suoritettu.

7 Kansainvälisyyskasvatuksen tila Suomessa

Suomen vahvuudet

Haastattelussa kysyttiin myös, mitkä haastateltavien mielestä tällä hetkellä ovat suurimmat vahvuudet ja haasteet Suomessa kansainvälisyyskasvatuksen alueella. Vahvuuksiin luettiin Suomen pieni asukasmäärä ja koulutuksen arvostus: jos asiat halutaan koulutuksen keinoin hoitaa, se on suhteellisen yksinkertaista verrattuna suuriin ja asukaskoostumukseltaan moninaisiin maihin. Tärkeänä pidettiin myös Suomen vahvaa tasa-arvon perinnettä ja sitä, että Suomella ei ole kolonialismin painolastia. Tasa-arvoon liittyen tuotiin esille myös matala hierarkia, mikä on näkynyt suhteellisen mutkattomina suhteina virkamiesten ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden välillä. Suomi on ehkä etnisesti ollut suhteellisen homogeeninen, mutta on historiansa kautta, osana sekä Ruotsia että Venäjää, saanut vaikutteita sekä idästä että lännestä ja on siten geopolittisen asemansa puolesta tottunut tekemään pragmaattisia ratkaisuja poliittisten intressin keskellä.

Suomella todettiin myös olevan pitkä ja ansiokas traditio kansainvälisyyskasvatuksen hoitamisessa; vaikka yhteiskunta muuttuu ja sisältöjä on mietittävä uudessa tilanteessa, ei myöskään arvokasta perinnettä tulisi hukata. Suomella on vahvaa kansainvälisyyskasvatuksen asiantuntemusta hallinnossa, kansalaisjärjestöissä ja koulutuksen kentällä. Usein tuotiin esille, että koska tasa-arvo ja demokratia ovat olleet keskeisiä arvoja, polarisoitumisilta on yhteiskunnassa toistaiseksi välttytty. Osaksi tästä tasa-arvoon perustuvasta traditiosta johtuen, osaksi siitä syystä, että Suomi ei kuulu suurvaltojen joukkoon, sillä on usein monia muita maita paremmat lähtökohdat tasavertaiseen dialogiin kansainvälisessä kanssakäymisessä.

Monet toivat esille myös tasa-arvoon ja laatuun perustuvan suomalaisen koulutusjärjestelmän ja sen, että se on herättänyt paljon kiinnostusta eri maissa. Tämä asettaa Suomen uuteen asemaan kansainvälisessä vuoropuhelussa joka paitsi tuo uudenlaisia mahdollisuuksia esimerkiksi koulutusviennin suhteen, myös lisää Suomen velvoitteita toimia koulutuksen kentällä globaalisti vastuullisella tavalla.

Kansainvälisyyskasvatus on myös pitkään ollut läpäisevä teema (eri nimikkeiden alla) kansallisissa perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien perusteissa. Eksplisiittisesti kansainvälisyyskasvatusta ei ole viimeisimmissä opetussuunnitelmien perusteissa mainittu, mutta sen sisällöt nousevat esiin varsinkin arvopohjan ja aihekokonaisuuksien kautta. Nä-

kyvyys on vaihdellut oppiaineittain ja etenkin kuntatason sekä oppilaitosten (myös opettajankoulutuksen) toteutusten suhteen.

Myönteistä on myös se, että suomalaisten kielitaito on suhteellisen hyvä, ja suomen kielen pienestä käyttöalueesta johtuen kieliohjelmat ovat vaativia. Suomalaiset ovat hyödyntäneet tehokkaasti kansainvälisiä liikkuvuus- ja yhteistyöohjelmia (Erasmus, Comenius, Leonardo, North-South-South jne.) ja niitä on hallinnoitu tehokkaasti. Lisäksi suomalaisten opettajien ammattitaitoa pidetään erittäin korkeana, joskin kansainvälisyyskasvatukseen liittyvät valmiudet ovat vaihtelevia.

Voimakkaasti tuotiin esille, että Suomella on vahvat ja ammattitaitoiset kansalaisjärjestöt, joilla on laaja kannattajakunta. Kansainvälisyyskasvatuksen parissa toimii eri sektoreilla erittäin sitoutunut toimijoiden joukko; pienellä joukolla on saatu paljon aikaan. Viranomaisten, kansalaisjärjestöjen ja kansalaisyhteiskunnan välinen keskustelu on suhteellisen vilkasta ja sitä pidetään tärkeänä. Kansainvälisesti tarkastellen Suomi on myös ensimmäinen Euroopan maa, joka laati kansallisen kansainvälisyyskasvatusstrategian.

Lisäksi tuotiin esille, että kansainvälisyyskasvatuksen monet tavoitteet otetaan myös korkealla poliittisella tasolla Suomessa vakavasti, koska globaaleja haasteita ei voi kiistää. Talouskriisi viimeistään osoitti kansainvälisen keskinäisen riippuvuuden ja ilmastonmuutos koskettaa konkreettisesti kaikkia. Lisääntyvään monikulttuuristumiseen on vastattava ennakoivasti, jotta sisäisiltä jännitteiltä vältyttäisiin, yhdenvertaisuus taattaisiin ja hyödynnettäisiin se myönteinen potentiaali, jonka maahanmuuttajat ja uussuomalaiset yhteiskuntaan tuovat.

Haasteita ja uhkakuvia Suomessa

Haasteeksi useimmissa haastatteluissa nostettiin koveneva yhteiskunnallinen ilmapiiri ja kielteiset asenteet maahanmuuttajia ja kehitysyhteistyötä kohtaan. Ns. maahanmuuttokriittisen keskustelun kiinnittyminen poliittisiin puolueisiin ja sitä kautta mahdollisesti yhteiskunnallisiin rakenteisiin laajemmin, on hälyttävää. Samoin pohdittiin sitä, että on vaarallista tuudittautua siihen, että Suomessa yhteiskunnallinen tilanne on hyvä; ennaltaehkäisyyn tulisi keskittyä ajoissa ja nostaa globaalit uhkakuvat terävämmin esille. Haasteensa tuo myös se, että etninen moninaisuus on vanhoista vähemmistöistä huolimatta Suomessa suhteellisen uutta.

Uhkana nähtiin myös yleinen eriarvoisuuden lisääntyminen ja sitä kautta enenevä syrjäytyminen ja kansalaisten epäusko omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Korostettiin varhaista ja systemaattista puuttumista. Erityisesti oltiin huolissaan nuorten passiivisuudesta ja haluttomuudesta vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin paikallisella ja kansallisella tasolla. Haasteena on tavoittaa ne kohtaamisen areenat, joissa nuoret käyvät keskustelua ja tapaavat toisiaan; myös uudet viestinnän muodot ja media ovat tärkeässä osassa. Kansainvälisyyskasvatuksen liittäminen kiinteäksi osaksi nuorisotyötä on yksi kestävä tulevaisuuden edellytyksiä.

Voimakkaasti tuotiin esille myös arvojen muuttuminen: yhteisöllisyys ja yhteisvastuu ovat vähentyneet ja itsekeskeisyys, itsekkyyt ja ahneus lisääntyneet. Kansainvälisyyskasvatuksen koettiin olevan monella tavalla marginaalissa sekä poliittisessa keskustelussa että koulutuksen kentällä. Kansainvälisyyskasvatuksen kurssit tai globaali vastuu eivät vedä suurta yleisöä esimerkiksi vapaassa sivistystyössä ja opettajien täydennyskoulutuksessa; sen sijaan esimerkiksi kielitaitoon liittyvät kurssit ovat suosittuja vapaa-ajan opintoja ja monikulttuurisuuteen liittyvät kokonaisuudet tulevat ajankohtaiseksi viimeistään silloin, kun omalle luokalle on tullut maahanmuuttajia. Kansainvälisyyskasvatus on haavoittuvainen alistetta-

essa maksullisiin täydennyskoulutuksiin. Sen vuoksi olisikin tärkeää vahvistaa kansainvälisyyskasvatusta formaalissa koulutuksessa mm. opetussuunnitelmien ja opetushenkilöstön ja rehtorien koulutuksen kautta, jotta koulutuksen kattavuus taattaisiin. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että non- ja informaali kasvatus jätettäisiin huomiotta. Erittäin tärkeää on myös varmistaa, että kansainvälisyyskasvatus kattaa ammatillisen koulutuksen.

Itse KVK 2010 -ohjelmaan liittyvistä haasteista mainittiin se, miten tehdä kansainvälisyyskasvatukseen liittyvästä toiminnasta pitkäjänteistä ja kestävää. Korostettiin mm. politiikkakoherenssia ja teemojen sisällyttämistä mahdollisimman korkean tason politiikkapapereihin (hallitusohjelmaan, politiikkaohjelmiin, KESUun), sekä ministeriöiden välistä systemaattista ja tiivistä yhteistyötä. Prosessia verrattiin kestäväen kehityksen kansalliseen ohjaustyöhön ja siihen, kuinka alue on saanut merkittävyyttä mm. Valtioneuvoston allekirjoittamalla strategialla ja poikkihallinnollisella kestäväen kehityksen toimikunnalla. Vaikutavuutta tulisi kansainvälisyyskasvatuksenkin toteuttamiseen, jos siihen osallistuisi useampi ministeriö tai sen hallinnonala OKM:n ja UM:n lisäksi.

Virastoilla ja viranomaisilla on usein halua osallistua, mutta ilman työnantajan ohjaamia resursseja osallistuminen – joka organisaatiosta riippuen voi vaihdella politiikkaseurannasta työryhmätyöskentelyyn tai aktiiviseen toimeenpanoon – voi olla satunnaista ja jopa yksilöiden oman kiinnostuksen (ja siten myös jaksamisen) varassa. Kehittämistyö ja siihen ohjattava rahoitus on usein myös kampanja- tai projektiluonteista. Ilman selkeitä rakenteita kehittämistyö ei ole pitkäjänteisellä ja kestäväällä pohjalla. Selkeyttä toivottiin myös kansainvälisyyskasvatuksen käsitteistöön.

Kestävyyttä ja siihen liittyviä uhkia pohdittaessa korostettiin kansainvälisyyskasvatuksen jatkumoa elinikäisen oppimisen näkökulmasta: teemat tulisi sisällyttää opetussuunnitelmiin ja -ohjelmiin niin varhaiskasvatuksen, perusopetuksen kuin toisen ja kolmannenkin asteen koulutuksessa sekä vapaassa sivistystyössä. Formaalin koulutuksen alueella opetussuunnitelma on vahvin ja lähes ainoa normatiivinen politiikkaohjauksen instrumentti. Samoin korostettiin opettajankoulutuksen roolia ja haasteeksi nähtiin, että kansainvälisyyskasvatuksella on hyvin vaihteleva rooli eri opettajankoulutuslaitoksissa. Pohdittiin myös, miten tavoittaa ne opettajat ja kouluttajat, jotka tarvitsisivat ammattitaitonsa päivitystä ja perustan luomista kansainvälisyyskasvatuksen alueella, mutta eivät koe sitä itselleen relevantiksi. Huolta kannettiin myös monipuolisen ja korkeatasoisen kansainvälisyyskasvatuksen materiaalin tuottamisesta ja pohdittiin keinoja tarkistaa aineiston laatu ennen sen käyttöön ottamista.

8 Koonti ja suositukset arvioinnin pohjalta

KVK 2010 -ohjelma on laaja kokonaisuus pyrkiessään tavoittamaan ”koko Suomen kansan”. Siksi myös sen arviointi on ollut vaativa tehtävä, jossa on ollut mahdoton paneutua jokaiseen toimenpiteeseen perusteellisesti. Aineiston koonnissa saattaa olla vinoumia ja kaikkia tarpeellisia ääniä ei näin ole kuultu. Monet tahot, joilta lausuntoa pyydettiin, eivät myöskään vastanneet. Näistä varauksista huolimatta, kerätty aineisto on rikas, ja keskeisistä tuloksista vallitsi suuri yksimielisyys. Varsinkin haastatteluaineisto on monipuolinen ja runsas.

KVK 2010 -ohjelmaa pidettiin tärkeänä yhteistyöprosessina, jonka suunnitteluun osallistui suhteellisen laaja joukko alan toimijoita. OKM koordinoi ohjelman suunnittelutyötä, johon myös UM tiiviisti osallistui. Ohjelman avulla hahmotettiin ja jäsennettiin globaalikasvatuksen laajaa toimintakenttää ja eri toimijoiden roolia. Ehdotus ohjelmaksi – josta KVK 2010 -ohjelma työstettiin – valmistui tiiviissä aikataulussa ja innostuneessa ilmapiirissä. Globaalikasvatusta määriteltiin sekä historian ja tradition valossa, että uusien haasteiden edessä. Ohjelmakauden aikana kansainvälisyyskasvatuksesta on enenevässä määrin ryhdytty käyttämään ilmaisua ”globaalikasvatus”, mistä johtuen sitä on pyritty käyttämään arviointiraportin johtopäätöksissä ja jatkotoimenpiteiden suosituksissa. Lisäksi globaali vastuu (tai globaalivastuu) on ohjelmakauden aikana noussut keskeiseksi käsitteeksi eri asiakirjoissa.

Ohjelman vaikuttavuutta on mahdoton arvioida kokonaisuudessaan, koska vastaajien oli usein vaikeaa sanoa, oliko jokin toteutunut toimenpide seurausta ohjelmasta, muista vaikutteista vai jo muutenkin meneillään olevista prosesseista. Ohjelman vähäisen tunnettavuuden perusteella voidaan sen vaikuttavuus kuitenkin katsoa rajalliseksi. Systemaattisimmin ohjelmaa näyttivät toteuttaneen globaalikasvatuksen eri osa-alueisiin keskittyvät kansalaisjärjestöt. OKM:ssä toimintaa on monilla osa-alueilla jatkanut *Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen* -projekti ja UM:ssä toimenpiteet on huomioitu siinä, että kansalaisjärjestöille kehityskasvatukseen myönnettävälle tuelle on avattu kaksivuotinen rahoituskanava ja järjestöjen raportointia ollaan kehittämässä siten, että kasvatuksen osuutta voidaan paremmin seurata. North-South-South -ohjelmalle myönnetty määrärahat ovat kasvaneet KVK 2010 -ohjelman aikana merkittävästi. Myös muissa UM:n globaalikasvatuksen alueelle allokoituissa, samoin kuin OKM:n rauhantyötä tekeville järjestöille myöntämissä määrärahoissa on ollut kasvua. Nähtäväksi jää, aiheuttaako esimerkiksi Maabrändityöryhmän suositusten (2010) toteuttaminen merkittäviä investointeja rauhankasvatuksen alueelle.

Globaalikasvatuksen tavoitteet näkyvät monissa OKM:n linjauksissa, etenkin *Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmassa 2007–2011*, *Kulttuuripolitiikan strategiassa 2020* ja *Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiassa 2009–2015*. KVK 2010 -ohjelma mainitaan erikseen kansallisessa kestävä kehityksen strategiassa *Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi*. (2006) sekä *Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategiassa ja sen toimeenpanosuunnitelmassa vuosille 2006–2014*. Ohjelman toimenpiteet näkyvät myös OPH:n ja CIMOn linjauksissa ja toiminnoissa. Esimerkiksi OPH:n *Maailmankansalaisuus ja media* -hanke vastasi suoraan ohjelman tavoitteeseen lisätä kumppanuuksia, rakentaen monipuolisen yhteistyöverkoston hankkeen toteuttamiseksi. Globaalikasvatuksella on vahva sija *Opetushallituksen kansainvälisen toiminnan viitekehyksessä* (2010), samoin globaalin vastuun näkökulma on keskeinen koko CIMOn toimintaa linjaavassa *Strategia 2020. Suuntana aidosti avarakatseinen Suomi* -strategiassa (2010). Monet innostuneet kouluttajat, opettajat ja muut alan toimijat ovat myös varsin tietoisesti toteuttaneet ohjelman tavoitteita ja käyttäneet sitä perusteluna globaalikasvatustyönsä kehittämisessä.

Toisaalta poliittisia linjauksia koskevan tavoitteen tarkastelu osoitti myös, että KVK 2010 -ohjelman toimenpiteiden toteuttamisessa ei usein ole ollut koherenssia ja toimijoiden tai prosessien välistä vuoropuhelua. Globalisaatio, kansainvälisyys, monikulttuurisuus ja usein myös kestävä kehitys on huomioitu lähes aina linjausten, ohjelmien ja strategioiden viitekehyksen ja toimintaympäristön kuvauksessa, mutta näkökulman linkittäminen globaalikasvatuksen tavoitteisiin ja sisältöihin vaihtelee suuresti. Myös globaalikasvatuksen tunnettavuus ja määrittely riippuu hallinnonalasta ja organisaatiosta.

Joitakin, kuten uskontojen ja maailmankatsomusten välistä vuorovaikutusta sekä kumppanuutta median kanssa käsitteleviä toimenpiteitä on ollut vaikea toteuttaa niiden epämääräisyyden tai laajuuden vuoksi. Näilläkin tavoitteilla on silti merkityksensä tahdonilmauksina, ja KVK 2010 -ohjelmassa voidaan nähdä myös ohjelmajulistuksen piirteitä. Tavoitteita voidaan – ja niitä tulisi – edelleen täsmentää. Toimenpiteiden ja vastuutahojen täsmentämiseksi esitettiin arvioinnissa lukuisia lisäys- ja korjaus ehdotuksia. Suurta osaa ohjelman toimenpiteistä ei ole toteutettu, vaikka toiset olisi ollut suhteellisen helppo toteuttaa. Esimerkiksi barometria ei ole kehitetty eikä asiantuntijapankkia luotu, mikä osaltaan viittaa koordinaation puutteeseen ja siihen, että ohjelman toteutukselle ei ole varattu resursseja. Ohjelman kokonaisvaltainen toteuttaminen edellyttää jatkotyöstöä ja laajemman yhteistyön rakentamista toimijoiden välille.

Eräiden tavoitteiden alueella on kuitenkin tapahtunut selvää edistystä: globaalikasvatuksen materiaalipankkeja on perustettu, Kepa ry:n globaalikasvatusverkosto on tiivistänyt kansalaisjärjestöjen välistä yhteistyötä ja kansalaisjärjestöjen kouluvierailujen laatua on pyritty kehittämään. Ministeriöiden ja kansalaisyhteiskunnan välistä vuoropuhelua on pyritty lisäämään ja kehittämään ministeriöiden kansalaisyhteiskunta- ja kansalaisjärjestölinjausten mukaisesti. Kansalaisjärjestöt nähdään enenevässä määrin globaalikasvatuksen asiantuntijoina ja poliittisen vuoropuhelun kumppaneina. OKM:n *Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen* -projekti on aktivoinut monia vastuutahoja, jäsentänyt käsitteistöä sekä pitänyt yllä keskustelua globaalikasvatuksesta ja hyvistä käytänteistä. Globaalikasvatuksen profesuuri on perustettu.

Vastaajat kokivat merkittävimpänä puutteena sen, että globaalikasvatuksen kansallisessa ohjauksessa ei tällä hetkellä ole selkeää ja kokonaisvaltaista vastuutahoa. Ohjelma olisi vaatinut selkeän koordinaation ja laajapohjaisen tiimin, joka olisi jatkanut toimenpiteiden edelleen työstämistä ja seuranta. Useissa toimenpiteissä tarvitaan laajapohjaista hallinnonalojen yhteistyötä ja monet vastaajat korostivat, että OKM:llä tulisi olla keskeinen rooli globaalikasvatuksen kansallisessa koordinaatiossa ja ohjauksessa.

Kokonaisvaltainen lähestyminen, jolla KVK 2010 -ohjelma pyrki tavoittamaan useita toimijatahoja elinikäisen oppimisen näkökulmasta, katsottiin oikeaksi ja tärkeäksi, mutta myös erittäin haastavaksi ja kunnianhimoiseksi. Siksi tarvittaisiin toimeenpanosuunnitelma, jossa toimenpiteitä täsmennettäisiin, jaettaisiin osatavoitteisiin ja jaksotettaisiin. Monet osa-alueet, kuten yhteistyö median kanssa sekä uskontojen ja maailmankatsomusten välinen vuorovaikutus, vaatisivat aivan omat suunnitelmansa ja kartoituksen sopivista yhteistyömuodoista.

Arviointi on tärkeä vaikuttavuuden määrittämisessä, ja vastaajat pitivätkin nyt käsillä olevaa arviointiprosessia arvossa, mutta kiinnittivät myös huomiota KVK 2010 -ohjelman muihin arviointia koskeviin toimenpiteisiin. Olisi tärkeää kehittää työkaluja globaalikasvatuksen ja sen osa-alueiden arviointiin, hyödyntäen ensisijaisesti jo käytössä olevia arvioinnin tapoja ja indikaattoreita. Kokonaisvaltainen resurssien arviointi on haastava, mutta tärkeä osa arvioinnin kokonaisuutta. Globaalikasvatuksen eri osa-alueille allokoituu rahoitusta lukuisilta tahoilta ja monista kanavista, sillä toimijoiden kenttäkin on moninainen. Resursointia tulisi kartoittaa, ja siinä tarkastella etenkin relevanttien ministeriöiden ja niiden hallinnonalaisten toimijoiden roolia ja mahdollisuuksia huomioida globaalikasvatus tulosohjauksessa. Paikallishallinto, yksityinen sektori ja EU:n monet rahoituskanavat ovat myös tärkeitä ja haastavia tarkastelun alueita. Tulee ehdottomasti varmistaa, että globaalikasvatukseen ja sen osa-alueille allokoituu riittävästi resursseja. Vasta resurssien perusteellinen kartoitus mahdollistaa niiden seurannan.

Arviointiin vastanneet näkivät KVK 2010 -ohjelman ja sen seitsemän päätavoitetta puutteistaan huolimatta yhä ajankohtaisiksi ja korostivat, että ohjelma on kansainvälisestikin merkittävä alan eurooppalaisessa yhteistyössä. Vastanneet kokivat, että KVK 2010 -ohjelma loi perustaa globaalikasvatuksen laajapohjaiselle yhteistyölle ja poliittiselle ohjaukselle Suomessa. Euroopassa ohjelma oli ensimmäinen laatuaan. Tämänkin vuoksi olisi toivottu vahvaa sitoutumista sen toimeenpanoon.

Globaalikasvatuksen kentällä on tehty ja tehdään jatkuvasti paljon. KVK 2010 -ohjelmaa varten ja sen toteuttamiseksi tehty työ ei missään tapauksessa ole ollut merkityksetöntä, mutta ohjelman tavoitteiden toteutumiseksi riittää yhä tehtävää. Tärkeää arviointiin osallistuneiden mielestä on nyt ”ottaa prosessi haltuun” sekä jatkaa työtä globaalikasvatuksen edelleen kehittämiseksi koordinoitusti ja systemaattisesti. Tärkeintä on määritellä kansalliselle ohjaukselle, koordinaatiolle ja seurannalle selkeät vastuutahot. Seuraavassa esitetään suosituksia prosessin eteenpäin viemiseksi:

1. Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelma on nähty ajankohtaisena, tarpeellisena ja merkityksellisenä, mutta ohjelma on nyt pantava toimeen systemaattisesti ja koordinoitusti. Uutta ohjelmaa ei tarvita, vaan laaditaan päivitetty toimeenpanosuunnitelma.
2. Ohjelman seitsemän päätavoitetta ovat yhä ajankohtaisia, mutta vastuutahoja täsmennetään ja toimenpiteitä tarkistetaan.
3. Ministeriöiden globaalikasvatukseen liittyvää yhteistyötä tiivistetään etenkin OKM:n, UM:n, SM:n, YM:n ja TEM:n välillä. Selvennetään niitä KVK 2010 -ohjelman toimenpiteitä, jotka selvästi kuuluvat kunkin ministeriön hallinnonalaan. OKM:llä on keskeinen rooli globaalikasvatuksen kansallisessa ohjauksessa ja kokonaisvaltaisessa seurannassa sekä ministeriöiden välisen yhteistyön koordinoinnissa.

4. Ohjelman toimeenpanon koordinointiin ja seurantaan nimetään poikkihallinnollinen, eri toimijatahoista koostuva ryhmä, tai luodaan jokin muu toimiva mekanismi, joka on myös alan toimijoiden tiedossa. Globaalikasvatuksen tulee näkyä myös vastuutoimijoiden ja avainhenkilöiden toimenkuvien määrittelyssä.
5. Kansainvälisyyskasvatuksen, kansainvälistymisen, globaalikasvatuksen, globaalin vastuun sekä kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen välisiä suhteita selkiytetään. Erityisesti tarvitaan vuoropuhelua globaalikasvatuksen ja kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen suhteesta ja hedelmällisestä vuorovaikutuksesta. Synergioiden saavuttamiseksi pohditaan perusteellisesti myös, voidaanko globaalikasvatusta kokonaisuudessaan tehokkaasti kehittää kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen yhteydessä.
6. Globaali vastuu ja globaalikasvatus liitetään systemaattisesti poliittisiin linjauksiin mahdollisimman korkealta tasolta aina käytännön tason linjauksiin ja suunnitelmiin.
7. Koulutuksen kansainvälistymiseen liittyvissä linjauksissa tuodaan aina esille myös globaalin vastuun näkökulmat.
8. Huolehditaan, että globaalikasvatus sisällytetään uusiin opetussuunnitelman perusteisiin ja tutkintojen perusteisiin.
9. Opettajankouluttajille, opettajille ja opettajankoulutuksessa oleville järjestetään perusteellista koulutusta tulevista uusista opetussuunnitelman perusteista ja niiden vaikutuksista kunta- ja koulukohtaisiin opetussuunnitelmiin.
10. Koulujen ja oppilaitosten johtajille sekä paikallishallinnon sivistystoimen vastaaville suunnataan koulutusta globaalikasvatuksen ja kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen teemoista.
11. Kartoitetaan valtakunnallisesti opettajankoulutuksen tila globaalikasvatuksen osin, myös esimerkiksi opettajankoulutushenkilökunnan valmiudet ja koulutusohjelmien sisällöt huomioiden. Tehdään tältä pohjalta johtopäätökset toimenpiteiksi, jotta kaikki opettajankoulutuksessa olevat saavat perustiedot globaalikasvatuksesta ja kestävästä kehitystä edistävästä koulutuksesta.
12. Kartoitetaan valtakunnallisesti globaalikasvatuksen täydennyskoulutuksen tila: keitä ovat koulutuksen tarjoajat, missä määrin koulutusta tarjotaan ja kysytään. Tarkastellaan paitsi koulutuksen sisältöjä, myös alueellista saatavuutta. Määritellään tältä pohjalta toimenpiteet globaalikasvatusta koskevan täydennyskoulutuksen kehittämiseksi.
13. Kansalaisjärjestöt tunnustetaan tärkeiksi yhteistyökumppaneiksi globaalikasvatuksen kehittämistyössä. Hyödynnetään niiden asiantuntemusta ja tuetaan myös uusia yhteistyömuotoja esimerkiksi oppimateriaalien kehittämiseksi, laadun varmistamiseksi ja niiden kouluihin jalkauttamiseksi. Tärkeitä toimijoita tässä ovat kansalaisjärjestöjen lisäksi etenkin UM, OPH ja OAJ.
14. Systematisoidaan globaalikasvatuksen toteuttamista nuorisotoimessa ja sen kehittämisessä. Nuorisobarometriin liitetään globaalikasvatusta koskevia osioita ja hyödynnetään globaalikasvatuksen arvioinnissa.

15. Kehitetään arviointikriteerit korkeakoulujen kansainvälistymisen arvioimiseksi Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategian 2009–2015 pohjalta ja yhdistetään tähän globaalivastuun ja globaalikasvatuksen toteutuksen arviointi.
16. Kartoitetaan, mitä tutkimusta Suomessa on jo tehty globaalikasvatuksen eri osa-alueista. Alan tutkimuksen edistämiseksi ja rahoituksen hakemiseksi olisi tärkeää saattaa globaalikasvatukseen ja sen osa-alueisiin liittyvien professuurien haltijat ja alan tutkijat tiiviiseen yhteistyöhön keskenään.
17. Systematisoidaan CIMOn liikkuvuus- ja yhteistyöohjelmiin osallistuneiden kokemusten keräämistä, tallentamista ja hyödyntämistä globaalikasvatuksen näkökulmasta.
18. Jatketaan yhteistyötä GENE -verkoston kanssa globaalikasvatuksen arviointiin ja eurooppalaiseen tiedonvaihtoon liittyen.
19. Laaditaan kokonaissuunnitelma kansallisesta globaalikasvatuksen arvioinnista, mahdollisesti yhdistettynä kestävää kehitystä edistävän koulutuksen arviointiin. Tutkitaan, miten globaalikasvatuksen arviointi voitaisiin yhdistää muihin jo olemassa oleviin koulutuksen laadunarviointi-instrumentteihin ennen erillisten mittareiden luomista.
20. Ministeriöiden välisessä vuoropuhelussa (etenkin UM ja OKM, myös SM, YM, TEM) määritellään kriteerit globaalikasvatukseen ohjattujen määrärahojen seurannasta ja julkaistaan tulokset säännöllisin väliajoin. Selvitetään mahdollisuus kehittää seurannasta eräs indikaattori kansallisen kestävä kehityksen strategian seurantaan. Resurssien tehokkaassa allokoinnissa kiinnitetään huomiota ministeriöiden ja niiden hallinnonalaisten toimijoiden välisiin tulosneuvotteluihin.

Hyödynnetyt lähteet

- Allahwerdi, Helena 2001. Kansainvälisyyskasvatuksen suosituksia maailmankansalaisen kypsyyskokeeseen. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.
- Anttalainen, Kati & Lampinen, Johanna 2009. Tietoa, taitoja ja asenteita. Teoksessa Tulevaisuus meissä (toim. Lampinen, Johanna & Melen-Paaso, Monica). Opetusministeriön julkaisu 2009:40, 139–149.
- Comenius – Success Stories: Europe creates opportunities. European communities 2007.
- DEAR in Europe – Recommendations for future interventions by the European Commission. Final report of the Study on the experience and actions of the main European actors active in the field of development education and awareness raising, 24.11.2010.
- Declaration and Integrated Framework of Action on Education for peace, human rights and democracy. Unesco 1995.
- Development Education and the School Curriculum in the European Union. A report on the status and impact of development education in the formal education sector and school curriculum in member states of the European Union. CONCORD:DEEEP 2009.
- Digitaalinen Suomi, uusi liikennepoliittikka. Liikenne- ja viestintäministeriön tulevaisuuskatsaus 33/2010.
- Education and Training for Social Inclusion: European Success Stories. Luxembourg 2010.
- Education for Global Responsibility – Finnish Perspectives (eds. Kaivola, Taina & Melen-Paaso, Monica). Ministry of Education 2007:31.
- Elämysrata, arvojana, murrelogan. 100 +1 kikkaa ja niksia järjestöjen viestien esiintuomiseksi yleisötapahtumissa. KEPA 2000.
- Elävä kirjasto. Opettajan opas. Allianssi 2009.
- Erilaisuus sallittu. Perehdyimme monimuotoisuuteen – käsikirja työhön perehdyttäjälle ja työyhteisölle. 2007. SAK.
- Erityisluokka elämäkulussa. Selvitys peruskoulussa opiskelleiden vammaisten, romaniväestöön kuuluvien ja maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten koulutus- ja työelämäkokemuksista (toim. Niemi, Anna-Maija & Mietola, Reetta & Helakorpi, Jenni), Sisäasiainministeriön julkaisu 1/2010.
- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010. Opetushallituksen määräyksiä ja ohjeita 2010:27.
- EU-rahoitusopas kehitysyhteistyö- ja kansainvälisyyskasvatushankkeille (toim. Lauha, Hanna & Pollari, Anna). Kehys ry 2009.
- Euroopan yhdenvertaisten mahdollisuuksien teemavuosi 2007 – Suomen kansallinen strategia – yhteenveto.

European Development Education Monitoring Report (DE Watch). European Multi-Stakeholder Steering Group on Development Education 2010.

Evaluation of the North-South-South Higher Education Programme. Ministry for Foreign Affairs of Finland 2009:7.

Faktaa. Tietoa ja tilastoja. CIMO 2009.

Fasilitaattorin käsikirja. Menetelmiä sujuvaan ryhmätyöskentelyyn. (toim. Summa, Terhi & Tuominen, Kaisu). KEPA 2009.

Finland's National Strategy for the European Year of Intercultural Dialogue 2008.

Finnish public library strategy 2015. Ministry of Education 2015.

Globaalikasvatushanke koulujen ja oppilaitosten kehitystietoisuuden edistämiseksi 2007-2009. Loppuraportti 29.3.2010.

Globaalivastuu ja kestävä kehitys koulutuksessa. Kehittämisen ja seurannan tietopohja (toim. Virtanen, Anne & Kaivola, Taina). Opetusministeriön julkaisuja 2009:56.

Global Education Charter. The North-South Centre of the Council of Europe. Lisbon 1997.

Global Education Guidelines: A Handbook for Educators to Understand and Implement Global Education. The Council of Europe: The North-South Center. Lisbon 2010.

Global Education in Finland. North-South Centre of the Council of Europe: The European Global Education Peer Review Process. National Report on Finland 2004.

Government resolution on policies promoting sport and physical activity. Ministry of Education 2008.

Haasteista mahdollisuuksia. Työ- ja elinkeinoministeriön tulevaisuuskatsaus 2010.

Hallinto hyvinvoinnin ja talouden tasapainottajana – hallintopoliittikan suuntaviivat vuoteen 2020. Valtiovarainministeriö 40/2010.

Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2008.

Holmström, Zabrina & Anttalainen, Kati 2009. Globaalivastuun ja kestävä kehityksen kehittämisen ja seurannan kansallisia lähtökohtia. Teoksessa Globaalivastuu ja kestävä kehitys koulutuksessa (toim. Virtanen, Arja & Kaivola, Taina). Opetusministeriön julkaisuja 2009:56, 40–45.

Human Development Report 1993. UNDP.

Intercultural Education Journal. Routledge.

International Journal of Development Education and Global learning. Trentham books.

International philosophy Olympiad 2009. Publications of the Finnish National Commission for UNESCO 85.

Journal of Research in International Education. Sage Publications.

Kahden kulttuurin kouluttamat. Kansainväliset opiskelijat Suomen työmarkkinoilla. Hanken, Novia, Vaasan ammattikorkeakoulu, Vaasan yliopisto ja Åbo Akademi 2009.

Kaiken maailman kasvatusta. Hakemisto kansainvälisyyskasvattajista Suomessa. KEPA 2007.

Kaivola, Taina & Rohweder, Liisa 2006 (toim.) Korkeakoulutus kestäväksi. Opetusministeriön julkaisuja 2006:4.

Kansainvälisyyskasvatus 2010. Opetusministeriön julkaisuja 2007:11.

Kansainvälisyyskasvatus 2010. Ehdotus kansalliseksi kansainvälisyyskasvatuksen toimenpideohjelmaksi. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006: 4.

Kansallinen kestävä kehityksen kokonaisarviointi 2009. Ympäristöministeriö 2009.

Kasvaminen globaaliin vastuuseen – Yhteiskunnan toimijoiden puheenvuoroja. (toim. Rohweder Liisa). Opetusministeriön julkaisuja 2008:40.

Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen. Globaalivastuuprojektin ohjausryhmän loppuraportti Opetusministeriön julkaisuja 2010:9.

Kasvata, ennaltaehkäise, valvo, korjaa. Alueellisen ympäristökasvatusyhteistyön kehittämissuunnitelma (toim. Kiiskinen, Anna-Liisa & Karjalainen, Jani). Suomen Ympäristö 47/2006.

Kehittämishjelma maahanmuuttajien kotouttamiseksi liikunnan avulla. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:16.

Kehitystutkimuksen strategia. Suomen Akatemian julkaisuja 1/06.

Kehityspoliittinen kansalaisyhteiskuntalinjaus. Ulkoasianministeriö 2010.

Kehityspoliittinen ohjelma 2007. Kohti oikeudenmukaista ja kestävää ihmiskuntapolitiikkaa. Ulkoasiainministeriö 2007.

Kehityspoliittikkaa koskeva eurooppalainen konsensus: kansainvälisyyskasvatus ja tietoisuuden lisääminen 2007. http://ec.europa.eu/development/icenter/publication7descript/pub99_fr.cfm.

Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa. Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia YK:n kestävä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä (2005–2014) varten. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:6.

Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa/Baltic 21E -ohjelma. Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa -työryhmän ehdotus ohjelman käynnistysuunnitelmaksi. Opetusministeriön työryhmämuistio 36:2002.

Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia ja sen toimeenpanosuunnitelma 2006–2014. Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto 2006.

Kiinnostuksesta kysyntään ja tuotteiksi. Suomen koulutusvientistrategia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:11.

Kivistö, Jari 2009. Koulun arjen ja globaalivastuun yhteensovittamisen haasteita. Teoksessa Tulevaisuus meissä (toim. Lampinen, Johanna & Melen-Paaso, Monica). Opetusministeriön julkaisuja 2009:40, 108–112.

Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi. Kansallinen kestävän kehityksen strategia. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2006.

Kohti kestävä kehitystä - pedagoginen lähestymistapa (toim. Rohweder, Liisa & Virtanen, Anne). Opetusministeriön julkaisuja 2008:3.

Kohti monikulttuurista koulua -taidetyöpajat osana kulttuurikasvatusta (toim. Oikarinen-Jabai, Helena). Opetushallituksen oppaat ja käsikirjat 2010:6.

Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015. Opetusministeriön julkaisuja 2009:21.

Koulutus ja kulttuuri. Vuosikatsaus 2009–2010. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:1.

Koulutus ja tutkimus 2007–2012. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriön julkaisuja 2008:9.

Koulutus kaikille. Suomen kansallinen toimintasuunnitelma. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja no. 81. 2004.

Kulttuuri kehityspoliitikassa. Kulttuurin toimialat kestävän kehityksen politiikassa. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:5.

Kulttuuriperintökasvatus tänään (toim. Elo Pekka & Hulkki Erkki). Kulttuuriperintökasvatuksen seura 2009:1.

Kulttuuripoliittikan strategia 2020. Opetusministeriön julkaisuja 2009:12.

Kunnat kansainvälisen maahanmuuttopolitiikan toteuttajina. Kuntaliitto 2010.

Kuukka, Katri 2009. Rehtorin eettinen johtaminen monikulttuurisessa koulussa. "Sen yhteisen hyvän löytäminen". Tampereen yliopisto: Acta Universitatis Tamperensis 1435.

Kuvaa, ääntä ja tekstiä – medialukutaiden harjoituksia alkuopetukseen ja kerhoihin. Kerhokeskus 2009.

Kylässä koulussa – järjestöjen kouluvierailuopas kansainvälisyyskasvatukseen 2008. Suomen YK-liitto, Kepa ry, Plan Suomi Säätiö, Amnesty International, Seta ry, Taksvärkki ry, Suomen Unicef, Nuorten Akatemia.

Laaja kehitysrahoitus. Kehitysyhteistyörahoituksen lisääminen julkisen ja yksityisen sektorin sekä kansalaisyhteiskunnan yhteistyönä. Ulkoasiainministeriö 14.12.2010.

Lampinen Johanna 2009. Kasvatusta kansainväliseen ymmärrykseen, yhteistyöhön ja rauhaan. Teoksessa Tulevaisuus meissä (toim. Lampinen Johanna & Melen-Paaso Johanna). Opetusministeriön julkaisuja 2009:40, 11–17.

Lappalainen Antti 1992. Oppikirjan historia, kehitys sumerilaisista suomalaisiin. Porvoo: WSOY.

Lapsen oikeuksien kansallinen viestintästrategia. Oikeuksista on vähän käyttöä ihmisille, jos he eivät tiedä niistä. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:14.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007–2011. Tulevaisuus velvoittaa, tämä päivä ratkaisee. Opetusministeriön julkaisuja 2007.

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma 2007. Hallituksen politiikkaohjelma.

Lukion opetuksen perusteet 2003. Opetushallitus.

Maabrändiraportti 25.11.2010. Tehtävä Suomelle.

Maailmankansalainen ja media. Opetushallitus 2009.

Maastricht Global Education Declaration 2002. A European Strategy Framework for Improving and Increasing Global Education in Europe to the Year 2015.

Mahmoud, Mertsä ja Maija. Monimuotoinen työyhteisö ja syrjimätön työn arki. Koulutusaineisto työpaikoille yhdenvertaisuuden edistämiseksi työelämässä. SAK, EK, STTK ja AKAVA 2007.

Me ja media. Nuoret mediavaikuttajina (toim. Markku Juusola). Opetushallitus 2007.

Me, media ja maailmankuva. Opas mediaosaamiseen. Plan Suomi säätiö 2007.

Mediakasvatus varhaiskasvatuksessa. Kerhokeskus 2008.

Mediakasvatus esi- ja alkuopetuksessa. Kehokeskus 2009.

Mediataitojen oppimispolku perusopetuksessa. Käsikirjoitus 2011.

Monikulttuurinen kouluyhteisö (toim. Immonen-Oikkarinen Pirjo & Leino Anne). Opetushallitus: Oppaat ja käsikirjat 2010:8.

Muffe ja kadonnut avain. Kerhokeskus 2005.

Oikeesti! Menetelmäopas lapsen oikeuksien käsittelyyn kouluissa. Taksvärkki ry & SOOL ry 2009.

Oikeudenmukaisuus ja luottamus kestävän yhteiskuntakehityksen perustana. Oikeusministeriön hallinnonalan tulevaisuuskatsaus 2010. Oikeusministeriön julkaisu: Toiminta ja hallinto 70/2010.

Ojanen, Tapio 2008. Kohti kestäviä strategioita. Selvitys. Ympäristöministeriö: Kestävän kehityksen sihteeristö.

Opettajankoulutus 2020. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:44.

Opettajien täydennyskoulutuksen tarvekartoitus kansainvälisyys- ja kehityskasvatuksen sekä monikulttuurisuuden osalta. OPEKOn (Jari Kivistö) koulutustarveselvitys 1/2006.

Opetushallituksen kansainvälisen toiminnan viitekehys 2010. Opetushallitus. Muistiot 2010:2.

Opetusministeriön kansalaisjärjestöstrategia. Opetusministeriön julkaisuja 2010:16.

Opetusministeriön maahanmuuttopolitiittiset linjaukset 2009. Opetusministeriön julkaisuja 2009:48.

Opetus- ja kulttuuriministeriön strategia 2020. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:4.

Osaanko? Uskallanko? – Tottakai! Opas koulujen kansainvälistämiseen. Opetushallitus ja CIMO.

Osaava ja luova Suomi. Opetus- ja kulttuuriministeriön tulevaisuuskatsaus. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:15.

Peruskoulun opetuksen opas: Kansainvälisyyskasvatus 1988. Helsinki: Kouluhallitus.

Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I Opetussuunnitelman perusteet 1970. Komiteanmietintö 1970: A 4. Helsinki.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1985. Helsinki: Kouluhallitus.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994. Kouluhallitus.

Perusopetuksen laatukriteeristö. Opetusministeriön julkaisuja 2010:6.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Opetushallitus.

Perusopetuksen tuntijakoa koskevien lausuntojen keskeinen sisältö. Opetus- ja kulttuuriministeriö 23.9.2010.

Perusopetus 2020 – yleiset valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako. Opetus- ja kulttuuriministeriön muistioita ja selvityksiä 2010:1.

Politiikan johtaminen 2010-luvulla. Valtioneuvoston kanslian tulevaisuuskatsaus. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 19/2010.

Pudas Kaisa 2007. We try to visualize things towards the future: global education as understood by the comprehensive school principals in Oulu. Master's thesis in the University of Oulu 2007.

Pudas Kaisa 2009. Some Perspectives on Global Education in Finnish Basic Education. Journal of Research in International Education 8:3 2009.

Puheenvuoroja maailmanlaajuiseen vastuuseen kasvamisesta (toim. Kaivola, Taina). Opetusministeriön julkaisuja 2008:13.

Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 19.4.2007.

Recommendation Concerning Education for International Understanding, Co-operation and Peace and Education Relating to Human Rights and Fundamental Freedoms. UNESCO 1974.

Reilu peli. Suomalaisen liikunnan ja urheilun eettiset periaatteet. Euroopan yhdenvertaisuuden teemavuoden 2007 erikoispainos. Suomen Liikunta ja Urheilu.

Sage Handbook of Intercultural Competence. UK: Sage Publications 2009.

Sage Handbook of International Education. UK: Sage Publications 2007.

Salakka Markku 2010. Uskonnon oppikirjojen "Mustat Saarat". Kaikille kansoille. Lähetystyö kulttuurien vuoropuheluna (toim. Jalagin, Seija & Löytty, Olli & Salakka, Markku). Helsinki: SKS, 131–153.

Salonen, Arto 2010. Kestävä kehitys globaalien ajan yhteiskunnan haasteena. Helsingin yliopiston Käyttäytymistieteellinen tiedekunta, Opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 318.

Savolainen Kaisa 2010. Education as a Means to World Peace. The Case of the 1974 UNESCO Recommendation. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Sciences 398.

Sisäasiainministeriön kansalais- ja kansalaisjärjestöstrategia 2009–2011. Sisäasiainministeriön julkaisuja 19/2009.

Sisäasiainministeriön strategia maahanmuuttopolitiikan ja ulkomaalaislainsäädännön kehittämiseksi. Sisäasiainministeriön julkaisuja 30/2006.

Sosiaali- ja terveystieteiden strategiat 2015. Sosiaali- ja terveysministeriö 2006:14.

Strategia 2020. Suuntana aidosti avarakatseinen Suomi. Cimo 2010.

Suomen Akatemian kansainvälisen toiminnan strategia vuosille 2007–2015. Suomen Akatemian julkaisuja 6/02.

Suomen Akatemian tutkimusohjelmastrategia. Suomen Akatemian julkaisuja 2/03.

Suomen etu – Globaali vastuu. Ulkoministeriön strategia 2005.

Suomen kehitysyhteistyön perustilastot 2010. Ulkoasiainministeriö. Kehityspoliittinen viestintä.

Suomen opetusalan kehitysyhteistyön linjaus. Ulkoasiainministeriö. Kehityspoliittinen viestintä 22.1.2006.

Suomen puolustus 2020-luvulla. Puolustusministeriö: Tulevaisuuskatsaus 2010.

Suosituksia yläkoulun ja lukion opetussuunnitelman, oppimateriaalin ja opetusmenetelmien uudistamiseksi. Suomen YK-liitto (Janne Savolainen) 2009.

Sustainable Futures. Replacing Growth Imperative and Hierarchies with Sustainable Ways (ed. Ulvila Marko & Pasanen Jarna). Ministry for Foreign Affairs 2009.

Tavoitteet opettajankoulutuksella 2010–2013. SOOL ry 2009.

Terve ja hyvinvoiva Suomi 2020. Sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuuskatsaus 2010. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:23.

Tiedepolitiikan kansainvälisiä trendejä 2000-luvulla. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:14.

Tietoa, kokemuksia, elämyksiä. Lasten ja nuorten osallistuminen kehitysyhteistyöjärjestöjen toimintaan. Plan Suomi säätiön julkaisuja 2010.

Torney-Purta, Judith & Amadeo, J-A 2010. IEA Study in Civic Education. International Encyclopedia of Education, vol. 4, 656–662.

Torney-Purta, Judith & Wilkenfeld, Britt & Barber Carolyn 2008. How Adolescents in 27 Countries Understand, Support and Practice Human Rights. Journal of Social Issues 64:4, 857–880.

Torney-Purta, Judith & Lehmann, Reiner & Oswald, Hans & Schulz, Wolfram 1999. Citizenship and Education in Twenty-eight Countries. Executive Summary. The International Association for the Evaluation of Educational Achievement.

Towards Sustainable Development in Higher Education – Reflections (eds. Kaivola, Taina & Rohweder, Liisa). Ministry of Education 2007:6.

Tulevaisuus meissä. Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen (toim. Lampinen Johanna & Melen-Paaso Monica). Opetusministeriön julkaisuja 2009:40.

Tulevaisuuskatsaus vuoteen 2020. Maa- ja metsätalousministeriön toimiala.

Ulkopolitiikka 2020. Ulkoasiainministeriön tulevaisuuskatsaus 2010.

Valtion rahoittaman opetustoimen henkilöstökoulutuksen kehittäminen. Opetusministeriön asettaman valmisteluryhmän ehdotus toimenpideohjelmaksi. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:45.

Valtioneuvoston periaatepäätös liikunnan edistämisen linjoista. Opetusministeriön julkaisuja 2009:17.

Valtion talousarvioesitykset 2008, 2009, 2010 ja 2011.

Vapaan sivistystyön uudistettu laki 1.1.2010.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. STAKES, oppaita 2005:56.

Vipuvoimaa EU:lta 2007–2013. Manner-Suomen ESR-ohjelma 2007–2013. Valtakunnalliset kehittämisohjelmat. Työ- ja elinkeinoministeriö. Edita Prima Oy 10/2010.

Yhdenvertaisuussuunnittelun opas. Sisäasiainministeriön julkaisu 10/2010.

Yhdessä kestävään tulevaisuuteen. Ympäristöministeriön tulevaisuuskatsaus 2010.

YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1325 (2000) ”Naiset, rauha ja turvallisuus”. Suomen kansallinen toimintaohjelma 2008–2011. Ulkoasiainministeriö 2008.

Ympäristökasvatuksen käsitteiden määritelmäluonnos. Rakkaalla lapsella on monta nimeä. Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus 2008.

Liite 1. Lausuntopyynnön kirje ja kirjalliset kysymykset

Pvm 13.9.2010

Dnro 59/040/2010

**Asia: Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman kansallinen arviointi;
raportointipyyntö; määräaika 5.10.2010**

Jakelussa mainituille,

Euroopan neuvoston North-South Center ja Global Education Network Europe GENE -asiantuntijaverkosto suorittivat kansainvälisyyskasvatuksen vertais-arvioinnin Suomessa vuosina 2004 ja 2010. Vuoden 2004 painavimpana suosituksena oli kansainvälisyyskasvatusta ohjaavan strategian luominen keskeisten viranomaisten ja toimijoiden yhteistyönä. Opetusministeriö asetti 20.6.2005 työryhmän laatimaan ehdotuksen kansalliseksi toimenpide-ohjelmaksi, josta työstettiin varsinainen Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelma vuonna 2007 (Opetusministeriön julkaisu 2007:11).

Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelmassa korostetaan laaja-alaista yhteistyötä ja vastuiden selkiyttämistä eri hallinnonalojen ja toimijoiden kesken. Siinä suositellaan seitsemän kansallista tavoitetta kansainvälisyyskasvatuksen kehittämiseksi:

1. Kansainvälisyyskasvatuksen sisällyttäminen keskeisiin koulutus-, kulttuuri- ja yhteiskuntapoliittisiin linjauksiin
2. Kansainvälisyyskasvatuksen vahvistaminen formaalissa opetuksessa
3. Kansainvälisyyskasvatuksen tutkimuksen ja korkean asteen koulutuksen tukeminen
4. Kansalaisjärjestöjen kansainvälisyyskasvatustoiminnan tukeminen
5. Kumppanuuden vahvistaminen julkisen hallinnon, yritysten, medioiden sekä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kesken
6. Tarvittavien voimavarojen ja rahoituksen lisääminen
7. Analyttinen seuranta ja arviointi kansainvälisyyskasvatuksen tuloksellisuudesta Suomessa.

Ohjelmassa kansainvälisyyskasvatus on määritelty toiminnaksi, joka ohjaa yksilökohtaiseen ja yhteisölliseen globaaliin vastuuseen ja se kohdistuu elinikäisen ja elämänlaajuisen oppimisen periaatteen mukaisesti niin formaalin, informaalin kuin nonformaalinkin koulutuksen kentälle. Kansainvälisyyskasvatuksella pyritään lisäämään ymmärrystä globaaleista kehityksistä ja oikeudenmukaisuuskysymyksistä. Tärkeä tavoite on lisätä kulttuurien ja uskontojen välistä vuoropuhelua ja tukea siten suvaitsevaisuutta, syrjimättömyyttä ja yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa. Kasvatus kestäväan kehitykseen, ihmisoikeus-, tasa-arvo-, rauhan- ja mediakasvatus ovat keskeisiä. Laaja-alaisuutensa vuoksi kansainvälisyyskasvatus koskee useita

hallinnonaloja ja toimintasektoreita. Kansainvälisyyskasvatuksesta käytetään yhä useammin myös termejä ”globaalikasvatus” tai ”kasvatus globaaliin vastuuseen”.

North-South Centerin ja GENE-verkoston vertaisarviointien lisäksi ohjelma arvioidaan syksyllä 2010 myös kansallisesti. Opetus- ja kulttuuriministeriö on antanut toimeksiannon kansallisesta arvioinnista professori emerita Rauni Räsäselä. Täten pyydämme jakelussa mainittuja vastaamaan liitteessä oleviin kysymyksiin oman toimintansa näkökulmasta ja toimittamaan raportoinnin **5.10.2010** mennessä opetus- ja kulttuuriministeriön kirjaamoon, minkä lisäksi sähköisenä osoitteeseen kati.anttalainen@minedu.fi. Kiitämme palautteestanne jo etukäteen.

Lisätietoja: Kansainvälisen vaihdon sihteeri Kati Anttalainen,
kati.anttalainen@minedu.fi, Puh. 09-16077293

Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelma:

<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2007/kvkasvatus2010.html?lanf=fi>

Kansainvälisten asiain johtaja Jaana Palojärvi

Jakelu:

Sisäasiainministeriö
Sosiaali- ja terveysministeriö
Työ- ja elinkeinoministeriö
Ulkoasiainministeriö
Ympäristöministeriö

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto ARENE
Elinikäisen oppimisen neuvosto
Etnisten suhteiden neuvottelukunta
Helsingin juutalainen seurakunta
Ihmisoikeusliitto
Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO
Kehityspoliittinen toimikunta
Kehitysyhteistyöjärjestöjen EU-yhdistys Kehys ry
Kehitysyhteistyön palvelukeskus Kepa ry
Kestävän kehityksen toimikunta
Korkeakoulujen arviointineuvosto
Koulutuksen arviointineuvosto
Koulutuksen järjestäjien yhdistys KJY ry
Lapsi- ja nuorisiasiain neuvottelukunta Nuora
Maailman Luonnon Säätiö (WWF) Suomen rahasto
Opetusalan ammattijärjestö OAJ

Opetushallitus
Opetustoimen henkilöstökoulutuksen neuvottelukunta
Plan Suomi Säätiö
Sektoritutkimuksen neuvottelukunta
Suomen Akatemia
Suomen Ekumeeninen Neuvosto
Suomen evankelis-luterilainen kirkko
Suomen Islamilainen Neuvosto
Suomen Journalistiliitto
Suomen Kuntaliitto
Suomen liikunta- ja urheilu SLU ry
Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry
Suomen ortodoksinen kirkko
Suomen Rehtorit ry
Suomen Unesco-toimikunta
Suomen Unicef
Suomen YK-liitto
Suomen yliopistot -yhdistys UNIFI
Taiteen keskustoimikunta
Terveiden ja hyvinvoinnin laitos
Tutkimus- ja innovaationeuvosto
Valtion liikuntaneuvosto
Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö VSY
Viestinnän Keskusliitto VKL
Väestöliitto
Yliopistot ja ammattikorkeakoulut

Lisäjakelu:

Siirtolaisuusinstituutti
Suomen ylioppilaskuntien liitto SYL ry
Suomen ammattikorkeakouluopiskelijakuntien liitto SAMOK ry
Suomen opettajaksi opiskelevien liitto SOOL ry
Vähemmistövaltuutetun toimisto
Romaniasiain neuvottelukunta
Tasa-arvoasiain neuvottelukunta
Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta
Maakuntien liitot

Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman kansallinen arviointi

A) KANSAINVÄLISYYSKASVATUS 2010 -OHJELMA

1. Kuinka merkittävänä ja toteuttamiskelpoisena pidätte ohjelmaa, sen tavoitteita ja toimenpiteitä?

Mikä rooli ohjelmalla ja kansainvälisyyskasvatuksella on toimintasektorillanne?
Mitkä ohjelman tavoitteista ja toimenpiteistä ovat erityisen tärkeitä, mitä tulisi muuttaa ja kenen toimesta?

2. Missä määrin esitettyjä toimenpiteitä on toimintasektorillanne toteutettu ja kuinka ne ovat onnistuneet?

Esimerkkejä toiminnasta, hankkeista ja asiakirjoista
Mahdolliset haasteet ja ongelmat?

B) KANSAINVÄLISYYSKASVATUKSEN KOORDINOINTI, TOIMIJOIDEN YHTEISTYÖ JA VERKOTTUMINEN

3. Miten kansainvälisyyskasvatuksen kentällä toimivien hallinnonalojen yhteistyö ja keskinäinen työnjako tavoitteiden saavuttamiseksi on toiminut?

Esimerkkejä toiminnasta, yhteistyöstä ja vastuiden jakamisesta
Mahdolliset haasteet ja ongelmat?

4. Onko kumppanuus julkisen hallinnon, yritysten, medioiden ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden välillä lisääntynyt tavoitteiden ja toimenpiteiden mukaisesti?

Esimerkkejä myönteisestä muutoksesta ja toiminnasta
Mahdolliset haasteet ja ongelmat?

C) KANSALAIJÄRJESTÖJEN ASEMA JA ROOLI

5. Missä määrin kansainvälisyyskasvatuksen kentällä toimivien kansalaisjärjestöjen toiminta, yhteistyö ja toimintaedellytykset ovat muuttuneet tavoitteiden ja toimenpiteiden mukaisesti?

Esimerkkejä myönteisestä muutoksesta ja toiminnasta
Mahdolliset haasteet ja ongelmat?

D) KANSAINVÄLISYYSKASVATUKSEN VAIKUTTAVUUS

6. Mitä tulevaisuudessa tulisi tehdä kansainvälisyyskasvatuksen vaikuttavuuden lisäämiseksi?

Pitäisikö ohjelmaa edelleen kehittää, miten?
Mitkä ovat kansainvälisyyskasvatuksen onnistuneen toteutuksen edellytykset?
Mitä konkreettisia toimenpiteitä tarvittaisiin ja miten niiden resurssointi tulisi järjestää?

7. Muita näkemyksiä Kansainvälisyyskasvatus 2010 –ohjelmasta ja kansainvälisyyskasvatuksen toteuttamisesta Suomessa?

Liite 2. Haastattelun teemat ja haastatteluun osallistuneet organisaatiot

Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman arviointi

Kysymykset/ keskustelun teemat

Haastattelussa pyritään analysoimaan sitä, miten Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelma on onnistunut kansainvälisyyskasvatuksen toteuttamisessa ja mitä seuraavaksi pitäisi tehdä, ts. mitä prosessista on opittu seuraavia askelia varten. Teemoista keskustellaan valikoiden sen mukaan mitä ei ole tullut esille mahdollisessa kirjallisessa vastauksessa, vastaajatahon oman toiminta-alueen näkökulmasta.

Keskustelua johdattavia teemoja:

1. Ohjelman vahvuudet ja heikkoudet (esim. laatimisprosessin, sisällön, toimeenpanon, arvioinnin näkökulmasta)?
2. Ohjelman merkitys ja painoarvo toimintasektorillenne/ organisaationne toiminnalle?
3. Ohjelman tavoitteet ja toimenpiteet oman toimintasektorinne kannalta: Missä on onnistuttu? Mitkä ovat haasteet?
4. Ohjelma lähestyy kansainvälisyyskasvatusta elämänpituisena ja –laajuisena prosessina, jossa monet toimintasektorit ovat osallisena ja yhteistyössä. Miten onnistuneena pidätte tällaista lähestymistapaa? Miten ohjelma on tavoittanut eri tahot?
5. Kansainvälisyyskasvatuksen (global education) yhteydessä puhutaan usein myös mm. kehityskasvatuksesta, kasvatuksesta kestävään kehitykseen, kasvusta globaaliin vastuuseen ja globaalista kansalaisuudesta. Mitä termejä toimintasektorillanne suositaan? Mikä on niiden keskinäinen suhde? Onko termeillä väliä?
6. Kansainvälisyyskasvatuksen tila Suomessa: vahvuudet ja haasteet?
7. Merkittävimmät kehittämiskohteet tai toimenpiteet kansainvälisyyskasvatuksen vaikuttavuuden lisäämiseksi? Pääasialliset toimijat ja kohderyhmät? Resurssit ja hallinnointi?
8. Mitkä ovat/tulisi olla kytkennät alan kansainvälisiin kehittämishankkeisiin (esim. UNESCO, Euroopan neuvosto, Global Education Network Europe GENE)?

Rauni Räsänen

Rauni Räsänen on työskennellyt kasvatustieteen professorina (erityisalueena kansainvälisyyskasvatus) Oulun yliopistossa. Hän on aikaisemmalta koulutukseltaan luokan- ja aineenopettaja. Hän on koordinoinut kulttuurienväliseen kasvatukseen painottuvaa opettajankoulutusta sekä Education and Globalisation -maisteriohjelmaa. Hänen tutkimuksensa keskittyvät kasvatuksen etiikkaan sekä monikulttuurisuus- ja kansainvälisyyskasvatukseen.

Haastatteluihin osallistuneet organisaatiot

- Helsingin yliopisto, Matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta
- Ihmisoikeusliitto ry
- Etnisten suhteiden ja nationalismin tutkimuskeskus (CEREN)
- Keinumäen koulu, Espoo
- Kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa
- Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO
- Kehitysyhteistyöjärjestöjen EU-yhdistys Kehys ry
- Kehitysyhteistyön palvelukeskus Kepa ry
- Keski-Suomen Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, Jyväskylä
- Nuorisoiain neuvottelukunta Nuora
- Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
- Opetusalan koulutuskeskus Educodes Oy
- Opetushallitus: Ammatillinen koulutus -toimintayksikkö, Pääjohtajan sihteeristö, Tieto- ja arviointitoiminta -toimintayksikkö, Yleissivistävä koulutus -toimintayksikkö
- Opetus- ja kulttuuriministeriö: Kansainvälisten asiain sihteeristö, Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto (Esikunta, Korkeakoulu- ja tiedeyksikkö, Yleissivistävän koulutuksen yksikkö), Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto (Liikuntayksikkö, Nuorisoyksikkö, Taideyksikkö)
- Plan Suomi Säätiö
- Sisäasiainministeriö: Oikeusyksikkö
- Suomen Akatemia: Kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen yksikkö
- Suomen Journalistiliitto ry
- Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry
- Suomen Opettajaksi Opiskelevien Liitto SOOL ry
- Suomen Unesco-toimikunta
- Työ- ja elinkeinoministeriö: Strategia- ja ennakointiyksikkö (Strategiset hankkeet -ryhmä)
- Ulkoasiainministeriö: Kehityspoliittinen osasto (Toimialapolitiikan yksikkö, Kansalaisjärjestöyksikkö, Yleisen kehityspolitiikan ja suunnittelun yksikkö, YK:n kehityskysymysten yksikkö), Viestintä- ja kulttuuriosasto (Viestintäyksikkö)
- Vapaan Sivistystyön Yhteisjärjestö VSY
- Ympäristöministeriö: Luontoympäristöosasto (Luonnonvarojen kestävä käyttö)

Haastattelut toteutettiin 11.10.–20.12.2010 välisenä aikana. Suurin osa tehtiin Helsingissä, mutta osa myös puhelimitse. Yllä mainittujen lisäksi käytiin lukuisia keskusteluja mm. tutkijoiden kanssa, joita ei kuitenkaan voida katsoa varsinaisiksi haastattelutilanteiksi.

Liite 3. Kansainvälisyyskasvatus Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmassa 2007-2011

Ohjelman strategiset painopisteet lapsia, nuoria ja lapsiperheitä koskien:

1. Ennaltaehkäisevän peruspalvelujärjestelmän toimivuus
2. Palvelujärjestelmän toimivuus elämän siirtymä-, muutos- ja kriisivaiheissa
3. Palvelujärjestelmän varhainen puuttuminen ja tuki
4. Moniammatillisuus, poikkihallinnollisuus ja monitoimisuus
5. Osaamisen turvaaminen ja asiakaslähtöisyys
6. Päätöksenteon lapsi- ja perhevaikutusten ennakointi, arviointi ja seuranta

Painopisteet on jaettu seuraaviin tavoite-osa-alueisiin:

1. Moninaisuus ja yhdenvertaisuus
2. Luovuuden Suomi
3. Digitaalinen sukupolvi
4. Laajaan osallistumiseen ja yhteisöllisyyteen
5. Perheiden tukeminen
6. Varhainen puuttuminen ja erityisryhmien tuki
7. Kaikkien nuorten saaminen koulutukseen ja työelämään
8. Terveystiedon edistäminen ja terveys- ja hyvinvointierojen kaventaminen
9. Asuminen ja yhdyskuntasuunnittelu
10. Kehittämisohjelman seuranta ja tietotarve

Osa-alueiden alatavoitteita on esitetty ohjelmassa kaikkiaan 59, joista ainakin seuraavien (7) voidaan nähdä linkittyvän suoraan Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelmaan:

Moninaisuus ja yhdenvertaisuus

Tavoite: Yhdenvertaisuus ja syrjinnän torjuminen

- Yhdenvertaisuutta loukkaavaan ja syrjintää edistävään toimintaan puuttuminen.
- Oppilaitoksiin tasa-arvosuunnitelmat ja syrjinnän ehkäisemiseen ohjaavat toimenpiteet.
- Edellytysten luominen kulttuurien väliselle vuoropuhelulle.

Toimenpiteet mm.

- Nuorten myönteisten asenteiden vahvistaminen monikulttuurisuutta ja vähemmistöjä kohtaan
- Yhdenvertaisuuskysymysten lisääminen opettajien ja nuorisotyöntekijöiden koulutuksessa
- vähemmistökulttuurien tunnettavuuden lisääminen eri koulutusasteilla.

Tavoite: Lasten ja nuorten oikeus omaan kulttuuriin ja aktiiviseen kansalaisuuteen

- Etnisiin vähemmistöihin kuuluvien sekä viittomakielisten lasten ja nuorten oikeutta omaan kulttuuriin vahvistetaan.
- Saamenkielisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin kohdennettuja voimavaroja lisätään.
- Edistetään maahanmuuttajalasten osallistumista varhaiskasvatukseen.

Toimenpiteet mm.

- Jo varhaiskasvatuksessa edistetään lasten suomen/ ruotsin kielen oppimista sekä pyritään huolehtimaan lapsen äidinkielen oppimisesta yhteistyössä vanhempien kanssa.
- Koulujen perheille suuntaamassa tiedotuksessa korostetaan äidinkielen merkitystä identiteetin ja vieraiden kielten oppimiskyvyn kannalta.
- Pyritään takaamaan peruskouluun valmistavan opetuksen, oman äidinkielen ja suomi/ruotsi toisena kielenä opetuksen tasa-arvoinen tarjonta.
- Tuetaan muuta suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien nuorten omakielisen toimintaa sekä vähemmistökulttuureja edustavia nuorisjärjestöjä.

Tavoite: Etnisiin vähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten sosiaalinen vahvistaminen

- Etnisiin vähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten syrjäytymistä vähennetään ja ennaltaehkäistään.

Toimenpiteet mm.

- Lisätään nuorten työpajatoiminnan henkilöstön monikulttuurisuusvalmiuksia
- Vaikutetaan maahanmuuttaja- ja romaniperheiden asenteisiin lasten ja nuorten koulutusta kohtaan kotiin suuntautuvan tiedotuksen avulla.
- Tuetaan perusopetuksen oppimäärän suorittamattomia maahanmuuttajanuoria koulun suorittamisessa.

Tavoite: kansainvälisyys- ja suvaitsevaisuuskasvatus

- Ohjataan lasten ja nuorten kasvatus kansainvälisyyteen ja erilaisuuden ja yhdenvertaisuuden arvostamiseen.
- Kansainvälisyys- ja suvaitsevaisuuskasvatusta vahvistetaan osana varhaiskasvatusta, kouluopetusta ja koulun ulkopuolista oppimista.

Toimenpiteet mm:

- Kansainvälisyyskasvatus huomioidaan erityisesti varhaiskasvatuksen ja terveydenhuollon ammattilaisten, opettajien ja nuorisotyöntekijöiden koulutuksessa.
- Opetusmateriaalin tuotantoa aihealueista lisätään.
- Kansainvälisyyskasvatuksen teemat otetaan huomioon kehitettäessä varhaiskasvatussuunnitelman, esiopetussuunnitelman sekä opetussuunnitelmien perusteita kaikissa koulutusmuodoissa.
- Tuetaan lasten mahdollisuuksia jakaa kokemuksia omasta kulttuuristaan ja oppia muiden kulttuureista.
- Nuorisotoimintaa tuettaessa etusijalla on toiminta, joka tukee nuoren kasvamista kansainvälisyyteen, ihmisoikeuksien kunnioittamiseen ja syrjinnän ehkäisemiseen.
- Kansalaisjärjestöjen roolia kansainvälisyyskasvatuksessa pyritään edistämään.

Luovuuden Suomi**Tavoite: kestävän elämäntavan oppiminen**

- Jokainen lapsi ja nuori kasvaa vastuulliseksi, kestävään elämäntapaan sitoutuneeksi kansalaiseksi, jolla on tietoisuus omien valintojensa merkityksestä omalle ja muiden hyvinvoinnille.

- Kaikkiin koulutusorganisaatioihin laaditaan oma kestävän kehityksen toimintaohjelma vuoteen 2014 mennessä.

Toimenpiteet mm:

- Otetaan käyttöön järjestöjen jo luomia ja hyväksi koettuja ympäristökasvatusmenetelmiä päiväkodeissa ja kouluissa.
- Lisätään lasten ja nuorten tietoisuutta elintapojen ympäristövaikutuksista ja kestävämpien toimintatapojen kehittämisestä.
- Kehitetään toimintamalleja, joiden avulla lapset ja nuoret pääsevät mukaan oman koulunsa ja lähiympäristönsä kestävän kehityksen edistämiseen.
- Hyödynnetään jo kehitettyjä toimintamalleja, esimerkiksi Ecolearn-konseptia, jonka mukaan oppilaille havainnollistetaan konkreettisesti ja oppilaiden oman tekemisen kautta muun muassa ruoan reittejä, luonnon kunnioitusta sekä ihmisen ja luonnon kestävää yhteiseloä.
- Vahvistetaan varhaiskasvatuksen ammattilaisten, rehtorien ja opettajien tietopohjaa yhteistyössä opettajienkouluttajien ja järjestöjen kanssa.
- Tuetaan järjestöjä ja yhteisöjä, jotka järjestävät lapsille ja nuorille ympäristökasvatusta.
- Arvioidaan vuoden 2010 loppuun mennessä päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten kestävän kehityksen toimintaohjelmien yleisyyttä sekä laadullista tasoa kasvatuksellisenä menetelmänä.
- Kehitetään malleja kuntien kokonaisvaltaiselle ympäristökasvatustoiminnalle.

Digitaalinen sukupolvi

Tavoite: lapset ja nuoret medialukutaitoisiksi

- Lapsilla ja nuorilla valmiudet käsitellä mediasisältöjä monipuolisesti ja kriittisesti.
- Medialukutaidon opetukseen pyritään sisällyttämään vastuullinen kuluttajakasvatus yhdeksi näkökulmaksi.
- Opetusmateriaalin laatimisessa huomioidaan sukupuolinen tarkastelu.

Toimenpiteet mm.:

- Varhaiskasvatuksen mahdollisuuksia mediakasvatukseen parannetaan pilottihankkein.
- Eräänä sisällöllisenä painopisteenä sukupuolisensitiivisyys.
- Medialukutaidon hallinta huomioidaan perusopetuksen opetussuunnitelmia laadittaessa.
- Medialukutaidolla lisätään ymmärrystä mainonnan ja markkinoinnin tarkoituksista ja vaikutuksista.
- Opettajien medialukutaidon, median käytön hyödyntämisen osaamista parannetaan.

Laajaan osallistumiseen ja yhteisöllisyyteen

Tavoite: Lapsen oikeuksista tiedottaminen

- Lapset ja aikuiset tuntevat ja tunnistavat lapsen oikeuksien yleissopimuksen keskeisen sisällön
- Yleissopimus otetaan huomioon kaikkien viranomaisten työssä

Toimenpiteet mm:

- Lisätään ulkoasiainministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön sekä opetusministeriön yhteistyötä ja koordinaatiota yleissopimuksesta tiedottamisessa.
- Vahvistetaan yleissopimuksen käsittelyä perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteissa.
- Lasten ja nuorten kanssa työskentelevien ammatillisessa koulutuksessa vahvistetaan yleissopimuksen tuntemusta.

Lisäksi Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007–2011 viittaa yhteisöllisyyden lisäämiseen esimerkiksi kansalaisjärjestöjen toimintaa tukemalla. Demokratiakasvatukseen kiinnitetään huomiota esimerkiksi tavoitteessa kehittää opetushenkilökunnan täydennyskoulutusta sekä oppimateriaalien laatimista.

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la culture

ISBN 978-952-263-028-5 (PDF)

ISSN-L 1799-0327

ISSN 1799-0335 (PDF)

Helsinki 2011

Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman arviointi

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:13